

PROFESIONĀLĀS BAKALaura
STUDIJU PROGRAMMAS
“POLICIJAS DARBS”

**NOSLĒGUMA PĒTNIECISKO DARBU
KOPSAVILKUMI**

2021./2022.

RĪGAS STRADIŅA UNIVERSITĀTES
PROFESIONĀLĀS BAKALaura
STUDIJU PROGRAMMAS
“POLICIJAS DARBS”

**NOSLĒGUMA PĒTNIECISKO DARBU
KOPSAVILKUMI**

2021./2022. MĀCĪBU GADS

UDK 351.74 (048.4)
R 99

Rīgas Stradiņa universitātes profesionālās bakalaura studiju programmas “Policijas darbs” noslēguma pētniecisko darbu kopsavilkumi (2021./2022. mācību gads).

Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 2022. 91 lpp.

https://doi.org/10.25143/rsu-jur-polic_2021-2022_bdk

IPD-1852

© Rīgas Stradiņa universitāte, 2022
Dzirciema iela 16, Rīga, LV-1007

ISBN 978-9934-618-04-8 (drukāts izdevums)
ISBN 978-9934-618-05-5 (digitāls izdevums tiešsaistē)

Saturs

Priekšvārds. <i>Jānis Grasis</i>	5
Kratīšana kriminālprocesā. <i>Nauris Vjakse</i>	7
Kriminālatbildība par tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti. <i>Jānis Kozlovs</i>	15
Speciālais izmeklēšanas eksperiments narkotiku nelikumīgas aprites noziegumu izmeklēšanā. <i>Karļina Daukše</i>	28
Maznozīmīgs pārkāpums kā pamats personas atbrīvošanai no administratīvās atbildības: teorētiskie un praktiskie aspekti. <i>Kitija Valtere</i>	36
Noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību krimināltiesiskie aspekti. <i>Māris Židovs</i>	44
Vardarbības ģimenē novēršanas tiesiskie aspekti. <i>Andris Krompāns</i>	51
Tehnisko līdzekļu izmantošanas problemātika operatīvās darbības procesā. <i>Baiba Kokina</i>	59
Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana nepilngadīgajiem par administratīvajiem pārkāpumiem. <i>Lāsma Binduka</i>	65
Speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālais regulējums un piemērošana praksē. <i>Kristaps Račko</i>	72
Noziedzības pret īpašumu novēršanas metodes. <i>Edgars Palkevičs</i>	80
Profesionālā bakalaura studiju programma "Policijas darbs"	89

Priekšvārds

Pēc tam, kad tika likvidēta Latvijas Policijas akadēmija, Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) Juridiskā fakultāte 2011. gadā uzsāka policijas amatpersonu izglītošanu. Iesākumā apmācība tika īstenota profesionālajā bakalaura studiju programmā “Tiesību zinātne”. Vēlāk, 2016. gadā, Ministru kabinets apstiprināja jaunu profesijas standartu Valsts policijas amatpersonām – vecākais policijas virsnieks. Pēc tam RSU Juridiskajā fakultātē 2016. gadā tika izveidots jauns studiju virziens – “Iekšējā drošība un civilā aizsardzība”. Kopā ar Valsts policiju 2017. gadā tika izveidota profesionālā bakalaura studiju programma “Policijas darbs” vecāko policijas virsniņu sagatavošanai. Pēc studiju programmas licencēšanas sākās Valsts policijas amatpersonu uzņemšana studijām.

RSU Juridiskā fakultāte šobrīd īsteno bakalaura studiju programmu “Policijas darbs” atbilstoši 2020. gadā starp RSU un Valsts policiju noslēgtajam līgumam Nr. 59-22/E/262/2020 par speciālistu ilgtermiņa sagatavošanu Valsts policijas vajadzībām. Turklāt RSU Juridiskā fakultāte gatavo licencēšanai jaunu profesionālo maģistra studiju programmu “Ekonomiskā drošība”, kuras mērķis ir sagatavot augsti kvalificētus speciālistus ar iestāžu un organizāciju vadītājiem nepieciešamajām zināšanām un prasmēm, kuri spēj un ir kompetenti risināt augstas komplikētības pakāpes juridiskos un ekonomiskos problēmjautājumus, tostarp ekonomisko noziedzīgo nodarījumu novēršanā.

Lai policijas darbinieku pētnieciskajos darbos iegūtā informācija, secinājumi un priekšlikumi būtu apzināti un lai ar tiem plašāk varētu iepazīstināt gan speciālistus, gan sabiedrību kopumā, RSU Juridiskā fakultāte ir sagatavojusi studiju programmas “Policijas darbs” labāko noslēguma bakalaura darbu kopsavilkumu. Pētnieciskie darbi ir izstrādāti Valsts policijas darbības jomā ar konstruktīvi lietišķu ievirzi: pētniecisko darbu tēmas ir aktuālas noziedzības apkarošanas un sabiedriskās kārtības nodrošināšanas jomā. Studentu pētījumi dažādos policijas darba virzienos ir veikti ar pamatotiem secinājumiem un konstruktīviem priekšlikumiem normatīvās bāzes pilnveidošanai, kas vērsti uz policistu ikdienas darba pienākumu veikšanas un darbu efektivitātes uzlabojumiem.

Šajā kopsavilkumā jūs atradīsiet pētījumus par kratīšanu kriminālprocesā, kriminālatbildību par tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti, speciālo izmeklēšanas eksperimentu narkotiku nelikumīgas aprites noziegumu izmeklēšanā, maznozīmīgu

pārkāpumu kā pamatu personas atbrīvošanai no administratīvās atbildības, noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību krimināltiesiskajiem aspektiem, vardarbības ģimenē novēršanas tiesiskajiem aspektiem, tehnisko līdzekļu izmantošanas problemātiku operatīvās darbības procesā, audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu nepilngadīgajiem par administratīviem pārkāpumiem, speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālo regulējumu un piemērošanu praksē un to, kādām metodēm novērst noziedzību pret īpašumu.

Novēlu visiem interesentiem raitu lasīšanu, iepazīstoties ar studentu pētnieciskajiem atzinumiem, un pašiem absolventiem veiksmīgu karjeru Iekšlietu ministrijas sistēmas struktūrās!

Juridiskās fakultātes dekāns
profesors **Jānis Grasis**

Kratīšana kriminālprocesā

Darba autors: **Nauris Vjakse**
Darba vadītāja: *Dr. iur. Larisa Saukāne*

Saturs

Ievads

1. Kratīšanas institūta vēsturiskā attīstība
2. Kratīšanas institūta izpratne
 - 2.1. Kratīšanas jēdziens
 - 2.2. Kratīšanas veidi
 - 2.3. Kratīšanas nošķiršana no citām izmeklēšanas darbībām
3. Kratīšanas tiesiskie aspekti
 - 3.1. Kratīšanas tiesiskais pamats
 - 3.2. Kratīšanas ierobežojumi attiecībā uz personām ar kriminālprocesuālo imunitāti
 - 3.3. Cilvēktiesību ievērošana, veicot kratīšanu
4. Kratīšanas veikšanas nosacījumi
 - 4.1. Kratīšanā klātesošās personas
 - 4.2. Kratīšanas kārtība
 - 4.3. Kratīšanas rezultātu procesuālā noformēšana
 - 4.4. Izmaiņas procesuālo dokumentu parakstīšanā saistībā ar pakāpenisku e-krimināllietas ieviešanu

Nobeigums

Literatūra un avoti

Anotācija

Lai gan Kriminālprocesa likumā noteiktā procesuālā kārtība paredz krimināl-tiesisko attiecību taisnīgu neregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē, tomēr atsevišķos gadījumos rodas nepieciešamība ierobežot kādu no cilvēka pamattiesībām. Viena no izmeklēšanas darbībām, kas būtiski aizskar un ierobežo personas pamattiesības, ir kratīšana. Temata aktualitāti apstiprina tas, ka viens no

nemainīgi nozīmīgākajiem Valsts policijas attīstības virzieniem ir tās pamatdarbības veida – noziedzības apkarošanas – pilnveidošana. Tieši no izmeklēšanas darbību kvalitātes pirmstiesas procesā ir atkarīgs, cik efektīvi valstī kopumā tiks atklāti noziedzīgie nodarījumi. Pētījuma mērķis: analizējot kratīšanas tiesisko regulējumu un tā piemērošanu, identificēt problemātiku un izstrādāt priekšlikumus šo problēmu novēršanai. Pētījuma gaitā aplūkota kratīšanas institūta vēsturiskā attīstība, noskaidrots kratīšanas jēdziens, kratīšanas ierobežojumi, analizēta kratīšanas kārtība, kā arī pētīts tāds aspekts kā cilvēktiesību ievērošana, veicot kratīšanu. Pētījuma galvenie rezultāti liecina, ka pastāv atsevišķas nepilnības kratīšanas tiesiskajā regulējumā, kā arī praktiska rakstura problēmas, piemēram, ar izmeklēšanas darbību nošķiršanu un cilvēktiesību garantēšanu. Pētījuma rezultātā ir izstrādāti priekšlikumi tiesiskā regulējuma pilnveidošanai.

Darbs sastāv no 56 lappusēm.

Ievads

Kriminālprocesa mērķis ir krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums ar tādu procesuālo līdzekļu palīdzību, kas neattaisnoti neiejaucas personas dzīvē.¹ Viens no procesuālajiem līdzekļiem, kas sekmē kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, ir izmeklēšanas darbības, jo tās ir galvenais veids, kā kriminālprocesa gaitā tiek iegūta nepieciešamā informācija. Lai gan noteiktā procesuālā kārtība paredz krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē, tomēr atsevišķos gadījumos rodas nepieciešamība ierobežot kādu no cilvēka pamattiesībām. Viena no izmeklēšanas darbībām, kas būtiski aizskar un ierobežo personas pamattiesības, ir kratīšana. Kratīšana vērtējama kā iejaukšanās Latvijas Republikas Satversmes² 96. pantā un Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas³ 8. pantā noteiktajās tiesībās uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību.

Patiesības noskaidrošanai kriminālprocesā pieļaujams izmantot tikai tādus līdzekļus, kas ir tiesiski. Šajā tiesiskuma prasībā ir ietverami daudzi aspekti, tostarp tiem jābūt likumā precīzi un skaidri reglamentētiem.⁴ Tādējādi sākotnēji jābūt precīzai normai un tad tā ir precīzi jāpiemēro. Tomēr pat tad, ja Kriminālprocesa likuma normas teorētiski šķiet skaidras, praksē nereti rodas problēmas to piemērošanā. Par to liecina daudzās Eiropas Cilvēktiesību tiesai iesniegtās sūdzības par

¹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 1. pants.

² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993.

³ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija: starptautisks dokuments. Latvijas Vēstnesis Nr. 143/144, 13.06.1997.

⁴ Meikališa, Ā. 2010. Cilvēktiesību ievērošana, veicot izmeklēšanas darbības. Raksti 2005–2010. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 413. lpp.

tiesībsargājošo institūciju darbībām, tostarp par veiktajām kratīšanām. Līdz ar to aktuāls kļūst jautājums par to, kas rada būtiskākās problēmas – trūkumi likumā vai nespēja efektīvi piemērot likuma normas.

Darba ietvaros apskatīta kratīšanas tiesiskā reglamentācija un tās praktiskais izmantojums, jo darba autoram, veicot dienesta pienākumus Valsts policijā, bieži nākas izmantot tādu izmeklēšanas darbību kā kratīšana. Temata aktualitāti apstiprina tas, ka viens no nemainīgi nozīmīgākajiem Valsts policijas attīstības virzieniem ir tās pamatdarbības veida – noziedzības apkarošanas – pilnveidošana. Tieši no izmeklēšanas darbību kvalitātes pirmstiesas procesā ir atkarīgs, cik efektīvi valstī kopumā tiks atklāti noziedzīgie nodarījumi un cik lielā mērā sabiedrība jutīsies pasargāta no šiem apdraudējumiem.⁵ 2020. gadā valstī reģistrēti 38 767 noziedzīgi nodarījumi. Valsts policija uzskatāma par lielāko iestādi, kas veic izmeklēšanu, jo izmeklē vairāk nekā 93 % no valstī ierosinātajiem kriminālprocesiem. Valsts policijā 2020. gadā kopumā reģistrēti 36 144 noziedzīgi nodarījumi un uzsākti 34 183 kriminālprocesi.⁶ Uzsāktajos kriminālprocesos lietai būtisku apstākļu noskaidrošanai bieži tiek izmantota kratīšana, līdz ar to darba izstrādes gaitā radušies secinājumi varētu būt praktiski izmantojami izmeklēšanas darba uzlabošanai.

Izvēlēta temata aktualitāti apstiprina arī tas, ka saistībā ar e-lietas platformas izveidi un pakāpenisku e-krimināllietas ieviešanu izmeklēšanas iestādēs, prokuratūrā un tiesās 2021. gada 2. novembrī stājās spēkā grozījumi Kriminālprocesa likumā. Paplašinoties informācijas tehnoloģiju attīstības iespējām, jau kopš 2014. gada ir apzināta nepieciešamība digitalizēt kriminālprocesu.⁷ Ņemot vērā to, ka līdz šim kriminālprocess pamatā bija pieskaņots papīra dokumentu aprītei un elektroniska krimināllietu aprīte tiek uzsākta pakāpeniski (vispirms prokuratūrā un tiesās; izmeklēšanas iestādēs tā paliek papīra veidā), Kriminālprocesa likumā bija nepieciešams ietvert tādu normatīvo regulējumu, kas būtu piemērots krimināllietas lietvedības kārtošanai gan papīra formātā, gan elektroniski. Šo jaunievedumu kontekstā Kriminālprocesa likums ir papildināts ar jaunu nodaļu "Lietvedības īpatnības elektroniskajā krimināllietā" un ir veikti vairāki grozījumi likumā, kas skar arī tādus ar kratīšanu saistītus tiesiskos aspektus kā procesuālo dokumentu parakstīšana elektroniskā formā – tā ir jauna, līdz šim neierasta procedūra kriminālprocesā, kas pārejas posmā (līdz 2023. gada 30. novembrim) tiks piemērota atbilstoši tehniskajām

⁵ Par Valsts policijas attīstības koncepciju. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/281390-par-valsts-policijas-attistibas-koncepciju> [sk. 30.09.2021.].

⁶ Valsts policija. *Pārskats par Valsts policijas darbību 2020. gadā*. Pieejams: <https://www.vp.gov.lv/lv/publikacijas-un-parskati> [sk. 25.09.2021.].

⁷ Informācijas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2014.–2020. gadam. Pieejams: https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/is_pamatnostadnes_2013-1.pdf [sk. 05.12.2021.].

iespējām. Līdz ar to aktuāli kļūst aplūkot kratīšanas krimināltiesisko regulējumu šo jaunievedumu kontekstā, ņemot vērā to, ka tuvāko gadu laikā arī izmeklēšanas iestādes pievienosies elektroniskai krimināllietu aprītei.

Pētījuma mērķis: analizējot kratīšanas tiesisko regulējumu un tā piemērošanu, identificēt problemātiku un izstrādāt priekšlikumus šo problēmu novēršanai.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izpētīt kratīšanas institūta vēsturisko attīstību;
- 2) raksturot kratīšanas institūta izpratni;
- 3) analizēt kratīšanas tiesiskos aspektus;
- 4) noskaidrot kratīšanas veikšanas nosacījumus.

Pētījuma objekts: tiesiskās attiecības starp valsti un personu, kuras rodas, veicot kratīšanu.

Pētījuma priekšmets: kratīšanas institūta krimināltiesiskais regulējums.

Pētījuma jautājumi:

- 1) kādi ir kritēriji tam, lai kratīšanu atzītu par pieļaujamu cilvēktiesību ierobežojumu un procesuālo līdzekli, kas neattaisnoti neiejaucas personu dzīvī?
- 2) kādas praktiska rakstura problēmas konstatējamās, piemērojot Kriminālprocesa likuma normas par kratīšanas norisi?

Zinātniski pētnieciskās metodes:

- 1) analītiskā metode – lai izpētītu tiesību aktu un normu saturu, zinātniskās literatūras, kā arī tiesu prakses materiālus un izzinātu likumdevēja pozīciju;
- 2) indukcijas metode – lai izdarītu vispārīgus spriedumus un secinājumus par kratīšanas būtību;
- 3) dedukcijas metode – lai izdarītu secinājumus par kratīšanas institūta tiesiskā regulējuma vienveidīgas piemērošanas nozīmi;
- 4) dogmatiskā pētniecības metode – lai izprastu kratīšanas tiesiskā regulējuma pareizu izpratni un iepazītu būtību.

Tiesību normu interpretācijas metodes: interpretējot tiesību normas, lai noteiktu to jēgu, piemērošanas īpatnības un noformulētu priekšlikumus tiesību normu piemērošanas uzlabošanai, darbā izmantotas šādas tiesību normu interpretācijas metodes:

- 1) gramatiskā interpretācijas metode – lai izprastu kratīšanu reglamentējošo tiesību normu jēgu no valodnieciskā viedokļa;
- 2) teleoloģiskā interpretācijas metode – kratīšanas tiesiskā regulējuma izziņai, pamatojoties uz tiesību normu radītāja nolūku panākt krimināltiesisko attiecību taisnīgu neregulējumu;
- 3) vēsturiskā interpretācijas metode – normatīvo aktu jēgas un būtības izziņai, ņemot vērā ekonomisko un tiesisko situāciju normatīvo aktu radīšanas laikā, kā arī tā brīža tiesiskās vajadzības;

- 4) sistēmiskā interpretācijas metode – lai izzinātu kratīšanas tiesiskā regulējuma jēgu un būtību saistībā ar to specifisko lomu un vietu vienotas tiesību sistēmas ietvaros.

Pētījuma teorētiskā bāze: darba izstrādes gaitā izmantoti starptautiskie tiesību avoti – Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, Vīnes konvencija par konsulārajiem sakariem, Vīnes konvencija par diplomātiskajiem sakariem, Latvijas Republikas tiesību avoti (Latvijas Republikas Satversme, Kriminālprocesa likums, Advokatūras likums, Elektronisko dokumentu likums un citi likumi), kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse, Latvijas Augstākās tiesas judikatūra un zinātniskā literatūra. Darbā izmantotas monogrāfijas un raksti, kuru autori ir profesore K. Strada-Rozenberga, profesore Ā. Meikališa, profesors A. Kavalieris, zvērināta advokāte V. Zeppa-Priedīte, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants O. Kulmanis un citi.

Pētījuma empīriskā bāze: pētot tiesu prakses materiālus, sniegti praktiskie un tiesiskie risinājumi kratīšanu reglamentējošo tiesību normu vienveidīgai piemērošanai.

Pētījuma struktūra: darbs sastāv no ievada, četrām nodaļām un nobeiguma. Ievadā sniegts bakalaura darba aktualitātes pamatojums, formulēts pētniecības mērķis un uzdevumi, noteikts pētījuma objekts un priekšmets, aprakstītas darbā lietotās metodes. Pirmajā nodaļā aplūkota kratīšanas institūta vēsturiskā attīstība. Otrajā nodaļā raksturota kratīšanas institūta izpratne – noskaidrots kratīšanas jēdziens, kratīšanas veidi, kā arī analizēts, kāpēc ir nepieciešama kratīšanas nošķiršana no tādām izmeklēšanas darbībām kā apskate un izņemšana. Trešajā nodaļā apskatīti kratīšanas tiesiskie aspekti – noskaidrots kratīšanas pamats, kratīšanas ierobežojumi attiecībā uz personām ar kriminālprocesiālo imunitāti, kā arī aplūkots tāds aspekts kā cilvēktiesību ievērošana, veicot kratīšanu. Ceturtajā nodaļā ir izvērtēta kārtība, kādā izdarāma kratīšana, nedaudz pieskaroties taktikas jautājumiem, kā arī aplūkota kratīšanas rezultātu procesuālā noformēšana, noskaidrotas prasības, kādām jāatbilst kratīšanas protokolam, kā arī aplūktas izmaiņas procesuālo dokumentu parakstīšanā saistībā ar pakāpenisku e-krimināllietas ieviešanu. Nobeigumā kā secinājumi un priekšlikumi apkopotas darba izstrādes gaitā gūtās atziņas.

Nobeigums

Pētījumā tika izvirzīts mērķis – analizējot kratīšanas krimināltiesisko regulējumu un tā piemērošanu, identificēt problemātiku un izstrādāt priekšlikumus šo problēmu novēršanai. Izvirzītais pētījuma mērķis ir sasniegts.

Darbā ir sniegtas atbildes uz pētījuma jautājumiem: 1) lai kratīšanu atzītu par tiesisku cilvēktiesību ierobežojumu un procesuālo līdzekli, kas neattaisnoti neiejaucas personu dzīvē, kratīšana jāveic atbilstoši likumam, kā arī, ņemot vērā noziedzīgā

nodarījuma raksturu un tā bīstamību, jāizvērtē kratīšanas nepieciešamība un samērīgums; 2) nevienveidīga likuma satura izpratne un līdz ar to arī tā atšķirīga piemērošana rada tādas praktiska rakstura problēmas kā kļūdīšanās nošķiršanas jautājumos, atšķirīga izpratne par neatliekamības kārtības piemērošanas priekšnoteikumiem, nepamatoti paplašinātas kratīšanas robežas.

Pētījuma izstrādes rezultātā, balstoties uz tiesību normu, zinātniskās literatūras, tiesu prakses materiāliem un praktisko pieredzi, ir izdarīti secinājumi par kratīšanas institūta praktisko lietojumu. Atklājot tiesiskā regulējuma problēmjaucījumus, konstatētas kriminālprocesuālā regulējuma nepilnības atsevišķos aspektos un piedāvāti risinājumi šo nepilnību novēršanai, sniedzot priekšlikumus veikt kriminālprocesuālā regulējuma grozījumus.

Secinājumi

1. Kratīšana neatliekamības gadījumā tiek veikta ar prokurora piekrišanu. Problemātika šajā gadījumā saskatāma tajā aspektā, ka Kriminālprocesa likumā nav noteikta konkrēta forma prokurora piekrišanas saņemšanai. Kriminālprocesa likums nosaka, ka šāds lēmums pieņemams rezolūcijas veidā, bet nenosaka, vai šāds lēmums būtu noformējams tikai rakstveidā vai pieļaujams to noformēt citādi. Augstākās tiesas ieskatā, prokurors piekrišanu neatliekamības kārtībā veikt kratīšanu var dot arī mutiski vai kā citādi, izmantojot telekomunikācijas līdzekļus. Tomēr, šādi interpretējot Kriminālprocesa likuma normas, var rasties praktiska rakstura problēmas, jo, uzrādot kratīšanai pakļautajai personai lēmumu, uz kura nav prokurora paraksta par to, ka viņš piekrīt kratīšanai, persona nevar pārliecināties par lēmuma likumību. Ņemot vērā to, ka pašlaik notiek pakāpeniska e-kriminālīetas ieviešana un tuvāko gadu laikā tai pievienosies arī izmeklēšanas iestādes, tad šis jautājums tiks atrisināts, veicot saskaņošanu elektroniskā vidē.

2. Kriminālprocesa likumā nav noteikts, vai prokurora piekrišanas saņemšanai, lai kratīšanu veiktu neatliekamības kārtībā, procesa virzītājam papildus lēmumam par kratīšanas veikšanu būtu nepieciešams rakstīt ierosinājumu. Praksē ierosinājums parasti tiek rakstīts.

3. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 265. panta trešo daļu, veicot aizturamās personas kratīšanu, tas ir jānorāda aizturēšanas protokolā. Pastāv nepilnības Kriminālprocesa likuma normās, kas nosaka aizturēšanas protokola saturu. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 266. panta pirmās daļas 6. punktu aizturēšanas protokolā ir jānorāda, vai ir veikta personas pārmeklēšana. Šeit jāatzīmē, ka Kriminālprocesa likumā nav iekļauta tāda procesuāla darbība kā personas pārmeklēšana un nebūtu pieļaujams jēdziena "personas kratīšana" vietā lietot jēdzienu "personas pārmeklēšana".

4. Pieņemot lēmumu par kratīšanu attiecībā uz personām ar kriminālprocesuālo imunitāti, jāņem vērā īpaši nosacījumi. Šai sakarā saskatāma problemātika – valsts drošības iestāžu un KNAB amatpersonu kratīšanas imunitātes saturs Kriminālprocesa likumā noteikts precīzi, uzskaitot kratīšanas veidus, savukārt pārējām valsts amatpersonām Kriminālprocesa likums skaidri nenosaka, uz kura veida kratīšanu attiecas ierobežojumi.

5. Pētījumā veiktā tiesu prakses analīze liecina, ka konstatētie procesuālie pārkāpumi pārsvarā nav saistīti ar nepilnīgu kratīšanas regulējumu Kriminālprocesa likumā, bet galvenā problēma ir šī likuma piemērošanā. Visbiežāk pārkāpumi ir saistīti ar nepienācīgu samērīguma principa ievērošanu, kā rezultātā kratīšana tiek atzīta par nepieļaujamu cilvēktiesību ierobežojumu.

6. Ja kratīšanu plānots veikt pie zvērināta advokāta, procesa virzītājam ierosinājumā par kratīšanas veikšanu obligāti jānorāda, ka kratīšanu plānots veikt zvērināta advokāta dzīvesvietā, jo kratīšanu šajā gadījumā ietekmē aizliegums izņemt korespondenci un dokumentus, kurus advokāts sastādījis, nosūtījis vai saņēmis, sniedzot juridisko palīdzību.

7. Pieņemot lēmumu par kratīšanas veikšanu attiecībā uz žurnālistu, ir jāvērtē ne tikai kratīšanas likumība, tās leģitīmais mērķis un samērīgums, bet arī vārda brīvības ierobežojuma aspekti. Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse liecina, ka šim aspektam netiek pievērsta pietiekama uzmanība.

Priekšlikumi

1. Lai nodrošinātu vienveidīgu kratīšanas jēdziena lietošanu un novērstu nepilnības Kriminālprocesa likuma normās, kuras nosaka aizturēšanas protokola saturu, teksts Kriminālprocesa likuma 266. panta sestajā daļā, ka protokolā norāda, "vai ir veikta personas pārmeklēšana", jāaizvieto ar norādi "vai ir veikta personas kratīšana". Līdz ar to Kriminālprocesa likuma 266. panta sestā daļa būtu izsakāma šādā redakcijā: "vai ir veikta personas kratīšana un kas ir atrasts."

2. Tiesību regulējuma precizitātes nodrošināšanai likumdevējam nepieciešams veikt grozījumus Kriminālprocesa likuma normās, kas precīzi noteiktu amatpersonu kratīšanas imunitātes saturu, uzskaitot konkrētus kratīšanas veidus. Kriminālprocesa likuma 120. panta otrā un ceturtnā daļa būtu jāpapildina ar frāzi "kratīšanas veikšanu dzīvojamās vai dienesta telpās, personiskajā vai dienesta transportlīdzeklī".

Līdz ar to 120. panta otrā daļa būtu izsakāma šādā redakcijā: "Kriminālprocesa pret tiesnesi un tiesībsargu drīkst uzsākt tikai ģenerālprokurors. Tiesnesi vai tiesībsargu var saukt pie kriminālatbildības vai apcietināt tikai ar Saeimas piekrišanu. Lēmumu par tiesneša un tiesībsarga apcietināšanu, piespiedu atvešanu, aizturēšanu

vai pakļaušanu kratīšanai, kratīšanas veikšanu viņa dzīvojamās vai dienesta telpās, personiskajā vai dienesta transportlīdzeklī pieņem īpaši pilnvarots Augstākās tiesas tiesnesis. Ja tiesnesis vai tiesībsargs ir notverts smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā, šāds lēmums nav nepieciešams, bet 24 stundu laikā ir jāinformē īpaši pilnvarotais Augstākās tiesas tiesnesis un ģenerālprokurors."

Savukārt 120. panta ceturrtā daļa būtu izsakāma šādā redakcijā: "*Prokuroru var aizturēt, atvest piespiedu kārtā, pakļaut kratīšanai, veikt kratīšanu viņa dzīvojamās vai dienesta telpās, personiskajā vai dienesta transportlīdzeklī, apcietināt vai saukt pie kriminālatbildības likumā noteiktajā kārtībā, par to nekavējoties paziņojot ģenerālprokuroram."*

Tas pamatojams no tiesību normas praktiskās lietošanas viedokļa, jo praksē, ja nepieciešams veikt kratīšanu pie personas ar kriminālprocesuālo imunitāti, pirms kratīšanas izdarīšanas jāizpilda priekšnosacījums par atļaujas saņemšanu tieši konkrēta kratīšanas veida veikšanai.

Kriminālatbildība par tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti

Darba autors: Jānis Kozlovs
Darba vadītājs: *Dr. iur.* Ēriks Treļs

Saturs

Ievads

1. Tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jēdziens
2. Tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites tiesiskais regulējums
3. Kriminālatbildības piemērošana par tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites aizliegumu pārkāpumiem
 - 3.1. Noziedzīgo nodarījumu atklāšanas un izmeklēšanas metodes
 - 3.2. Valstij nodarītā kaitējuma piedziņa

Nobeigums

Literatūra un avoti

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir "Kriminālatbildība par tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti".

Bakalaura darba tēmas aktualitāte pamatojama ar to, ka tabakas izstrādājumu lietošana negatīvi ietekmē valsts iedzīvotāju vispārējo veselību un dzīvību. Savukārt tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites izplatība būtiski apdraud valsts budžeta ieņēmumus. Bakalaura darba mērķis ir, analizējot tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites tiesisko regulējumu un tā piemērošanas praksi, noskaidrot jomas tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas problemātiku un ieteikt risinājumus. Pētījuma robežas: darbā aplūkoti privātpersonu izdarītie noziedzīgie nodarījumi tabakas izstrādājumu aprites jomā, kas saistīti ar Latvijas Republikas teritorijā jau nonākušu un aprītē esošu cigarešu nelikumīgu glabāšanu, pārvietošanu un realizēšanu, par ko kriminālatbildība paredzēta Krimināllikuma 221. pantā un 221.⁶ pantā, un tieši Valsts policijas kā izmeklēšanas iestādes kompetence kriminālatbildības piemērošanā par minēto normu pārkāpumiem. Pētījuma bāze: bakalaura darbā analizēti

likumi, kuros reglamentētas tabakas izstrādājumu aprites prasības, un uz šo likumu pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi, kuros noteikta kārtība, kādā fiziskām un juridiskām personām veicamas darbības tabakas izstrādājumu aprites jomā. Tiek izmantota zinātniskā literatūra krimināltiesību jomā un analizēti normatīvie akti, kuros noteikta atbildība par tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites aizliegumu pārkāpumiem un atbildības piemērošanas procesuālā kārtība, kā arī tiek analizēti tiesu spriedumi par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti.

Bakalaura darbam ir 60 lappuses.

Ievads

Latvijas Republikas Satversmes 93. pantā ir noteikts: "Ikviens tiesības uz dzīvību aizsargā likums."¹ Savukārt 111. pantā noteikts, ka valsts aizsargā cilvēku veselību.² No minētā izriet valsts konstitucionāli nostiprināts pienākums izdot normatīvos aktus, kas nodrošina un aizsargā šīs cilvēka pamattiesības. Satversmes 91. pants garantē visu cilvēku vienlīdzību likuma un tiesas priekšā.³ Šīs garantētās cilvēka pamattiesības attiecināmas uz jebkurām fizisku un juridisku personu tiesiskajām attiecībām ar valsti, tostarp uz krimināltiesiskajām attiecībām, kas starp indivīdu un valsti veidojušās tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jomā.

Bakalaura darba tēmas "Kriminālatbildība par tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti" aktualitāte pamatojama ar to, ka dažādu veidu tabakas izstrādājumu lietošana ir nopietna sociāla problēma, kas ietekmē vairākas dzīves jomas, galvenokārt valsts iedzīvotāju veselību un dzīvību. Tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites izplatība būtiski apdraud valsts budžeta ieņēmumus, to nelikumīga aprīte veicina tabakas izstrādājumu izplatību un palielina to pieejamību, tostarp nepilngadīgām personām. Visizplatītākais tabakas izstrādājumu lietošanas veids ir cigarešu smēķēšana; pēc Slimību profilakses un kontroles centra datiem smēķēšana ir galvenais priekšlaicīgas nāves cēlonis Eiropas Savienībā.⁴ Tabakas izstrādājumos esošais nikotīns ir viena no spēcīgākajām atkarību izraisošajām vielām pasaulē.⁵ Saskaņā ar Pasaules Veselības organizācijas publicētajiem datiem Latvijā 2019. gadā 14,8 % nepilngadīgo personu vecumā no 13 līdz 15 gadiem ir cigarešu

¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993., 93. un 111. pants.

² *Ibid.*, 111. pants.

³ *Ibid.*, 91. pants.

⁴ Slimību profilakses un kontroles centrs. *Smēķēšana*. Pieejams: <https://www.spkc.gov.lv/lv/smekesana> [sk. 02.09.2021.].

⁵ Slimību profilakses un kontroles centrs. *Nikotīns un nikotīna saindēšanās simptomi*. Pieejams: <https://www.spkc.gov.lv/lv/nikotins-un-nikotina-saindesanas-simptomi> [sk. 04.09.2021.].

smēķētāji.⁶ Šos rādītājus ietekmē arī tabakas izstrādājumu pieejamība, ko veicina tabakas izstrādājumu nelikumīgā aprīte.

Ņemot vērā smēķēšanas un citu tabakas izstrādājumu lietošanas kaitīgo ietekmi uz cilvēku dzīvību un veselību, ir pamats uzskatīt, ka to plaša izplatība rada papildu slogu arī valsts veselības aprūpes sistēmai. Apzinoties tabakas izstrādājumu lietošanas un tabakas produktu izplatības negatīvās sekas, likumdevējs tabakas izstrādājumu aprītei ir noteicis stingrus ierobežojumus, kas attiecas gan uz šo izstrādājumu patērēšanu, gan komerciālu aprīti.

Latvijas Republikā tabakas izstrādājumi ir ar akcīzes nodokli apliekama prece, un nodokļu jomu reglamentējošos normatīvajos aktos skaidri definēts, ka "*nodoklis ir ar likumu noteikts obligāts periodisks vai vienreizējs maksājums valsts budžeta vai pašvaldību budžetu (pamatbudžeta vai speciālā budžeta) ieņēmumu nodrošināšanai un valsts funkciju un pašvaldību funkciju finansēšanai*".⁷

Valsts ieņēmumu dienests, izmantojot interneta resursus, akcīzes nodokļa jēgu un būtību sabiedrībai skaidro šādi: "*Akcīzes nodoklis ir specifisks patēriņa nodoklis, ko piemēro noteiktām patēriņa preču grupām, kuras ir saražotas vai tiek ievestas valstī. Akcīzes nodokļa mērķis ir ierobežot to preču patēriņu, kas ir kaitīgas apkārtējai videi un cilvēkiem, kā arī dot valstij ieņēmumus, apliekot ar papildu patēriņa nodokli (papildus pievienotās vērtības nodoklim) preces, kas nav pirmās nepieciešamības preces un kas neskar maznodrošinātos. Taču galvenais akcīzes nodokļa mērķis ir fiskālais, t. i., nodrošināt valsts budžeta ieņēmumus*".⁸

Akcīzes preču nelegāla aprīte ir būtisks faktors, kas veicina ēnu ekonomiku Latvijā. Akcīzes nodokļa likmes paaugstināšana tabakas izstrādājumiem veicina tabakas izstrādājumu legālā tirgus cenu kāpumu, un sekas tam ir tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprītes uzplaukums. Tabakas izstrādājumu nelegālā aprītē būtiska loma ir nelikumīgi valstī ievestām un valstī nelikumīgi saražotām cigaretēm, par kurām nav samaksāts akcīzes nodoklis un kuras valsts teritorijā tiek tirgotas, neievērojot Latvijas Republikas normatīvajos aktos noteikto kārtību. Zemo ienākumu dēļ iedzīvotāji dod priekšroku salīdzinoši lētākajām nelegālās izcelsmes cigaretēm, kas ir vieglas peļņas avots personām, kuras nodarbojas ar tabakas izstrādājumu nelikumīgu realizāciju. Nelikumīga tabakas izstrādājumu tirdzniecība apdraud valstī realizētos cenu un nodokļu pasākumus un būtiski ietekmē valsts budžeta ienākumus neiekasētā akcīzes nodokļa veidā. Valsts budžets ir viens no svarīgākajiem valsts

⁶ World Health Organization. *Youth surveys-tobacco use and smoking*. Pieejams: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-HEP-HPR-TFI-2021.11.3> [sk. 14.10.2021.].

⁷ Likums "Par nodokļiem un nodevām": LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 26, 18.02.1995., 1. pants.

⁸ Valsts ieņēmumu dienests. *Akcīzes nodoklis*. Pieejams: <https://www.vid.gov.lv/lv/akcizes-nodoklis-1> [sk. 12.09.2021.].

finanšu sistēmas elementiem. Valsts budžetu kā valsts ieņēmumu un izdevumu sarakstu apstiprina valsts augstākais likumdošanas orgāns (parlaments), un tam pēc pieņemšanas ir likuma spēks.⁹ Līdz ar to ir likumsakarīgi, ka tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites izplatībai ir kaitīgas sekas, kas vērstas arī uz sabiedrības labklājību kopumā.

Noziedzīgie nodarījumi tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jomā uzskatāmi par ekonomiskajiem noziegumiem. Ekonomiskie noziegumi papildus citām negatīvām sekām uz sabiedrību neļauj valstij iegūt plānotos ienākumus, samazina valsts ekonomisko un sociālo drošību, deformē cilvēku morāli ētiskās vērtības un degradē centienus godīgi nodrošināt nepieciešamo dzīves kvalitāti.¹⁰

Latvijas Republikas normatīvajos aktos ir paredzēta kriminālatbildība par tabakas izstrādājumu nelikumīgu izgatavošanu (ražošanu), uzglabāšanu, pārvietošanu vai realizāciju, ja tā izdarīta ievērojamā apmērā un lielā apmērā, un par nelegāli izgatavotu (ražotu) vai tādu tabakas izstrādājumu, kuri nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām, izņemot normatīvajos aktos paredzētos gadījumus, vai tādu bezdūmu tabakas izstrādājumu, kuru laišana tirgū ir aizliegta, realizāciju nelielā apmērā, ja tā izdarīta mantkārīgā nolūkā.¹¹

Būtiskas problēmas kriminālatbildības piemērošanā par noziedzīgiem nodarījumiem tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jomā ir saistītas ar nepilnīgu jomas tiesisko regulējumu, no kā izriet šī tiesiskā regulējuma atšķirīga interpretācija. Kā viena no problēmām, kas rodas, piemērojot Krimināllikuma 221. pantā paredzēto kriminālatbildību par darbībām ar mājas apstākļos glabātām nelikumīgas izcelsmes cigaretēm, ir saistīta ar kādas konkrētas mājoklī dzīvojošas personas vainas pierādīšanu gadījumos, kad mājoklī vai nekustamā īpašuma teritorijā tiek konstatēta cigarešu nelikumīga glabāšana ievērojamā vai lielā apmērā, mājoklī dzīvo vairāki vienas ģimenes locekļi un šīs personas kriminālprocesa izmeklēšanas gaitā izmanto savas likumā paredzētās tiesības neliecināt pret sevi un saviem tuviniekiem.

Pētījuma mērķis: analizējot tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites tiesisko regulējumu un tā piemērošanas praksi, noskaidrot jomas tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas problemātiku un ieteikt risinājumus.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izpētīt tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jēdzienu;
- 2) izzināt tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites tiesisko regulējumu;
- 3) analizēt kriminālatbildības piemērošanu par nelikumīgas tabakas izstrādājumu aprites aizliegumu pārkāpumiem.

⁹ Medne, A. 2012. *Nodokļi Latvijā*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 6. lpp.

¹⁰ Kristapsons, S. 2003. *Noziedzība Latvijā*. Rīga: Izdevniecība RaKa, 72. lpp.

¹¹ Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199, 01.04.1999., 221. un 221.⁶ pants.

Pētījuma objekts: fizisku un juridisku personu tiesiskās attiecības ar valsti tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jomā.

Pētījuma priekšmets: tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jomas tiesiskais regulējums un tā piemērošana.

Pētījuma jautājumi:

- 1) kādas darbības ar tabakas izstrādājumiem ir uzskatāmas par nelikumīgām;
- 2) kādas ir iespējamās tiesiskās sekas par tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites aizliegumu pārkāpumiem;
- 3) kādi ir tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites aizliegumu krimināltiesiskā regulējuma piemērošanas praktiskie risinājumi.

Pētnieciskās metodes:

- 1) analītiskā pētniecības metode – tabakas izstrādājumu apriti reglamentējošo normatīvo aktu prasību un tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jēdziena izpētei un jomu reglamentējošo tiesību normu ieviešanas mērķa izpētei, kā arī tādēļ, lai analizētu tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jomu reglamentējošo tiesību aktu interpretāciju, to piemērošanu un piemērošanas problemātiku;
- 2) deskriptīvā (aprakstošā) pētniecības metode – lai izpētītu normatīvajos aktos noteikto tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites aizliegumu tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas būtību, problemātiku un problēmu risinājumu;
- 3) deduktīvā pētniecības metode – secinājumu izdarīšanai par tabakas izstrādājumu apriti reglamentējošo tiesību normu piemērošanu konkrētiem tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites aizliegumu pārkāpumu veidiem;
- 4) induktīvā pētniecības metode – lai no atsevišķiem praksē sastopamiem tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites aizlieguma pārkāpumu gadījumiem izdarītu secinājumus par pārkāpumu izdarīšanas tendencēm un par jomas tiesiskā regulējuma piemērošanas vispārīgiem risinājumiem.

Tiesību normu interpretācijas metodes:

- 1) gramatiskā interpretācijas metode – tabakas izstrādājumu aprites un tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites aizliegumus reglamentējošo normatīvo aktu lingvistiskās būtības un idejiskās nozīmes izzināšanai;
- 2) vēsturiskā interpretācijas metode – lai noskaidrotu tabakas izstrādājumu apriti regulējošo tiesību normu jēgu, ņemot vērā apstākļus, uz kuriem pamatojoties tā radīta;
- 3) sistēmiskā interpretācijas metode – lai izzinātu tabakas izstrādājumu apriti reglamentējošo tiesību normu jēgu, interpretējot tiesību normas to kopsakarībā. Darbā sistēmiski interpretēts likums "Par akcīzes nodokli", Tabakas izstrādājumu, augu smēķēšanas produktu, elektronisko smēķēšanas ierīču un to šķidrumu aprites likums, Administratīvās atbildības likums,

Krimināllikums, Kriminālprocesa likums un likums "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību";

- 4) teleoloģiskā (jēgas un mērķa) interpretācijas metode – lai noskaidrotu tabakas izstrādājumu apriti regulējošo tiesību normu jēgu, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi, kas ar šo tiesību normu jāsasniedz.

Pētījuma struktūra: darba pirmajā nodaļā vispusīgi aprakstīts tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jēdziens, detalizēti izpētot jomu reglamentējošos normatīvos aktus un autoru atziņas. Darba otrajā nodaļā pētīts tabakas izstrādājumu aprites tiesiskais regulējums Latvijā un ar tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti saistīto noziedzīgo nodarījumu krimināltiesiskais raksturojums, analizējot ar jomu saistīto noziedzīgo nodarījumu sastāvu. Darba trešajā nodaļā aprakstītas ar tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jomu saistīto noziedzīgo nodarījumu izplatītākās atklāšanas un izmeklēšanas metodes, izzināta tiesu prakse, saucot personas pie kriminālatbildības par noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jomā, analizēta neiztrūkstoša kriminālatbildības piemērošanas sastāvdaļa, inkriminējot personai kādu no noziedzīgiem nodarījumiem akcīzes preču aprites jomā, proti, valstij nodarītā kaitējuma piedziņu, un aplūkots, kā tas ietekmē kriminālprocesu izmeklēšanas gaitu un kriminālatbildības piemērošanu.

Pētījuma robežas: no visām akcīzes precēm vislielākā problēma Latvijas Republikā ir tieši cigarešu nelikumīga izplatība. Par to liecina fakts, ka 2021. gadā laika posmā no 1. janvāra līdz 31. augustam tikai Rīgā un Rīgas reģionā kriminālprocesu izmeklēšanas ietvaros izņemts aptuveni 17,5 miljoni nelegālo cigarešu vienību.¹² Tāpēc, sašaurinot pētījuma robežas, darbā galvenokārt aplūkoti privātpersonu izdarītie noziedzīgie nodarījumi tabakas izstrādājumu aprites jomā, kas saistīti ar Latvijas Republikas teritorijā jau nonākušu un aprītē esošu cigarešu nelikumīgu glabāšanu, pārvietošanu un realizēšanu, par ko kriminālatbildība paredzēta pēc Krimināllikuma 221. panta un 221.⁶ panta, un tieši Valsts policijas kā izmeklēšanas iestādes kompetence kriminālatbildības piemērošanā par minēto normu pārkāpumiem.

Pētījuma bāze: darbā analizēti likumi, kuros reglamentētas tabakas izstrādājumu aprites prasības, un uz šo likumu pamata izdotie Ministru kabineta noteikumi, kuros noteikta kārtība, kādā fiziskām un juridiskām personām veicamas darbības tabakas izstrādājumu aprites jomā. Izmantota zinātniskā literatūra krimināltiesību jomā un analizēti normatīvie akti, kuros noteikta atbildība par tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites aizliegumu pārkāpumiem un kuros noteikta atbildības piemērošanas procesuālā kārtība. Analizēti tiesu spriedumi par noziedzīgiem nodarījumiem,

¹² Valsts policija. *Gada pirmajos astoņos mēnešos Rīgā un Pierīgā izņemts apmēram 17,5 miljoni nelegālo cigarešu*. Pieejams: <https://www.vp.gov.lv/lv/jaunums/gada-pirmajos-astonos-menesos-riga-un-pieriga-iznems-apmeram-175-miljoni-nelegalo-cigaresu> [sk. 22.09.2021.].

kas saistīti ar tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti. Bakalaura darbā izmantoti arī analīzes materiāli un gūtie secinājumi no mana 2021. gadā rakstītā studiju darba par citas akcizētās preces – alkoholisko dzērienu – nelikumīgas aprites krimināltiesiskā regulējuma un tā piemērošanas problemātiku.

Nobeigums

Analizējot tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites tiesisko regulējumu un tā piemērošanas praksi, tika izvērtēti visi izvirzītie pētījuma jautājumi, izdarīti secinājumi par jomas tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas problemātiku un izvirzīti šo problēmu iespējamie risinājumi.

Secinājumi un priekšlikumi

Analizējot jomas tiesisko regulējumu, secināts, ka par nelikumīgām darbībām tiek uzskatītas darbības ar tādiem tabakas izstrādājumiem, par kuriem Latvijas Republikā jomu reglamentējošos normatīvajos aktos noteiktā kārtībā un apjomā nav samaksāts akcīzes nodoklis un kuru iepakojumi nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām neatkarīgi no šo tabakas izstrādājumu izcelsmes. Tas galvenokārt secināms no likuma "Par akcīzes nodokli" 33. pantā noteiktā.

Nelikumīgas darbības ar tabakas izstrādājumiem saskaņā ar normatīvajos aktos noteikto Latvijas Republikā ir gan administratīvi sodāmas, gan noteiktos nosacījumos arī krimināli sodāmas. Par pētāmās jomas pārkāpumiem administratīvā atbildība paredzēta likuma "Par akcīzes nodokli" 35. panta trešajā daļā, saskaņā ar kuru paredzēts administratīvais sods par tādu tabakas izstrādājumu uzglabāšanu, pārvietošanu (pāravadāšanu), piedāvāšanu, realizāciju vai iegādi, kuri nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām. Kriminālatbildība par pētāmās jomas pārkāpumiem paredzēta Krimināllikuma 221. pantā, saskaņā ar kuru par krimināli sodāmu uzskatāma tabakas izstrādājumu nelikumīga izgatavošana, uzglabāšana, pārvietošana vai realizācija ar nosacījumu, ka minētās darbības izdarītas ievērojamā vai lielā apmērā. Ievērojamu un lielu apmēru robežas attiecībā uz tabakas izstrādājumiem noteiktas likuma "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" 20.¹ un 23.¹ pantā. Turklāt Krimināllikuma 221.⁶ pantā atsevišķi paredzēta kriminālatbildība arī par nelielā apmērā mantkārīgā nolūkā izdarītu tādu tabakas izstrādājumu realizāciju, kuri ir nelegāli izgatavoti un kuri nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām.

Par personas izdarītajām krimināli sodāmajām darbībām tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jomā gadījumos, kad nelikumīgās darbības veiktas ar cigaretēm, kuru daudzums pārsniedz 300 cigarešu vienības, papildus piemērotajam kriminālsodam personai tiek noteikta arī valstij nodarītā kaitējuma atlīdzināšana neiekasēto nodokļu apmērā, ko normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā aprēķina Valsts ieņēmumu dienests.

Analizējot tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites tiesisko regulējumu un tā piemērošanas praksi, secināts, ka jomas normatīvais regulējums kopumā ir pilnīgs un veicina tiesībsargājošo iestāžu sekmīgu darbu, piemērojot gan administratīvo atbildību, gan arī kriminālatbildību par normatīvo aktu pārkāpumiem, kas saistīti ar tabakas izstrādājumu nelikumīgu izgatavošanu, glabāšanu, pārvietošanu un realizāciju. Jomu reglamentējošie normatīvie akti skaidri un saprotami reglamentē prasības tabakas izstrādājumu apritei un darbības ar tabakas izstrādājumiem, kuras uzskatāmas par nelikumīgām un ir administratīvi vai krimināli sodāmas.

Pozitīvi vērtējami likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" pieņemtie grozījumi, kas stājās spēkā 2020. gada 29. septembrī un ar kuriem paredzēts noteikt lielu un ievērojamu apmēru kritērijus attiecībā uz Krimināllikuma 221. pantā paredzētajiem tabakas izstrādājumiem, proti, tos izteikt cigarešu vienībās pretēji iepriekš spēkā esošajam regulējumam, kad šie apmēri tika izteikti tabakas izstrādājumu vērtībā atbilstoši tirgus cenām vai tām pielīdzinātām cenām nodarījuma izdarīšanas laikā. Jaunais regulējums būtiski atvieglo izmeklēšanas iestāžu darbu, apkarojot tabakas izstrādājumu nelikumīgu izplatību, jo jaunpieņemtās normas dod pamatu izmeklēšanas iestādes amatpersonām jau sākotnēji izdarīt secinājumus par personas nelikumīgo darbību kvalifikāciju administratīvā pārkāpuma procesa gaitā vai kriminālprocesa izmeklēšanas gaitā, negaidot Valsts ieņēmumu dienesta veikto nodokļa aprēķinu un tabakas izstrādājumu kopējās materiālās vērtības noteikšanu.

Tomēr praksē, izmeklējot kriminālprocesus par Krimināllikuma 221. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu, procesa virzītājam var nākties sastapties ar situācijām, kad atsevišķos aspektos pašreizējais regulējums, tā interpretācija un piemērošanas prakse dod iespēju personām, kas nodarbojas ar nelikumīgām darbībām tabakas izstrādājumu aprites jomā, pilnībā vai daļēji izvairīties no krimināltiesiskajām sekām par veiktajām nelikumīgajām darbībām.

Viena no problēmām saistīta ar kādas konkrētas mājoklī dzīvojošas personas vainas pierādīšanu gadījumos, kad mājoklī vai nekustamā īpašuma teritorijā tiek konstatēta tabakas izstrādājumu nelikumīga glabāšana ievērojamā vai lielā apmērā un mājoklī dzīvo vairāki vienas ģimenes locekļi. Gadījumos, kad dažādu pētījumā minēto iemeslu dēļ kriminālprocesā nav izdevies nostiprināt pierādījumus līdz nelikumīgi glabāto tabakas izstrādājumu izņemšanai kratīšanas laikā, pēc kratīšanas izdarīšanas iegūt un nostiprināt pierādījumus kādas konkrētas personas vainai var būt apgrūtināti vai gandrīz neiespējami, ja personas izmanto savas Kriminālprocesa likumā noteiktās tiesības neliecināt. Problēmas atrisinājums ir atkarīgs no procesa virzītāja profesionalitātes, veicot sākotnējās un turpmākās izmeklēšanas darbības kriminālprocesā, nostiprinot pierādījumus tādā apjomā, lai šo personu liecību nepieciešamība kriminālprocesā būtu vairs tikai tādā mērā, lai paustu savu attieksmi

pret izteiktajām aizdomām un izteiktu vēlmi sadarboties ar izmeklēšanu, lai mīkstinātu sodu.

Lai minēto kategoriju kriminālprocesos novērstu atšķirīgu Kriminālprocesa likuma 67. panta pirmās daļas 7. punktā paredzēto aizdomās turēto pienākuma interpretāciju attiecībā pret personām, kuras tur aizdomās par darbībām ar nelikumīgiem alkoholiskajiem dzērieniem, Krimināllikuma XIX nodaļa būtu papildināma ar 221.⁷ pantu, kurā tiktu paredzēta kriminālatbildība telpu, teritorijas vai transportlīdzekļa faktiskajam lietotājam par ziņu nesniegšanu par telpā, teritorijā vai transportlīdzeklī esošo akcīzes preču un ar to izgatavošanu, glabāšanu un realizāciju saistīto priekšmetu piederību, paredzot par to bargāku sodu nekā par citiem noziedzīgiem nodarījumiem akcīzes preču aprites jomā. Tiek piedāvāta šāda Krimināllikuma 221.⁷ panta redakcija: "*Par ziņu nesniegšanu un apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu izmeklēšanas iestādei pirmstiesas kriminālprocesā par ēkā, telpā, teritorijā vai transportlīdzeklī esošo akcīzes preču un to izgatavošanai, glabāšanai, pārvietošanai vai realizācijai paredzēto priekšmetu piederību, ja to izdarījusi persona, kas faktiski lieto ēku, telpu, teritoriju vai transportlīdzekli, kurā atrodas akcīzes preces un to izgatavošanai, glabāšanai, pārvietošanai vai realizācijai paredzētie priekšmeti.*"¹³

Šāda norma uzliktu pienākumu personām, kuras faktiski lieto kādu konkrētu ēku, telpu, teritoriju vai transportlīdzekli, būt informētām par šajos objektos esošajiem priekšmetiem un vielām un sniegt ziņas izmeklēšanas iestādei par šo objektu izmantošanu darbībām ar akcīzes precēm.

Ar šādu normu varētu tikt daļēji atrisināta arī problēma, kas saistīta ar tabakas izstrādājumu nelikumīgu pārvadāšanu veikušās personas liecību sniegšanu par to, ka nepazīstama persona lūgusi tai savā transportlīdzeklī nogādāt priekšmetus no vienas vietas uz otru un pārvadāšanu veikušī persona nav bijusi informēta par kravas nelikumīgo saturu. Jāuzsver, ka šāds regulējums minēto problēmu varētu atrisināt daļēji, jo situācijās, kad personai nodotajā pārvadājamajā kravā tabakas izstrādājumi bez Latvijas Republikas akcīzes marku marķējuma ir bijuši īpaši noslēpti, pārvadāšanu veikušās personas rīcībā būtu problemātiski pierādīt gan Krimināllikuma 221. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, gan jaunpieņemtās normas subjektīvo pusi. Personai nevar tikt uzliktas pienākums veikt detalizētu kravas pārbaudi un būt pilnībā informētai par tās saturu, ja kravas nelikumīgais saturs ir mērķtiecīgi slēpts citu personu darbību rezultātā.

Otra problēma kriminālatbildības piemērošanā par tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti ir saistīta ar Administratīvās atbildības likuma normu nepilnīgu

¹³ Kozlovs, J. 2021. *Nelikumīgas alkoholisko dzērienu aprites krimināltiesiskais regulējums un tā piemērošana: studiju darbs*. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 36. lpp.

regulējumu attiecībā uz personas atbrīvošanu no administratīvās atbildības par tabakas izstrādājumu nelikumīgu iegādāšanos, glabāšanu vai pārvietošanu nelielā apmērā vai fiksēt kā vainu mīkstinošu apstākli administratīvā pārkāpuma procesā personas izdarītajam administratīvajam pārkāpumam akcīzes preču nelikumīgas aprites jomā, ja persona labprātīgi sniedz informāciju, kas sekmē citas personas saukšanu pie kriminālatbildības par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar akcīzes preču nelikumīgu apriti. Lai gan Administratīvās atbildības likuma 11. panta pirmajā daļā noteikta iespēja atbrīvot personu no administratīvās atbildības, ja personas izdarītais administratīvais pārkāpums konkrētajos apstākļos nav radījis tādu apdraudējumu tiesiski aizsargātajām interesēm, lai par to piemērotu sodu, un likuma 20. panta otrajā daļā noteikts, ka par vainu mīkstinošu var noteikt arī citu apstākli, kas nav minēts panta pirmajā daļā, kurā uzskaitīti vainu mīkstinoši apstākļi, kas pieļauj radīt personai labvēlīgas sekas administratīvā pārkāpuma procesa gaitā, ja persona sniedz noderīgu informāciju, kas sekmē ar nelikumīgu tabakas izstrādājumu saistīta noziedzīga nodarījuma atklāšanu, taču šāds regulējums veicina arī šo normu dažādu interpretāciju un lietojumu. Normatīvajos aktos būtu precīzi nosakāmas tiesiski labvēlīgas sekas personai, kura izdarījusi administratīvo pārkāpumu tabakas izstrādājumu aprites jomā, bet sniedz noderīgu informāciju, kas palīdz atklāt citas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu akcīzes preču nelikumīgas aprites jomā.

Problēmas atrisināšanai Administratīvās atbildības likuma 11. pants "Personas atbrīvošana no administratīvās atbildības" būtu jāpapildina ar piekto daļu šādā redakcijā: "*Personu, kura nelielā apmērā uzglabājusi, pārvietojusi vai iegādājusies alkoholiskos dzērienus un tabakas izstrādājumus, kas nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām, atbrīvo no administratīvās atbildības par šo priekšmetu uzglabāšanu, pārvietošanu un iegādāšanos, ja personas sniegtā informācija palīdzējusi atklāt citas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu akcīzes preču nelikumīgas aprites jomā.*"

Šāda norma nepārprotami norādītu uz tiesībsargājošo iestāžu pienākumu atbrīvot personu no administratīvās atbildības par atsevišķām sabiedriski mazāk bīstamām nelikumīgajām darbībām ar akcīzes precēm, ja persona palīdzējusi identificēt un atklāt sabiedriski bīstamāku normatīvo aktu prasību pārkāpumu attiecībā uz akcīzes preču apriti, par ko paredzēta kriminālatbildība.

Atsevišķās situācijās, piemērojot atbildību par tabakas izstrādājumu nelikumīgu apriti, būtiska nozīme var būt noteiktajam tabakas izstrādājumu daudzumam, kādus persona var ievest Latvijas teritorijā no citām valstīm savam patēriņam, nemaksājot par tiem akcīzes nodokli, kas noteikts 2004. gada 1. aprīļa Ministru kabineta noteikumu Nr. 227 "Kārtība, kādā no akcīzes nodokļa atbrīvo akcīzes preces, kuras fiziskā persona ievie savam patēriņam Latvijas Republikā no citām Eiropas Savienības

dalībvalstīm" 2. punktā un likuma "Par akcīzes nodokli" 21. panta ceturtajā daļā. Šajos normatīvajos aktos noteiktais var radīt problēmas kriminālatbildības piemērošanai par Krimināllikuma 221.⁶ pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, proti, par tādu cigarešu realizāciju nelielā apmērā, kuras nav marķētas ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām. Ja pie personas tiek atrasts šajos normatīvajos aktos minētais daudzums cigarešu ar citas valsts akcīzes vai tam pielīdzinātā nodokļa markām, tiek prezumēts, ka šī persona šos tabakas izstrādājumus iegādājusies no kādas personas, kas nodarbojas ar tabakas izstrādājumu nelikumīgu realizāciju. Šādās situācijās persona var paskaidrot, ka pie tās atrastās cigaretes tā ievedusi personīgajā bagāžā savam patēriņam, nesēn apmeklējot Krieviju, Baltkrieviju vai Ukrainu, kur akcīzes nodoklim pielīdzināto nodokļu likme ir zemāka, līdz ar to ir arī zemākas tabakas izstrādājumu cenas. Pašreizējais regulējums šādās situācijās nepieļauj personu saukt pie administratīvās atbildības par tādu tabakas izstrādājumu uzglabāšanu, pārvietošanu (pārvadāšanu) vai iegādi, kuri nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām, un līdz ar to arī veikt tālākās procesuālās darbības, lai noskaidrotu personu, kura Latvijas Republikā realizējusi šos tabakas izstrādājumus nelielā apmērā, izdarot Krimināllikuma 221.⁶ pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu, lai noskaidrotu personu, kura, iespējams, Latvijas Republikā glabā šādus tabakas izstrādājumus ievērojamā vai lielā apmērā, izdarot kādu no Krimināllikuma 221. pantā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, un lai procesuāli izņemtu šos izstrādājumus, novēršot to turpmāku apriti.

Gan Administratīvās atbildības likums, gan Kriminālprocesa likums nosaka, ka nevienai personai nav jāpierāda savs nevainīgums.¹⁴ Tāpēc aprakstītajā situācijā tiesībsargājošās iestādes pienākums ir pierādīt personas sniegto ziņu nepatiesumu, kas atsevišķās situācijās var būt problemātiski. Problēmas atrisināšanai normatīvajā regulējumā būtu jāparedz personas pienākums pierādīt ceļošanas faktu uz valsti, kas ir pie personas atrasto cigarešu izcelsmes valsts. Likuma "Par akcīzes nodokli" 21. panta ceturta daļa būtu jāizsaka šādā redakcijā: "*No nodokļa atbrīvo akcīzes preces, kuras ir fiziskās personas personīgajā bagāžā, kas par tādu uzskatāma Pievienotās vērtības nodokļa likuma izpratnē izpratnē (turpmāk – personīgā bagāža), un kuras šī persona ieved no ārvalsts, kas nav dalībvalsts, no teritorijām, kuras minētas šā likuma 2. panta 3.1 daļā, nepārsniedzot šādus daudzumus, ar nosacījumu, ka šāda preču ievēšana nav komerciāla, un persona pierāda savas uzturēšanās faktu šo akcīzes preču izcelsmes valstī: ..*"

Ņemot vērā smēķēšanas izplatības kaitīgo ietekmi uz sabiedrības kopējo veselības stāvokli un tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites negatīvo ietekmi uz

¹⁴ Administratīvās atbildības likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 225, 14.11.2018., 29. pants; Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 19. pants.

valsts budžeta ieņēmumiem un sabiedrības labklājību kopumā, šāds individuālam uzlikts pierādīšanas slogs būtu samērīgs izvirzītajam sabiedriski noderīgajam mērķim – tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites izplatības apkarošanai. Pētījuma izstrādes gaitā tika secināts, ka Valsts policijā būtu izstrādājami metodiskie norādījumi par policijas amatpersonas rīcību, kādas personas personīgajās mantās konstatējot cigaretes nelielā apmērā, kas nav marķētas ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām.

Metodiskajos norādījumos papildus citām norādēm būtu jāiekļauj šādi punkti:

- 1) par personas, kuras personīgajās mantās atrasti tabakas izstrādājumu, kas nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām, izdarīto pārkāpumu būtu jāuzsāk administratīvā pārkāpuma process par kādu no likumā "Par akcīzes nodokli" 35. panta trešajā daļā paredzētā administratīvā pārkāpuma izdarīšanas izpausmēm atkarībā no pārkāpuma konstatēšanas apstākļiem un personas sniegtajiem paskaidrojumiem par atrasto tabakas izstrādājumu izcelsmi;
- 2) uzsāktā administratīvā pārkāpuma procesa ietvaros no personas, pie kuras atrasti tabakas izstrādājumi, kas nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām, nekavējoties jāpieņem pie atbildības saucamās personas paskaidrojums;
- 3) ja persona, pie kuras atrasti tabakas izstrādājumi, kas nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām, paskaidrojumā sniedz informāciju par konkrētu pie personas atrasto tabakas izstrādājumu iegādes vietu un konkrētu personu, no kuras tos iegādājusies, par šo tabakas izstrādājumu realizācijas faktu nekavējoties jāuzsāk kriminālprocess pēc Krimināllikuma 221.⁶ panta;
- 4) uzsāktā kriminālprocesa ietvaros Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā persona nekavējoties jānopratina liecinieka statusā par tabakas izstrādājumu iegādes apstākļiem;
- 5) pēc liecinieka nopratināšanas procesa virzītājam Kriminālprocesa likuma 180. panta trešajā daļā noteiktajā kārtībā jāpieņem lēmums par kratīšanas izdarīšanu personas liecībās norādītajā tabakas izstrādājumu nelikumīgas realizācijas vietā, lai atrastu un izņemtu tabakas izstrādājumus, kas nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļu markām;
- 6) neatkarīgi no tā, vai kratīšanas vietā tiek atrasti un izņemti tabakas izstrādājumi bez Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām, personai, pie kuras veikta kratīšana, jāpiemēro personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, procesuālais statuss par Krimināllikuma 221.⁶ pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu;

- 7) ja kratīšanas laikā tiek atrasti nelikumīgi glabāti tabakas izstrādājumi, kuru daudzums saskaņā ar likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" noteikto atzīstams par ievērojamu vai lielu apmēru, personai, pie kuras veikta kratīšana, jāpiemēro personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, procesuālais statuss par Krimināllikuma 221.⁶ pantā un Krimināllikuma 221. panta pirmajā, otrajā vai trešajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu;
- 8) ja kratīšanas laikā tiek atrasti nelikumīgi glabāti tabakas izstrādājumi, kuru daudzums saskaņā ar likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību" noteikto nesasniedz ievērojamu vai lielu apmēru, personai, pie kuras veikta kratīšana, jāpiemēro personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, procesuālais statuss par Krimināllikuma 221.⁶ pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu un jāuzsāk administratīvā pārkāpuma process par personas izdarīto likuma "Par akcīzes nodokli" 35. panta trešajā daļā paredzēto administratīvo pārkāpumu;
- 9) kratīšanas laikā atrastie tabakas izstrādājumi, kas nav marķēti ar Latvijas Republikas akcīzes nodokļa markām, neatkarīgi no atrastā tabakas izstrādājumu daudzuma glabājami kā lietiskais pierādījums uzsāktajā kriminālprocesā, kura ietvaros tika veikta kratīšana.

Šādi metodiskie norādījumi veicinātu tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites tiesiskā regulējuma vienotu interpretāciju un piemērošanas praksi Valsts policijas struktūrvienībās. Šādiem metodiskajiem norādījumiem papildus pētījumā minētajām izmaiņām normatīvajā regulējumā būtu nozīmīga loma, lai operatīvi, savlaicīgi un pēc iespējas vienkāršotāka procesa gaitā sauktu pie likumā paredzētās atbildības personas, kuras veic darbības tabakas izstrādājumu nelikumīgas aprites jomā, kā arī lai pēc iespējas savlaicīgāk un produktīvāk no aprites izņemtu tabakas izstrādājumus, kuru atrašanās Latvijas Republikas teritorijā ir nelikumīga un rada kaitējumu Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem.

Speciālais izmeklēšanas eksperiments narkotiku nelikumīgas aprites noziedzumu izmeklēšanā

Darba autore: **Karļina Daukše**

Darba vadītājs: *Mg. iur. Jānis Ievītis*

Saturs

Darbā lietotie saīsinājumi

Ievads

1. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta narkotisko / psihotropo vielu nelikumīgā apritē būtība
 - 1.1. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta nošķiršana no izmeklēšanas eksperimenta
 - 1.2. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta nošķiršana no operatīvā eksperimenta
2. Nosacījumi speciālā izmeklēšanas eksperimenta narkotisko / psihotropo vielu nelikumīgā apritē veikšanai, praktiskie un tiesiskie aspekti
 - 2.1. Speciālais izmeklēšanas eksperiments narkotisko / psihotropo vielu nelikumīgā apritē neatliekamības kārtībā
 - 2.2. Speciālais izmeklēšanas eksperiments narkotisko / psihotropo vielu nelikumīgā apritē vispārējā kārtībā
 - 2.3. Personas, kas veic speciālo izmeklēšanas eksperimentu
 - 2.4. Nepilngadīgu personu iesaistīšana speciālajā izmeklēšanas eksperimentā, kas saistīts ar narkotisko / psihotropo vielu apriti
3. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta darbību fiksēšana
 - 3.1. Procesuālie dokumenti speciālā izmeklēšanas eksperimenta ietvaros
 - 3.2. Provokācijas nepieļaujamība speciālajā izmeklēšanas eksperimentā

Nobeigums

Literatūra un avoti

Pielikumi

Anotācija

Bakalaura darba nosaukums ir "Speciālais izmeklēšanas eksperiments narkotiku nelikumīgas aprites noziegumu izmeklēšanā". Mūsdienās ļoti aktuāla tēma ir narkotisko / psihotropo vielu neatļauta aprīte. Šādu noziegumu izdarīšanas shēmas paliek arvien sarežģītākās, apgrūtinot iesaistīto personu identificēšanu. Speciālais izmeklēšanas eksperiments ir procesuāla darbība, kuras rezultātā ir iespējams savākt informāciju par narkotiku nelikumīgas aprites noziegumu izdarīšanā iesaistītajām personām un noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rīkiem. Veicot speciālo izmeklēšanas eksperimentu, bieži vien sanāk noskaidrot personu grupas vai organizētas grupas, kas saistītas ar narkotiku nelikumīgu aprīti. Speciālais izmeklēšanas eksperiments ir slēpta izmeklēšanas darbība, kas tiek veikta kriminālprocesa ietvaros, lai iegūtu informāciju par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Speciālais izmeklēšanas eksperiments kriminālprocesa ietvaros ļauj iegūt paplašinātāku informāciju par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, tādēļ ir iespējams iegūt vairāk pierādījumu, kurus nebūtu iespējams iegūt, veicot citas atsevišķas procesuālās darbības. Tieši veicot speciālo izmeklēšanas eksperimentu, ir iespēja iegūt pierādījumus un iegūt informāciju par iesaistīto personu lomu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Bakalaura darba mērķis ir izanalizēt un izpētīt tiesiskos un praktiskos aspektus, veicot speciālo izmeklēšanas eksperimentu narkotiku nelikumīgas aprites noziegumu izmeklēšanā, tādā veidā konstatējot speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas problemātiku, un sniegt priekšlikumus, lai uzlabotu speciālā izmeklēšanas eksperimenta tiesību normu kvalitāti un to piemērošanu praksē.

Bakalaura darba apjoms ir 73 lappuses.

Ievads

Latvijā diezgan liela problēma ir narkotiskās / psihotropās vielas un to aprīte. Arvien biežāk noziedzīgus nodarījumus, kas saistīti ar narkotiskajām / psihotropajām vielām, izdara gados jauni cilvēki, starp kuriem ir arī nepilngadīgas personas. Jauniešu iesaistīšanai narkotisko / psihotropo vielu aprītē ir vairāki iemesli: naudas līdzekļu iegūšana, iekļaušana citu jauniešu vidū, parādi u. tml. Ir jaunieši, kas neapzinās, cik nopietni ir šie noziegumi, kas saistīti ar narkotikām, turpretī citi iepriekš vai nu ir lasījuši Krimināllikumu, vai arī ņēmuši vērā citu viedokli, kas bieži ir aplams. Arvien biežāk noziedzīgos nodarījumos, kas saistīti ar narkotisko / psihotropo vielu aprīti, tiek iesaistītas vairākas personas, tādā veidā izveidojot personu grupas vai pat organizētas grupas. Jaunieši nav šos noziedzīgos nodarījumus veic ne tikai jaunieši, bet arī personas, kuras tos veic ilgstoši, un personas, kuras iepriekš nav nonākušas policijas redzeslokā par šādu vai citu noziegumu izdarīšanu. Šādi pieņēmumi ir balstīti uz autores ikdienas darba pieredzi, kurā tiek atklāti noziedzīgi nodarījumi, kas saistīti ar neatļautu narkotisko / psihotropo vielu aprīti.

Krimināllikuma 21. panta pirmā daļa nosaka, ka "*organizēta grupa ir vairāk nekā divu personu izveidota apvienība, kura radīta nolūkā kopīgi izdarīt vienu vai vairākus noziegumus un kuras dalībnieki saskaņā ar iepriekšēju vienošanos sadalījuši pienākumus*".¹ Tātad organizēta grupa nevar būt divu personu izveidota grupa, tā ir personu grupa. Personām organizētā grupā katrai ir sava loma noziedzīgajā nodarījumā, to darbības veicina pozitīvu iznākumu noziedzīgajā nodarījumā. Kā piemērs lomu sadalei organizētā grupā var būt šāds: narkotisko / psihotropo vielu iegādāšanās; vietas (dzīvokļa, garāžas vai citas telpas), kurā tiek glabātas vai fasētas narkotiskās / psihotropās, nodrošināšana; tikšanās ar narkotisko / psihotropo vielu pircējiem; saziņa un komunikācija ar narkotisko / psihotropo vielu pircējiem; naudas līdzekļu saņemšana par narkotisko / psihotropo vielu realizēšanu; slēpņu izveide, kurā tiek atstātas narkotiskās / psihotropās vielas klientiem.

Personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās ir divas vai vairākas personas, kas pirms noziedzīga nodarījuma izdarīšanas ir par to vienojušās un ir norunājušas par katras personas darbībām, kas veicinātu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Personu grupā var būt tikai divas personas, kur katrai ir sava nozīme noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, piemēram, viena persona iegādājas un safasē narkotiskās / psihotropās vielas, savukārt otra persona šīs vielas realizē. Personu grupā var arī būt vairāk par divām personām, piemēram, trīs personas. Šajā gadījumā var būt, ka pirmā persona nepazīst trešo personu, kā arī nezina, kādas darbības šī persona veic, lai veicinātu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Piemēram, pirmā persona iegādājas un safasē narkotiskās / psihotropās vielas, pēc tam nodod tās otrajai personai realizācijai. Otrā persona šīs vielas nodod trešajai personai, lai tā realizē vielas tālāk. Pēc tam trešā persona otrajai personai nodod naudas līdzekļus par narkotisko / psihotropo vielu realizāciju, no kuriem nelielu daļu saņem par paveikto darbību.

Kriminālatbildība par izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar neatļautu narkotisko / psihotropo vielu apriti, ir paredzēta Krimināllikuma 20. nodaļā, kurā kriminālatbildība ir noteikta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas vērsti pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību. Kriminālatbildība par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar narkotisko / psihotropo vielu apriti, Krimināllikumā ir paredzēta no 248.¹ panta līdz 256. pantam.

Ar narkotisko / psihotropo vielu apriti saistītu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā bieži ir iesaistīta vairāk nekā viena persona, turklāt personas izdomā sarežģītas darbības, lai šie noziedzīgie nodarījumi būtu grūtāk atklājami, tādēļ iegūt papildu pierādījumus un atklāt noziedzīgajā nodarījumā iesaistītās personas var, veicot speciālo izmeklēšanas eksperimentu.

¹ Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 199/200, 08.07.1998.

Kriminālprocesa likuma 11. nodaļā ir aprakstītas speciālās izmeklēšanas darbības, kuras ir veicamas kriminālprocesa / krimināllietas ietvaros. Tātad, lai varētu veikt speciālās izmeklēšanas darbības, vispirms ir jāuzsāk kriminālprocess / krimināllieta. Ārijas Meikališas grāmatā "Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca" norādīts, ka krimināllietas ierosināšanas pamats ir "*faktiskie dati, kas norāda, ka attiecīgajā notikumā vai faktā, kas kļuvis zināms no krimināllietas ierosināšanas iemesla kā avota, ir nozieguma pazīmes, tātad ziņas, kas liecina par kriminālsodāmu darbību vai bezdarbību, neatkarīgi no tā, vai sākotnējos materiālos ir/nav ziņas par noteiktu personu kā iespējamo vainīgo. Krimināllietas ierosināšanas pamats ir tāda nodarījuma pazīmes, kas tieši definētas kādā Krimināllikuma normā*".²

Arī Kriminālprocesa likuma 369. pantā ir norādīti kriminālprocesa uzsākšanas iemesli, proti, panta pirmajā daļā noteikts, ka "*kriminālprocesa uzsākšanas iemesls ir tādu ziņu iesniegšana izmeklēšanas iestādei, prokuratūrai vai tiesai, kuras norāda uz iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, vai šādu ziņu iegūšana par kriminālprocesa norisi atbildīgā iestādē*".³ Tiklīdz izmeklēšanas iestāde ir saņēmusi informāciju par to, ka, iespējams, ir ticis izdarīts noziedzīgs nodarījums vai arī tāds tiks izdarīts, tiek pieņemts lēmums par kriminālprocesa / krimināllietas uzsākšanu. Pēc tam tiek lemts jautājums par speciālo izmeklēšanas darbību veikšanu.

Darba tēmas aktualitāte tiek pamatota gan ar autores pieredzi, strādājot Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 1. biroja 3. nodaļā, gan ar iegūtajiem datiem par to, cik aktuāli ir noziedzīgi nodarījumi, kuri saistīti ar narkotisko / psihotropo vielu neatļautu apriti. Aprakstīti, analizēti un sniegti priekšlikumi par speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanu tādu noziedzīgu nodarījumu atklāšanā, kuri saistīti ar narkotisko / psihotropo vielu apriti, kas noteiktas likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību".

2019. gada 17. jūlijā stājās spēkā Ministru kabineta rīkojums Nr. 348 "Par narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plānu 2019.–2020. gadam", kurā norādīts, ka plāna virsmērķis ir īstenot uz pierādījumiem balstītu narkotiku pieprasījuma un piedāvājuma samazināšanu, tostarp mazināt ar narkotiku lietošanu un izplatību saistītos veselības un sociālos riskus.⁴ Valsts policija kā vienu no 2020. gada galvenajām prioritātēm ir noteikusi narkotisko / psihotropo vielu nelikumīgas aprites apkarošanu. Šī bakalaura darba tēma ir aktuāla, atklājot un izmeklējot noziedzīgus nodarījumus, kas kvalificējami pēc Krimināllikuma 253. un 253.¹ panta. Visbiežāk speciālie

² Meikališa, Ā. 1998. *Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: RaKa, 105. lpp.

³ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005., 369. pants.

⁴ Ministru kabineta 2019. gada 17. jūlija rīkojums Nr. 348 "Par narkotiku lietošanas un izplatības ierobežošanas plānu 2019.–2020. gadam". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/308315> [sk. 12.10.2021.].

izmeklēšanas eksperimenti tiek veikti kriminālprocesos, kas kvalificēti saskaņā ar Krimināllikuma 253.¹ pantu, jo tieši šajā pantā ir paredzēta kriminālatbildība par narkotisko / psihotropo vielu realizāciju. Sākotnēji kriminālprocess var būt kvalificēts pēc Krimināllikuma 253. panta, un tikai pēc tam, kad kriminālprocesa ietvaros veikts speciālais izmeklēšanas eksperiments un iegūti pierādījumi par to, ka persona nodarbojas ar narkotisko / psihotropo vielu realizāciju, kriminālprocess tiek pārkvalificēts pēc Krimināllikuma 253.¹ panta. Ja kriminālprocesa ietvaros netiktu veikts speciālais izmeklēšanas eksperiments un pie personas tiktu atrasts liels daudzums narkotisko / psihotropo vielu, būtu grūti pierādīt personas nodomu tās tālāk realizēt, tāpēc speciālajam izmeklēšanas eksperimentam ir ļoti liela nozīme pirmstiesas izmeklēšanā un pierādījumu iegūšanā.

Ir gadījumi, kad personas, kuru rīcībā ir informācija par citu personu noziedzīgiem nodarījumiem, atsakās gan sniegt šo informāciju kriminālprocesa ietvaros, gan arī piedalīties speciālajā izmeklēšanas eksperimentā kā veicējas. Iemesls ir tas, ka dažos gadījumos Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma noteiktajās normās nav nodrošināta liecinieka aizsardzība un šī persona, pret kuru ir veikts speciālais izmeklēšanas eksperiments, uzzina visu informāciju, ko sniedzis eksperimenta veicējs, un vēlāk tas nelabvēlīgi atspēlējas uz eksperimenta veicēju, līdz ar ko notiek iejaukšanās personas privātajā dzīvē. Šī ir problēma speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanā.

Mūsdienās viss ir ļoti attīstījies un būtu nepieciešams nodrošināt eksperimenta veicēja konfidencialitāti, lai neapdraudētu viņu un viņa ģimeni. Tā kā šādu noziegumu, kas saistīti ar narkotisko / psihotropo vielu apriti, veikšanā ir iesaistītas vairākas personas, bieži vien kriminālprocesa ietvaros tiek veikts vairāk nekā viens speciālais izmeklēšanas eksperiments, tādā veidā gūstot un nostiprinot tiešus pierādījumus par personu izdarīto noziegumu. Tā kā kriminālprocesā veic vairākus speciālos izmeklēšanas eksperimentus, ir nepieciešams nepieļaut provokācijas iespējamību.

Pētījuma mērķis: izpētīt tiesiskos un praktiskos aspektus speciālā izmeklēšanas eksperimenta narkotiku nelikumīgas aprites noziegumu izmeklēšanā, tiesībsargājošo institūciju praksi darbā, noskaidrot problēmas, izdarīt secinājumus un izvirzīt priekšlikumus.

Pētījuma objekts: speciālā izmeklēšanas eksperimenta narkotiku nelikumīgas aprites noziegumu izmeklēšanā tiesiskās attiecības.

Pētījuma priekšmets: speciālā izmeklēšanas eksperimenta, kas saistīts narkotisko / psihotropo vielu nelikumīgu apriti, tiesiskais regulējums.

Pētījuma jautājumi:

- 1) kādi tiesiskā regulējuma grozījumi ir nepieciešami, lai uzlabotu tiesību normu kvalitāti;
- 2) kas regulē speciālo izmeklēšanas eksperimentu, un lai to piemērošana praksē neradītu problēmas.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) noskaidrot speciālā izmeklēšanas eksperimenta jēdzienu, būtību un tiesisko regulējumu;
- 2) pētīt un izanalizēt speciālo izmeklēšanas eksperimentu, narkotiku nelikumīgas aprites izmeklēšanas tiesiskos un praktiskos aspektus.

Pētījuma avoti: bakalaura darba izstrādes laikā mērķa sasniegšanai izskatīti Latvijas Republikas, starptautiskie un citu valstu normatīvie akti, tiesu prakse, kā arī juridiskā literatūra (Kavalieris, A., Lieljuksis, A. u. c.), grāmatas un internetā pieejamie avoti.

Pētnieciskās metodes:

- 1) gramatiskā interpretācijas metode, kas palīdz starp izmantotajiem terminiem meklēt kopsakarības, lai izprastu, ko likumdevējs ir vēlējis reglamentēt, izmantojot konkrētus terminus;
- 2) sistēmiskā interpretācijas metode, ar kuras palīdzību noskaidrota tiesību normas jēga saistībā ar citām tiesību normām;
- 3) vēsturiskā interpretācijas metode, kas ļauj noskaidrot tiesību normas jēgu, ņemot vērā apstākļus, uz kuriem pamatojoties tā radīta;
- 4) teleoloģiskā (jēgas un mērķa) interpretācijas metode, kas ļauj noskaidrot tiesību normas jēgu, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi, kas ar attiecīgo tiesību normu jāsasniedz.

Pētījuma struktūra: pirmajā nodaļā apskatīta speciālā izmeklēšanas eksperimenta būtība narkotisko / psihotropo vielu nelikumīgā apritē, tā nošķiršana no izmeklēšanas un operatīvā eksperimenta. Otrajā nodaļā aplūkoti gan nosacījumi, kad iespējams veikt speciālo izmeklēšanas eksperimentu, gan arī speciālā izmeklēšanas eksperimenta tiesiskie un praktiskie aspekti. Trešajā nodaļā apskatīta speciālā izmeklēšanas eksperimenta darbību fiksēšana, procesuālie dokumenti, kā arī provokācijas nepieļaujamība, veicot speciālo izmeklēšanas eksperimentu.

Nobeigums

Izstrādājot šo bakalaura darbu, mērķis tika sasniegts, jo darba izstrādes rezultātā tika izpildīti visi izvirzītie uzdevumi: noskaidrots speciālā izmeklēšanas eksperimenta jēdziens, tā būtība un tiesiskais regulējums, kā arī izanalizēti speciālā izmeklēšanas eksperimenta tiesiskie un praktiskie aspekti narkotiku nelikumīgas aprites izmeklēšanā.

Bakalaura darba ietvaros tika noskaidrots speciālā izmeklēšanas eksperimenta jēdziens, kas ir norādīts Kriminālprocesa likuma komentāros: speciālais izmeklēšanas eksperiments ir slepena izmeklēšanas darbība, kas vērsta uz jaunu ziņu iegūšanu, jau iegūto ziņu par personas gatavošanos noziegumam, izdarāmā vai izdarītā nozieguma pārbaudi, noskaidrojot un fiksējot gan personas psihisko attieksmi pret

gatavotajām, izdarāmajām vai izdarītajām darbībām (subjektīvo pusi), gan tās rīcību eksperimenta gaitā. Kārtība, kā ir veicams speciālais izmeklēšanas eksperiments, un kas ir nepieciešams, lai to veiktu, ir atrunāta Kriminālprocesa likuma 225. pantā. Speciālais izmeklēšanas eksperiments ir viena no vissvarīgākajām izmeklēšanas darbībām, ar kura palīdzību ir iespējams iegūt pamatotus pierādījumus personas noziedzīgajām darbībām.

Rakstot bakalaura darbu, secināts, ka speciālo izmeklēšanas eksperimentu un citas speciālās izmeklēšanas darbības var veikt tikai kriminālprocesos, kuros izmeklēšana notiek par mazāk smagiem, smagiem un sevišķi smagiem noziedzīgiem nodarījumiem, un par katru attiecīgo speciālo izmeklēšanas darbību procesa virzītājs sastāda ierosinājumu, kuru pēc tam iesniedz tiesā izvērtēšanai un lēmuma pieņemšanai.

Secinājumi

1. Pēc pabeigta speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 225. panta ceturto daļu tiek rakstīts speciālās izmeklēšanas eksperimenta protokols aizturētās personas klātbūtnē. Tajā tiek norādīts arī eksperimenta veicēja vārds un uzvārds. Aizturētajai personai sākotnēji nav jāatklāj, kura persona ir veikusi speciālo izmeklēšanas eksperimentu.
2. Vēršoties tiesā ar lūgumu atļaut veikt speciālo izmeklēšanas eksperimentu, procesa virzītājs iesniedz tiesā ierosinājumu, tomēr nekur nav skaidri pateikts, kam ir jābūt norādītam un atrunātam šāda ierosinājuma sastādīšanā, tādēļ šādas informācijas neesamība, iespējams, liek procesa virzītājiem ierosinājumā iekļaut pārāk plašu informāciju, piemēram, eksperimenta veicēja datus.
3. Nekur nav noteikts eksperimenta veicēja jēdziens / definīcija, tādēļ tika izpētīts, kādas personas drīkst piedalīties speciālajā izmeklēšanas eksperimentā kā eksperimenta veicējas.
4. Ir gadījumi, kad personas kriminālprocesa ietvaros nevēlas sniegt informāciju par citas personas pretlikumīgajām darbībām, jo saprot to, ka vēlāk šī persona iepazīsies ar visiem krimināllietas materiāliem un var rasties apdraudējums liecinošo personu dzīvībai un veselībai.

Priekšlikumi

1. Lai mazinātu apdraudējumu eksperimenta veicējam, kā arī lai pirmstiesas sākotnējā izmeklēšanas stadijā kriminālprocesā iesaistītajai personai netiktu atklāta visa informācija, tad protokolā par speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanu norāda nevis eksperimenta veicēja vārdu un uzvārdu, bet gan pseidonīmu.

2. Lai nodrošinātu to, ka procesa virzītāji, sastādot ierosinājumu par speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanu, nenorāda pārāk plašu, nevajadzīgu informāciju, Kriminālprocesa likuma 213. pantā būtu nepieciešams iekļaut papildu daļu un izteikt to jaunā redakcijā: *"Procesa virzītājs ierosinājumā norāda speciālo izmeklēšanas darbību, iestādi, kurai uzdota šīs darbības veikšana un uzraudzība, tās veikšanas mērķi un citus apstākļus, kuriem ir nozīme veicamās darbības nodrošināšanā."*

3. Eksperimenta veicēja jēdziens / definīcija ir jāiekļauj Kriminālprocesa likuma 225. pantā jaunā redakcijā: *"Speciālā izmeklēšanas eksperimenta veicējs ir fiziski pieskaitāma 18 gadu vecumu sasniegusi persona, kas labprātīgi piekrīt piedalīties speciālā izmeklēšanas eksperimentā."*

4. Ir jāizveido kopēja sistēma, kura būtu pieejama, piemēram, Valsts policijas darbiniekiem, tiesnešiem, prokuroriem. Šajā sistēmā jāievada to personu personīgie dati, kuri kriminālprocesa ietvaros ir liecinieki, vai personas, kas ir eksperimenta veicējas, un šie personu privātie dati jāaizstāj ar kodu, pēc kura būtu iespējams identificēt konkrētu personu. Tādējādi kriminālprocesa materiālos būtu tikai liecinieka kods, nevis personīgie dati, pēc kuriem vainīgā persona varētu identificēt personu.

Maznozīmīgs pārkāpums kā pamats personas atbrīvošanai no administratīvās atbildības: teorētiskie un praktiskie aspekti

Darba autore: **Kitija Valtere**
Darba vadītājs: *Dr. iur. Ēriks Treļs*

Saturs

Ievads

1. Administratīvā pārkāpuma tiesību pamatjēdzieni Administratīvās atbildības likumā
 - 1.1. Administratīvā pārkāpuma jēdziens un sastāvs
 - 1.2. Administratīvā pārkāpuma process
 - 1.3. Administratīvā atbildība
2. Pamats personas atbrīvošanai no administratīvās atbildības – maznozīmīgs pārkāpums
 - 2.1. Maznozīmīgs pārkāpums – viens no pamatiem personas atbrīvošanai no administratīvās atbildības
 - 2.2. Maznozīmīgs pārkāpums Administratīvās atbildības likumā un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā – salīdzinājums
 - 2.3. Maznozīmīguma kritērijs citās tiesību nozarēs
 - 2.4. Maznozīmīgs pārkāpums tiesu praksē
 - 2.4.1. Priekšnoteikumi personas atbrīvošanai no administratīvās atbildības pārkāpuma maznozīmīguma dēļ
 - 2.4.2. Pārkāpuma neatzīšana par maznozīmīgu tiesu praksē
3. Atsevišķi aspekti regulējuma, kas paredz personas atbrīvošanu no administratīvās atbildības pārkāpuma maznozīmīguma dēļ, piemērošanā: problēmas un iespējamie risinājumi
 - 3.1. Administratīvā pārkāpuma izdarītāja un tā personības nozīme pārkāpuma atzīšanā par maznozīmīgu

- 3.1.1. Nepilngadīgais (bērns) un tā izdarīti administratīvie pārkāpumi
- 3.1.2. Juridiska persona un tās izdarīti administratīvie pārkāpumi
- 3.1.3. Personības iezīmes un to ietekme
- 3.2. Personas atbrīvošana no administratīvās atbildības neuzsāktā administratīvā pārkāpuma procesā
 - 3.2.1. Lietderības princips – pamats regulējuma par maznozīmīgu pārkāpumu esamībai
 - 3.2.2. Administratīvā pārkāpuma procesa neuzsākšana praksē
 - 3.2.3. Kļūdaina administratīvā pārkāpuma procesa neuzsākšana un šādas rīcības sekas
 - 3.2.4. Administratīvā pārkāpuma procesa neuzsākšana maznozīmīga pārkāpuma dēļ pandēmijas apstākļos

Nobeigums

Literatūra un avoti

Anotācija

Bakalaura darbā "Maznozīmīgs pārkāpums kā pamats personas atbrīvošanai no administratīvās atbildības: teorētiskie un praktiskie aspekti" apskatīts Administratīvās atbildības likumā ietvertu tiesību institūts – atbrīvošana no administratīvās atbildības, ja personas izdarītais administratīvais pārkāpums konkrētajos apstākļos nav radījis tādu apdraudējumu tiesiski aizsargātajām interesēm, lai par to piemērotu sodu, proti, ja izdarīto administratīvo pārkāpumu ir pamats atzīt par maznozīmīgu. Bakalaura darbā izteikti ierosinājumi likuma grozījumiem, izpētīta tiesu prakse un konstatēts, kādas pazīmes tiek ņemtas vērā, lai administratīvo pārkāpumu atzītu par maznozīmīgu. Tāpat apskatīta atsevišķu subjektu kā administratīvā pārkāpuma izdarītāju ietekme uz iespējamību to izdarītos administratīvos pārkāpumus atzīt par maznozīmīgiem. Šāds pētījums ir aktuāls, jo var palīdzēt nodrošināt vienveidīgu tiesību normas piemērošanas praksi. Bakalaura darbā pamatota administratīvā pārkāpuma izdarītāja un tā personības nozīme, ja tiek vērtēts, vai tā izdarītais pārkāpums atzīstams par maznozīmīgu. Tāpat bakalaura darbā izskaidrots, kāpēc regulējuma, kas paredz atbrīvot personu no administratīvās atbildības izdarītā administratīvā pārkāpuma maznozīmīguma dēļ, pēc iespējas plaša pielietojamība ir vērtējama pozitīvi.

Bakalaura darbam ir 57 lappuses.

Atslēgvārdi: maznozīmīgs pārkāpums, atbrīvošana, nepilngadīgais, subjekts, pandēmija.

Ievads

Administratīvo pārkāpumu tiesību normatīvais regulējums atspoguļo, kāda indivīda rīcība likumdevēja ieskatā sabiedrībai nav pieņemama un līdz ar to ir administratīvi sodāma. Proti, likumdevējs tiesību normās ir ietvēris administratīvo pārkāpumu sastāvus un par to izdarīšanu paredzētos sodus. Tātad pirmšķietami varētu domāt, ka, ja persona izdara tiesību normā paredzētu administratīvo pārkāpumu, tai, ja pārkāpuma izdarīšana tiek pierādīta, ir jāsaņem tiesību normā noteiktais sods. Tomēr ne vienmēr šāda konstrukcija nodrošina lietderīga rezultāta sasniegšanu. Bakalaura darbā "Maznozīmīgs pārkāpums kā pamats personas atbrīvošanai no administratīvās atbildības: teorētiskie un praktiskie aspekti" izpētīts Administratīvās atbildības likumā ietvertu tiesību institūts – atbrīvošana no administratīvās atbildības, ja personas izdarītais administratīvais pārkāpums konkrētajos apstākļos nav radījis tādu apdraudējumu tiesiski aizsargātajām interesēm, lai par to piemērotu sodu, proti, ja izdarīto administratīvo pārkāpumu ir pamats atzīt par maznozīmīgu.

No būtiskuma viedokļa dažādi administratīvie pārkāpumi tiek izdarīti un tiesību piemērotāji, tostarp policijas darbinieki, ar tiem saskaras ik dienu. Šajā bakalaura darbā apskatītā jautājuma aktualitāti pamato nepieciešamība, ņemot vērā ierobežotos policijas resursus, kā arī šobrīd pastāvošo uzskatu par preventīvā darba lielo nozīmi, ieviest labākos risinājumus tam, kā izmantot policijas resursus lietderīgi un kā panākt, ka tādos gadījumos, kad tas iespējams, persona netiek administratīvi sodīta, bet situācija tiek atrisināta citā veidā. Administratīvās atbildības likumā paredzētā maznozīmīga pārkāpuma institūta izprašana un tā piemērošanas iespēju apzināšanās ir viens no veidiem, kā iepriekš minētos mērķus sasniegt. Turklāt izvairīšanās no indivīdu sodīšanas, ja tam ir pamats, var palīdzēt iegūt sabiedrības uzticēšanos valsts varas īstenotājiem. Ievērojot minētos apstākļus, maznozīmīga administratīvā pārkāpuma institūta dažādu aspektu izpētīšana ir aktuāla un var palīdzēt tiesību piemērotājiem, tostarp policijas darbiniekiem, būt pārliecinātākiem par savas rīcības pareizību, šo regulējumu piemērojot. Policijas resursu lietderīga izmantošana īpaši aktuāla ir pandēmijas izraisītās ārkārtējās situācijas apstākļos.

Lai gan maznozīmīga pārkāpuma institūtam gan Administratīvās atbildības likumā, gan iepriekš Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā ir veltīts atsevišķs pants, tas nenozīmē, ka regulējums ir vienkāršs un viegli piemērojams. Tā kā regulējums sniedz vispārīgus priekšnoteikumus par situācijām, kad tas izmantojams, nepieciešams zināt praksi, lai to pareizi un vienveidīgi piemērotu. Praksē problēmsituācijas rodas, ja tiesību piemērotāji nezina pazīmes, kas var liecināt par izdarītā administratīvā pārkāpuma maznozīmīgumu. Turklāt, pat zinot līdz šim praksē nostiprinātās pazīmes, ir jāprot arī atvasināt jaunas, no konkrētās situācijas izrietošas. Tāpēc ir būtiski izprast attiecīgā regulējuma mērķi – sasniegt lietderīgu rezultātu.

Pētījuma mērķis: izpētīt maznozīmīgu pārkāpumu kā pamatu personas atbrīvošanai no administratīvās atbildības, konstatēt iespējamus problēmjautājumus un piedāvāt tiem risinājumus.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izpētīt administratīvā pārkāpuma procesa pamatjēdzienus;
- 2) izzināt maznozīmīguma kritēriju, tā nozīmi un saturu, tostarp izpētīt tiesu praksi, pievēršot uzmanību tam, kādos gadījumos administratīvie pārkāpumi tiek un kādos netiek atzīti par maznozīmīgiem;
- 3) izvērtēt atsevišķu subjektu kā pārkāpuma izdarītāju ietekmi uz iespējamību to izdarītus administratīvos pārkāpumus atzīt par maznozīmīgiem, kā arī izanalizēt atbrīvošanu no administratīvās atbildības maznozīmīga pārkāpuma dēļ kā preventīvu instrumentu.

Pētījuma objekts: tiesiskās attiecības, kas veidojas, personai izdarot maznozīmīgu pārkāpumu.

Pētījuma priekšmets: tiesiskais regulējums, kas paredz iespēju atbrīvot personu no administratīvās atbildības, un tā piemērošanas prakse.

Pētījuma jautājums: ko būtu nepieciešams mainīt normatīvajā regulējumā, lai paaugstinātu tā efektivitāti, nosakot administratīvo atbildību par maznozīmīgu pārkāpumu.

Vispārzinātniskās metodes:

- 1) analītiskā metode – analizēti no tiesību normu interpretācijas un praktiskās izmantošanas izrietoši problēmjautājumi, kā arī veikta tiesu nolēmumu izpēte;
- 2) salīdzinājuma metode – bakalaura darbā analizētais regulējums salīdzināts ar līdzīgu regulējumu citās tiesību nozarēs;
- 3) vēsturiskā metode – vērtēta normatīvā regulējuma attīstība;
- 4) deskriptīvā (aprakstošā) metode – apkopota no dažādiem tiesību avotiem iegūtā informācija un noteiktas problēmas.

Tiesību normu interpretācijas metodes:

- 1) gramatiskā interpretācijas metode – noskaidrota tiesību normas jēga no valodnieciskā viedokļa;
- 2) vēsturiskā interpretācijas metode – vērtēta normatīvā regulējuma attīstība, tas ir, aprakstīts, kā bakalaura darbā izskatītais jautājums regulēts iepriekš un kā – šobrīd;
- 3) sistēmiskā interpretācijas metode – noskaidrota tiesību normas jēga saistībā ar citām tiesību normām;
- 4) teleoloģiskā interpretācijas metode – noskaidrota tiesību normas jēga, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi, kas ar attiecīgo tiesību normu jāsasniedz.

Bakalaura darba rezultātā tapuši ierosinājumi par grozījumiem normatīvajā regulējumā, kā arī apkopoti no tiesu prakses izrietoši aspekti, kas vērtējami un ņemami vērā situācijās, kad izdarītais administratīvais pārkāpums pirmšķietami varētu tikt atzīts par maznozīmīgu un administratīvā pārkāpuma izdarītājs – tikt atbrīvots no administratīvās atbildības. Tāpat šajā bakalaura darbā izskaidrots, kāpēc regulējuma, kas paredz atbrīvot personu no administratīvās atbildības izdarītā administratīvā pārkāpuma maznozīmīguma dēļ, pēc iespējas plašs lietojums ir vērtējams pozitīvi. Bakalaura darba ietvaros izpētīti tādi maznozīmīga pārkāpuma aspekti, kas attiecināmi un ir aktuāli tieši policijas darbā.

Pētījuma struktūra: bakalaura darbs sastāv no trīs nodaļām. Pirmajā nodaļā aplūkoti administratīvā pārkāpuma tiesību pamatjēdzieni un to nozīme. Otrajā nodaļā analizēts maznozīmīga pārkāpuma jēdziens, cita starpā norādot uz tiesu spriedumiem un tajos izteiktajām atziņām minētā jēdziena sakarā. Savukārt trešajā nodaļā izvērtēta atsevišķu subjektu kā pārkāpuma izdarītāju ietekme uz iespējamību to izdarītus administratīvos pārkāpumus atzīt par maznozīmīgiem. Tāpat trešajā nodaļā apskatīti atsevišķi aspekti, kas attiecas uz personas atbrīvošanu no administratīvās atbildības neuzsāktā administratīvā pārkāpuma procesā, tostarp tādi aspekti, kas izriet no bakalaura darba tapšanas laikā aktuālā ārkārtējās situācijas normatīvā regulējuma.

Pētījuma avoti: sagatavojot bakalaura darbu, tika izmantoti tādu Latvijā atzītu tiesībzinātnieku un tiesnešu raksti un grāmatas, kuri pētījuši administratīvo pārkāpumu tiesību jautājumus (piemēram, E. Danovska un I. Putras darbi). Darbā izmantoti četrpadsmit normatīvie akti (likumi un Ministru kabineta noteikumi), divpadsmit grāmatas, četrpadsmit dažādu instanču tiesu spriedumi, septiņi raksti no juridiskajiem žurnāliem, kā arī septiņi interneta resursi.

Nobeigums

Bakalaura darba mērķis bija izpētīt maznozīmīgu pārkāpumu kā pamatu personas atbrīvošanai no administratīvās atbildības, konstatēt iespējamus problēmjautājumus un piedāvāt tiem risinājumus. Izvirzītais bakalaura darba mērķis ir sasniegts, un darba uzdevumi ir izpildīti.

Darba gaitā tika izpētīti administratīvā pārkāpuma procesa pamatjēdzieni un maznozīmīga pārkāpuma kritērijs, izvērtēta atsevišķu subjektu kā pārkāpuma izdarītāju ietekme uz iespējamību to izdarītus administratīvos pārkāpumus atzīt par maznozīmīgiem un izanalizēta atbrīvošana no administratīvās atbildības maznozīmīga pārkāpuma dēļ kā preventīvs instruments. Lai veiktu šos uzdevumus, tika izpētīta tiesu prakse un dažādi tiesu avoti.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Administratīvās atbildības likuma 11. panta pirmajā daļā, izvirzot priekšnosacījumus administratīvā pārkāpuma atzīšanai par maznozīmīgu, norādīts tieši uz paša pārkāpuma dabu, proti, administratīvais pārkāpums konkrētajos apstākļos nav radījis tādu apdraudējumu tiesiski aizsargātajām interesēm, lai par to piemērotu sodu. Tomēr tiesu prakse un literatūrā nostiprinātās atziņas liecina, ka būtiska nozīme ir arī pašam administratīvā pārkāpuma izdarītājam un tā personībai.

Lai atzītu pārkāpumu par maznozīmīgu, ir jāvērtē ne tikai administratīvā pārkāpuma apstākļi, bet arī pats pārkāpuma izdarītājs un to raksturojošās iezīmes, tādēļ Administratīvās atbildības likuma 11. panta pirmajā daļā jāveic grozījumi, izsakot tiesību normu šādā redakcijā: *“Ja personas izdarītais administratīvais pārkāpums konkrētajos apstākļos nav radījis tādu apdraudējumu tiesiski aizsargātajām interesēm, lai par to piemērotu sodu (maznozīmīgs pārkāpums), un ja personu raksturojošās iezīmes, kas attiecināmas uz administratīvā pārkāpuma izdarīšanas faktu, to pieļauj, amatpersona var neuzsākt administratīvā pārkāpuma procesu, bet, ja tas ir uzsākts, amatpersona, augstāka amatpersona vai tiesa jebkurā stadijā var to izbeigt, nepiemērojot sodu. Šajā gadījumā amatpersona, augstāka amatpersona vai tiesa, ja to atzīst par lietderīgu, izsaka personai aizrādījumu. Aizrādījums nerada tiesiskas sekas.”* Veicot šādus grozījumus, tiks radīts normatīvais pamats pašas personas un tai raksturīgo iezīmju (ne tikai tās izdarītā pārkāpuma) vērtēšanai. Ar personu raksturojošām iezīmēm saprotama, piemēram, pierādāma likumpaklausība (tas, ka līdz šim persona vienmēr izdarījusi tiesību normās noteikto, lai netiktu administratīvi sodīta, un ir pierādījumi, kas to pamato) vai fakts, ka pārkāpumu izdarījis nepilngadīgais.

2. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 21. pantā ir minēts mutvārdu aizrādījums, savukārt Administratīvās atbildības likuma 11. panta pirmajā daļā nav norādes uz to, ka aizrādījums izsakāms mutvārdos.

Lai neradītu neskaidrības par to, kāpēc Administratīvās atbildības likumā (pretēji Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksam) nav norādes uz mutvārdu aizrādījumu, kā arī lai nošķirtu gadījumus, kad administratīvā pārkāpuma process noslēdzas ar rakstveida lēmumu, no gadījumiem, kad administratīvā pārkāpuma process netiek uzsākts, būtu pamatoti tiesību normā minēt gan mutvārdu aizrādījumu, gan aizrādījumu (ar to saprotot rakstveidā izteiktu aizrādījumu). Līdz ar to Administratīvās atbildības likuma 11. panta pirmā daļa būtu jāizsaka šādā redakcijā: *“Ja personas izdarītais administratīvais pārkāpums konkrētajos apstākļos nav radījis tādu apdraudējumu tiesiski aizsargātajām interesēm, lai par to piemērotu sodu (maznozīmīgs pārkāpums), amatpersona var neuzsākt administratīvā pārkāpuma procesu, bet, ja tas ir uzsākts, amatpersona, augstāka amatpersona vai tiesa*

jebkurā stadijā var to izbeigt, nepiemērojot sodu. Neuzsākot administratīvā pārkāpuma procesu, amatpersona izsaka personai mutvārdu aizrādījumu, savukārt, ja administratīvais process ir uzsākts, amatpersona, augstāka amatpersona vai tiesa izsaka personai aizrādījumu. Ne mutvārdu aizrādījums, ne aizrādījums nerada tiesiskas sekas."

3. Ne normatīvajos aktos, ne literatūrā nav atrodamas precīzas norādes, kādos gadījumos administratīvais pārkāpums atzīstams par maznozīmīgu, jo nav iespējams atrunāt katru situāciju un to raksturojošos apstākļus. Iespējami maznozīmīga administratīvā pārkāpuma gadījumā katrs tiesību piemērotājs, analizējot konkrētu situāciju, var atītīt un papildināt dažādus aspektus, kas jāņem vērā Administratīvās atbildības likuma 11. panta pirmās daļas piemērošanā.

4. Lai atzītu administratīvo pārkāpumu par maznozīmīgu, ir jākonstatē gan papildu apstākļi vai faktori, kas nav minēti konkrētajā tiesību normā, kurā noteikts administratīvā pārkāpuma sastāvs, gan arī tas, kas tieši konkrētajā situācijā attiecīgo pārkāpumu padara par maznozīmīgu. Nedrīkstētu būt tāda situācija, ka kāds administratīvais pārkāpums gandrīz jebkādos apstākļos ir atzīstams par maznozīmīgu – tādā gadījumā ir jāgroza normatīvie akti, un tas ir likumdevēja uzdevums.

5. Apkopojot tiesu praksē vērtētos apstākļus un izteiktās atziņas, konstatēti vairāki aspekti un pazīmes, kas var liecināt par izdarītā pārkāpuma maznozīmīgumu. Tādi ir, piemēram:

- 1) pārkāpumam ir gadījuma raksturs, un to pierāda lietas materiāli, no kuriem ir iespējams pārliecināties par pārkāpēja personību un to, ka pārkāpējs līdzīgās situācijās ir ievērojis normatīvo aktu prasības un bijis likumpaklausīgs;
- 2) pieļauta nenozīmīga paviršība, neuzmanība;
- 3) pārkāpumā nav saskatāmas ļaunprātīgas vai apzinātas tā izdarīšanas pazīmes;
- 4) pārkāpumā ir saskatāmas atšķirības no citiem līdzīgiem pārkāpumiem, citādi būtu jāgroza normatīvais akts, kas paredz attiecīgo administratīvo pārkāpumu;
- 5) konstatēti no pārkāpēja gribas neatkarīgi apstākļi, kas lieguši viņam izpildīt normatīvo aktu prasības.

Tas, kādā kombinācijā šīs pazīmes jākonstatē un ar cik pazīmēm pietiek, izriet no katras konkrētās lietas apstākļiem.

6. Fakts, ka administratīvais pārkāpums ir izdarīts netīši, nav pietiekams, lai atzītu pārkāpumu par maznozīmīgu. Atzīstot par maznozīmīgu tādu pārkāpumu (ar šādu argumentāciju), tiktu pavērtā iespēja atzīt par maznozīmīgu tikpat kā jebkuru pārkāpumu, jo administratīvie pārkāpumi bieži tiek izdarīti neuzmanības dēļ (vai arī ir iespējams apgalvot, ka tie veikti neuzmanības dēļ). Šāda prakse būtu nelogiska un kļūdaina.

7. Fakts, ka administratīvo pārkāpumu izdara nepilngadīgais, ir viens no aspektiem, kas ir jāņem vērā un kas ir svarīgs, lemjot, vai administratīvais pārkāpums ir atzīstams par maznozīmīgu.

8. Neviena personības iezīme – ne, piemēram, vecums, ne profesija, ne izglītības līmenis – automātiski nepadara personas, kam šī iezīme piemīt, pārkāpumu par maznozīmīgu. Nav pieļaujama tāda situācija, ka kāda subjekta vai tā personības dēļ tā izdarītie pārkāpumi gandrīz jebkādos apstākļos tiks atzīti par maznozīmīgiem.

9. Pieminot administratīvā pārkāpuma procesa neuzsākšanu maznozīmīga pārkāpuma dēļ, runa nav par klasisku preventīvo darbu, jo pārkāpums jau ir izdarīts, tomēr tādējādi ir iespējams pārkāpējus nelietderīgi nesodīt, kas var rezultēties pozitīvākā sabiedrības attieksmē pret valsts amatpersonu darbu.

10. Lai pēc iespējas iedzīvinātu maznozīmīga pārkāpuma regulējumu policijas praksē un sasniegtu šajā darbā minētos šī regulējuma pozitīvos mērķus, tostarp, lietderīgi izmantotu policijas resursus, būtu jāizstrādā metodiskie norādījumi darbam ar maznozīmīgiem pārkāpumiem un to izdarītājiem un jāveic Valsts policijas amatpersonu apmācība par minētajiem jautājumiem. Šādos metodiskajos norādījumos būtu jāapraksta maznozīmīga pārkāpuma regulējums un tā piemērošanas iespējas, aprakstot policijas darbinieka rīcību šādās situācijās. Īpaši noderīgi šādi metodiskie norādījumi un atgādinājums par tādu esamību būtu vajadzīgs pirms pasākumiem, kad gaidāms liels līdzīgu administratīvo pārkāpumu skaits (piemēram, mājsēde un pārvietošanās noteikumi, Līgo svētki, huligānisms un citi).

11. Pandēmijas apstākļi parāda jaunu šķautni lietderības principam, kurš ir pamatā administratīvā pārkāpuma atzīšanai par maznozīmīgu, – tas, vai personas saukšana pie administratīvās atbildības atbilst lietderīguma principam, izriet ne tikai no paša pārkāpuma dabas un pārkāpēja personības, bet arī no ārējiem apstākļiem. Proti, apstākļos, kad gaidāms liels dažāda smaguma administratīvo pārkāpumu skaits, ņemot vērā arī policijas resursu pieejamību, nav lietderīgi sodīt par tādiem pārkāpumiem, par kuriem normālos apstākļos administratīvais sods pienāktos.

Noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību krimināltiesiskie aspekti

Darba autors: Māris Židovs
Darba vadītājs: *Dr. iur. Jānis Baumanis*

Saturs

Ievads

1. Noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību jēdziens, izpratne
2. Noziegumu pret personas dzimumneaizskaramību veidi
3. Noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību izplatības tendences
4. Noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību sastāvs – to nošķiršana

Nobeigums

Literatūra un avoti

Anotācija

Bakalaura darba "Noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību krimināltiesiskie aspekti" nodaļās secīgi izklāstīta izvēlētā tēma, izvirzot problēmjautājumus un noslēgumā piedāvājot iespējamus risinājumus situācijas uzlabošanai. Pirmajā nodaļā aplūkots noziedzīgu nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību jēdziens un šī jēdziena izpratne. Darba otrajā nodaļā aplūkoti noziedzīgu nodarījumu pret personas dzimumneaizskaramību veidi. Trešajā nodaļā aplūktas noziedzīgu nodarījumu pret personas dzimumneaizskaramību izplatības tendences, izmantojot par šiem noziedzīgajiem nodarījumiem uzsākto kriminālprocesu skaita analīzi. Ceturtajā nodaļā atklāti noziedzīgu nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību sastāvi, tas ir, to pazīmes un būtiskākie jautājumi par to norobežošanu. Nobeigumā apkopotas darba laikā gūtās atziņas, izdarīti secinājumi. Bakalaura darba aktualitāti nosaka tas, ka noziedzīgu nodarījumu

pret personas tikumību un dzimumneizskaramību skaits palielinās, arī šo noziedzīgo nodarījumu izpausmes turpina dažādoties un tos ir arvien grūtāk identificēt. Tādēļ jānoskaidro, vai šobrīd spēkā esošais krimināltiesiskais regulējums ir pietiekami efektīvs, jo šīs tendences arvien prasa pilnveidot tiesisko regulējumu, lai varētu nodrošināt taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu. Bakalaura darba mērķis: analizējot tiesisko regulējumu, kas reglamentē atbildību par noziedzīgiem nodarījumiem pret personas tikumību un dzimumneizskaramību, un tā piemērošanu Latvijā, noskaidrot problemātiku un piedāvāt risinājumus identificēto problēmu novēršanai. Mērķa sasniegšanai izvirzīti vairāki uzdevumi: 1) atklāt noziedzīgu nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneizskaramību jēdzienu un tā izpratni; 2) izanalizēt nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneizskaramību izplatības tendences; 3) atklāt nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneizskaramību nodarījuma sastāvu; 4) izskatīt nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneizskaramību nošķiršanu savstarpēji un no citu noziedzīgu nodarījumu sastāviem.

Bakalaura darba apjoms ir 65 lappuses.

Atslēgvārdi: tikumība, dzimumneizskaramība, izvarošana, seksuāla vardarbība, seksuāla rakstura darbības, prostitūcija.

levads

Mūsdienu sabiedrības, ekonomikas, politikas apstākļos par neiespējamu prasību varētu izvirzīt nemainīgu un stabilu patiesumu. Pat ja šādu prasību uzstādītu likumdevējs, sabiedrības locekļiem, protams, tā paliktu neizpildīta. Ceļš uz patieso, cildeno un krietno ir gadu tūkstošiem iets, bet tā arī nav sasniegts. Personas tikumība un dzimumneizskaramība ir viena no lielākajām vērtībām, ko sargā arī Krimināllikums. Tomēr noziedzīgu nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneizskaramību skaits palielinās, arī šo noziedzīgo nodarījumu izpausmes turpina dažādoties, un tos ir arvien grūtāk identificēt. Šī iemesla dēļ pētīts šis temats, lai noskaidrotu, vai šobrīd spēkā esošais krimināltiesiskais regulējums ir pietiekami efektīvs.

Tādēļ izvēlētais bakalaura darba temats "Noziegumu pret personas tikumību un dzimumneizskaramību krimināltiesiskie aspekti" ir nemainīgi aktuāls. Novērtējot minēto noziedzīgo nodarījumu specifiku, jāņem vērā, ka tie aizskar ļoti personīgi, par tiem cilvēki nevēlas publiski runāt un atklāt notikušā detaļas, kas būtiski apgrūtinā gan to atklāšanu, gan pierādīšanu.

Taču valsts pienākums ir sargāt cilvēkus un nodrošināt tiem drošu vidi, kā to nosaka Latvijas Republikas Satversme, reglamentējot to, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem.¹ Tādēļ valstij jāseko līdzī noziedzīgo

¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993.

nodarījumu attīstības tendencēm un pēc iespējas ātrāk jāspēj reaģēt un veikt nepieciešamos pasākumus, lai maksimāli aizsargātu, bet gadījumos, kad tie tomēr izdarīti, nodrošinātu taisnīgu krimināltiesisko attiecību noregulējumu. Tas attiecas arī uz noziedzīgiem nodarījumiem pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību. Iepriekš norādītie apsvērumi pamato bakalaura darba tēmas "Noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību krimināltiesiskie aspekti" izvēli, aktualitāti un nozīmīgumu.

Pētījuma mērķis: analizējot noziedzīgu nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību krimināltiesisko regulējumu un tā piemērošanu Latvijā, identificēt problemātiku un piedāvāt risinājumus identificēto problēmu novēršanai.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) atklāt noziedzīgu nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību jēdzienu un tā izpratni;
- 2) izanalizēt nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību izplatības tendences;
- 3) atklāt nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību nodarījuma sastāvu;
- 4) izskatīt nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību nošķiršanu savstarpēji un no citu noziedzīgu nodarījumu sastāviem.

Pētījuma objekts: personu, kuras izdara noziedzīgus nodarījumus pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību, un valsts tiesiskās attiecības krimināltiesiskajā jomā.

Pētījuma priekšmets: tiesību normas, kas reglamentē kriminālatbildību par noziegumiem pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību izdarīšanu, un to piemērošana.

Pētījuma jautājumi:

- 1) kāds ir nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību jēdziens;
- 2) kādas ir nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību izplatības tendences Latvijā;
- 3) kā veidojas nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību noziedzīga nodarījuma sastāvs;
- 4) kādas nepilnības pastāv nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību krimināltiesiskajā regulējumā;
- 5) kādas problēmas ir saskatāmas nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību krimināltiesiskā regulējuma piemērošanā;
- 6) kādi ir ar nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību krimināltiesisko regulējumu saistīto problēmu risinājumi.

Pētnieciskās metodes:

- 1) deskriptīvā (aprakstošā) pētniecības metode – lai raksturotu tiesību normas, kas regulē aplūkojamo jautājumu un problemātiku;
- 2) vēsturiskā metode – lai izpētītu noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību attīstības tendences;
- 3) grafiskā metode – lai pārskatāmā veidā attēlotu statistikas datus par noziedzīgu nodarījumu pret tikumību un dzimumneaizskaramību izplatības tendencēm;
- 4) analītiskā metode – jēdzienu, tiesību aktu un normu saturu izpētei, likumdevēja pozīcijas izzināšanai;
- 5) savukārt indukcija un dedukcija darbā izmantota secinājumu izdarīšanai un priekšlikumu izteikšanai par atbildības par noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību krimināltiesiskā regulējuma uzlabošanu;
- 6) gramatiskā metode – normatīvo aktu, kas attiecas uz noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību noziedzīgā nodarījuma sastāva un atbildības par tās izdarīšanu, lingvistiskās būtības un idejiskās nozīmes izzināšanai;
- 7) vēsturiskās interpretācijas metode – lai noskaidrotu noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību kā noziedzīgu nodarījumu nosakošo normu rašanās iemeslus un būtību, kā arī likumdevēja gribu, pieņemot šīs normas;
- 8) teleoloģiskā metode – normatīvo aktu jēgas un būtības izzināšanai, kas izriet no tiesību normu radītāja nolūka un motivācijas viedokļa lietderīga un taisnīga mērķa sasniegšanai ar attiecīgā normatīvā akta palīdzību;
- 9) savukārt sistēmiskā metode izmantota, lai izzinātu atbildību par noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību izdarīšanu reglamentējošo tiesību normu jēgu, interpretējot tiesību normas to kopsakarībā. Pētījumā sistēmiski interpretētas Krimināllikuma normas.

Bakalaura darba teorētiskā bāze balstīta uz tiesību aktu krimināltiesību jomā, galvenokārt Krimināllikuma, analīzi. Darba praktisko pētījumu veido statistikas datu analīze.

Pētījuma struktūra: bakalaura darbs sastāv no četrām nodaļām, ievada un nobeiguma. Darba nodaļās secīgi izklāstīta izvēlētā tēma, izvirzot problēmjautājumus un noslēgumā piedāvājot iespējamus risinājumus situācijas uzlabošanai. Pirmajā nodaļā aplūkots noziedzīgu nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību jēdziens un šī jēdziena izpratne. Darba otrajā nodaļā aplūkoti noziedzīgu nodarījumu pret personas dzimumneaizskaramību veidi. Darba trešajā nodaļā aplūktas noziedzīgu nodarījumu pret personas dzimumneaizskaramību izplatības tendences, vadoties no to kriminālprocesu skaita analīzes, kas uzsākti par šiem

noziedzīgajiem nodarījumiem. Ceturtajā nodaļā atklāti noziedzīgu nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību sastāvi, tas ir, to pazīmes un būtiskākie jautājumi par to norobežošanu. Nobeigumā apkopotas darba laikā gūtās atziņas, izdarīti secinājumi.

Nobeigums

Bakalaura darbā tika izpētīta noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību attīstības tendences, jēdziens un būtība, sastāva pazīmes, problēmas šo noziedzīgo nodarījumu kvalifikācijā un nepieciešamie nosacījumi, lai to varētu inkriminēt vainīgajai personai. Šī jautājuma aktualitāte neapšaubāmi darbā atspoguļojās un tika pierādīta, ko apliecināja un uzskatāmi parādīja izanalizētie tiesu prakses piemēri.

Krimināltiesību teorētisko aspektu pētīšanas, judikatūras un tiesu prakses analīzes rezultātā šajā darbā sniegts noziegumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību raksturojums, atklājot to kvalifikācijā esošas teorētiska un praktiska rakstura problēmas, kā arī problēmas saskarīgu noziedzīgu nodarījumu sastāvu nošķiršanā.

Bakalaura darba ievadā formulētie uzdevumi tika izpildīti, tādējādi darba mērķis tika sasniegts.

Secinājumi

1. No statistikas datiem redzams, ka 2017. un 2018. gadā uzsākto kriminālprocesu skaits par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību ir vienā līmenī, savukārt kopš 2019. gada tas ar katru gadu palielinās. Starp tiem pirmajā vietā ir Krimināllikuma 160. pantā (seksuāla vardarbība) paredzētais noziedzīgais nodarījums, pēc tam – Krimināllikuma 159. pantā (izvarošana), 166. pantā (Pornogrāfiska priekšnesuma demonstrēšanas, intīma rakstura izklaides ierobežošanas un pornogrāfiska rakstura materiāla aprites noteikumu pārkāpšana) un pārējie.
2. Krimināllikuma 55. panta 11. daļā noteikts, ka nosacīta notiesāšana nav nosakāma personai, kura ir izdarījusi šā likuma 159. vai 160. pantā paredzēto noziegumu, kas pēc būtības ir pareizi, tomēr attiecībā uz nepilngadīgām personām un atkarībā no noziedzīgā nodarījuma rakstura mēdz būt situācijas, kad personai piemērotais sods ir nesamērīgi bargs.
3. Nodarījuma kvalifikācijā pēc Krimināllikuma 164. panta problēmas rada tas, ka, lai atzītu, ka persona tiek pamudināta iesaistīties prostitūcijā, vai arī nepilngadīgas personas prostitūcijas izmantošanu, jākonstatē, ka tā tiek pamudināta stāties dzimumsakaros ar dažādām personām, bet, ja, piemēram, vīrietis aicina par maksu iesaistīties dzimumsakaros tikai ar viņu, tad neizpildās šis kritērijs

par dzimumsakariem ar dažādām personām. Tomēr pēc objektīvām darbībām un personas nolūka tā būtu atzīstama par pamudināšanu iesaistīties prostitūcijā.

4. Noziedzīgu nodarījumu pret personas tikumību un dzimumneaizskaramību pierādīšanā grūtības rada tas, ka par šāda rakstura noziedzīgiem nodarījumiem ļoti bieži uzzina tad, kad jau ir pagājis ievērojams un pat ilgs laiks. Šādos gadījumos ir būtiski apgrūtināta pierādījumu nostiprināšana lietās, kas ietekmē iespēju visus patiesos apstākļus inkriminēt personai, kas savukārt var ietekmēt patiesajam nodarījumam atbilstošu kvalifikāciju.

5. Lielākajā daļā Krimināllikuma XVI nodaļā "Noziedzīgi nodarījumi pret tikumību un dzimumneaizskaramību" iekļauto noziedzīgo nodarījumu sankcijās ir paredzēts papildsods – probācijas uzraudzība. Tomēr Krimināllikuma 163.¹ panta, 164. panta pirmās daļas, 164. panta 3.¹ daļas, 165.¹ panta pirmās daļas un 166. panta pirmās daļas sankcijās papildsods probācijas uzraudzība nav paredzēts. Ņemot vērā norādīto noziedzīgo nodarījumu specifiku, raksturu un kaitīguma pakāpi, kā arī to, lai nodrošinātu efektīvu darbu un palīdzību personām, kas šādus noziegumus ir izdarījušas, būtu samērīgi un nepieciešami paredzēt papildsodu probācijas uzraudzība par visiem Krimināllikuma XVI nodaļā ietvertajiem noziedzīgajiem nodarījumiem.

Priekšlikumi

1. Krimināllikumā būtu jānosaka, ka par Krimināllikuma 159. un 160. pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu nosacīts sods nav nosakāms pilngadīgām personām. Atstājot iespēju gadījumos, kad nodarījuma raksturs un apstākļi, kā arī nepilngadīgā vainīgā personība to pieļauj, noteikt nosacītu sodu. Tas atbilstu samērīguma un taisnīguma principam un soda mērķim (jo ne visi šo nodarījumu faktiskie apstākļi un situācijas ir tādas, kurās būtu pilnīgi izslēdzama nosacītas notiesāšanas iespēja, protams, neapšaubot, ka lielākajā daļā gadījumu tas ir pareizi, tomēr ir jāparedz iespēja tam nelielajam daudzumam, kas šīs kategorijas lietās var būt, saņemt samērīgu sodu, nevis tik bargu tikai tādēļ, ka mazāku nevar). Priekšlikuma īstenošanai būtu jāizdara grozījumi Krimināllikuma 55. panta 11. daļā, izsakot tās pēdējo teikumu šādā redakcijā: "*Nosacīta notiesāšana nav nosakāma personai, kura, būdama pilngadīga, ir izdarījusi šā likuma 159. vai 160. pantā paredzēto noziegumu.*"

2. Saskaņā ar Krimināllikuma 164. pantu būtu kvalificējamas darbības arī tad, ja personu iesaista dzimumsakaros par maksu ar vienu personu, norobežojoties no sakaidrojuma, ka prostitūcija ir dzimumsakari ar dažādām personām. Šī priekšlikuma izpildei ir divi risinājumi:

- 1) krimināltiesībās par pamatu izmantot Ministru kabineta noteikumus "Prostitūcijas ierobežošanas noteikumi" noteikto prostitūcijas definīciju –

prostitūcija ir seksuālo pakalpojumu sniegšana par maksu. Neizvirzot kā obligātu noziedzīga nodarījuma sastāvu veidojošo prostitūcijas pazīmi – sistemātiskumu un stāšanos dzimumsakaros ar dažādām personām. Šis varētu būt teorijas un tiesu prakses veidošanas jautājums, jo neviens normatīvais akts šobrīd kā prostitūcijas pazīmi nenosaka nedz sistemātiskus dzimumsakarus, nedz to, lai tie būtu ar dažādām personām;

- 2) otrs iespējamais variants ir precizēt Ministru kabineta 2008. gada 22. janvāra Ministru kabineta noteikumos Nr. 32 "Prostitūcijas ierobežošanas noteikumi" ietvertu prostitūcijas definīciju, par pamatu izmantojot profesores V. Liholajas piedāvāto definīciju, bet to izteikt šādi: "Prostitūcija ir sociāli negatīva parādība, kas saistīta ar sava ķermeņa nodošanu citai personai par atlīdzību viņas dzimumtieksmes apmierināšanai. Savukārt neatņemamas nodarbošanās ar prostitūciju pazīmes ir: 1) personas stāšanās seksuālās attiecībās ar partneri (klientu) tā dzimumtieksmes apmierināšanai; 2) iepriekšēja vienošanās par samaksu; 3) atlīdzības saņemšana par pakalpojumu."

3. Par Krimināllikuma 163.¹ pantā, 164. panta pirmajā daļā, 164. panta 3.¹ daļā, 165.¹ panta pirmajā daļā un 166. panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izdarīšanu paredzēt papildsodu – probācijas uzraudzību. Priekšlikums īstenojams, izdarot grozījumus Krimināllikumā – papildinot 163.¹ panta, 164. panta pirmās daļas, 164. panta 3.¹ daļas, 165.¹ panta pirmās daļas un 166. panta pirmās daļas sankciju ar tekstu "*un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās*".

Nobeigumā jāsaaka, ka tiesību sistēma tiek veidota, lai garantētu taisnīgumu un sabiedrisko kārtību. Tomēr tiesiskajam regulējumam jābūt pilnīgam un saprotamam, lai tas kalpotu kā efektīvs līdzeklis tiesiskuma nodrošināšanā un novestu līdz krimināltiesisko attiecību taisnīgam noregulējumam.

Tāpat arvien jāturpina strādāt ar sabiedrību un jāinformē par riskiem, lai personas pašas varētu nodrošināt savu tiesību efektīvu aizsardzību. Izmantojot pēc iespējas vairāk dažādu un vispusīgu līdzekļu darbā ar sabiedrību, tiks sasniegti arvien labāki rezultāti. Tādējādi līdzās krimināltiesiskajam regulējumam nedrīkst atstāt novārtā arī preventīvo darbu, kas nav šī bakalaura darba izpētes mērķis, bet tā nozīme ir nenoliedzama.

Vardarbības ģimenē novēršanas tiesiskie aspekti

Darba autors: **Andris Krompāns**
Darba vadītāja: *Dr. iur. Aldona Kipāne*

Saturs

Ievads

1. Valsts policijas un pašvaldības policijas kompetence novērst vardarbību ģimenē
2. Cietušās personas pieteikumi vardarbības novēršanai
 - 2.1. Policijas lēmums par nošķiršanu
 - 2.2. Pieteikums tiesai un tiesas lēmums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību
3. Policijas sadarbība ar attiecīgajām pašvaldības iestādēm vardarbības ģimenē novēršanai
 - 3.1. Pašvaldību sociālo dienestu kompetence ģimenes vardarbības novēršanā un sadarbība ar policiju
 - 3.2. Pašvaldību bāriņtiesu kompetence ģimenes vardarbības novēršanā un sadarbība ar policiju

Nobeigums

Literatūra un avoti

Pielikumi

Anotācija

Bakalaura darbs "Vardarbības ģimenē novēršanas tiesiskie aspekti" ir pētījums par vardarbības ģimenē tiesiskajiem problēmjasautājumiem. Vardarbība ģimenē ir visā pasaulē aktuāla indivīda brīvību, veselību un dzīvības intereses aizskaroša problēma. Darba mērķis ir, izpētot vardarbības ģimenē novēršanas tiesisko regulējumu un tiesiskā regulējuma piemērošanu, konstatēt problemātiku vardarbības upura tiesību aizsardzības īstenošanā un ieteikt grozījumus tiesiskā regulējuma pilnveidošanai. Šāds darba mērķis izvirzīts, jo normatīvajos aktos būtu uzlabojams tiesiskais

regulējums, kas neatrisina pašlaik praksē pastāvošās problēmas. Pētniecisko darbu strukturāli veido ievads, trīs nodaļas ar apakšnodaļām un nobeigums, kur apkopot pētījuma rezultātā iegūtie secinājumi un sniegti priekšlikumi normatīvo aktu pilnveidošanai.

Darba apjoms ir 63 lappuses.

Atslēgvārdi: vardarbība, ģimene, upuris, draudi, varmāka.

Ievads

Ģimene ir sociāla grupa, kuru veido divi vai vairāki cilvēki. Cilvēks pēc būtības ir sociāla būtne, un viņam ir nepieciešama komunikācija, mīlestība, rūpes, atbildība un tuvība. Cilvēkiem visos laikos ir bijusi aktuāla pēctecība un paaudzes. Cilvēces attīstības posmos ir bijuši dažādi ģimeņu veidošanas modeļi un paņēmieni. Kādreiz ģimenes tika radītas piespiedu kārtā un sievietei nebija tiesību pašai izlemt, ar ko veidot ģimeni, savukārt mūsdienās attīstītajās un brīvajās valstīs katrs cilvēks ir brīvs. Katram indivīdam ir tiesības izlemt, ar ko veidot ģimeni, tiesības atrast cilvēku, ar kuru ir kopīgi plāni un skats uz nākotni, ar kuru saskan viedokļi un ir viegli atrast saikni. Cilvēkam ir tiesības veidot ģimeni ar ārvalstu pilsoni vai vietējo iedzīvotāju, pretējā dzimuma vai sava dzimuma pārstāvi, reģistrēt kopdzīvi vai to nedarīt. Izvēle tiek nodota cilvēka rokās. Ņemot vērā šo brīvo izvēli un lielo iedzīvotāju skaitu pasaulē, šķiet, ka nevajadzētu būt problēmām atrast otru cilvēku, ar kuru varētu veidot ģimeni, radīt pēcnācējus un dzīvot harmonijā. Diemžēl Centrālās statistikas pārvaldes dati liecina, ka Latvijā aptuveni katra trešā sieviete savā dzīves laikā ir cietusi no vardarbības ģimenē.¹

Vardarbība ģimenē ir jebkāda veida (fizisks, seksuāls, verbāls, emocionāls vai ekonomisks) vardarbīgs aizskārums, kas noticis starp laulātajiem vai bijušajiem laulātajiem, neregistrētas kopdzīves partneriem vai bijušajiem partneriem, pirmās pakāpes radniekiem (bērniem un vecākiem), otrās pakāpes radniekiem (mazbērniem, vecvecākiem, brāļiem un māsām), personām, kurām ir kopīga (nedalīta) saimniecība. Vardarbība ģimenē tiek uzskatīta par vienu no formām, kādā izpaužas diskriminācija pret sievietēm, jo no tās proporcionāli vairāk cieš sievietes nekā vīrieši. Turklāt par vardarbību ģimenē jārunā plašākā kontekstā nekā tikai savstarpējās attiecības, jo problēma izriet arī no vispārējas aizskarošas attieksmes pret sievieti. Proti, vardarbība ģimenē ir cieši saistīta arī ar citām diskriminācijas izpausmēm, ar kurām sievietēm nākas saskarties darba tirgū, publiskajā telpā, masu medijos un citur.

Vardarbība ģimenē ir fizisku, seksuālu, verbālu, emocionālu un ekonomisku aizskārumu cikls, kas atkārtojas arvien biežāk un kam sievieti pakļauj partneris

¹ Centrālā statistikas pārvalde. 27.11.2020. *Likumpārskatumi un vardarbība*. Pieejams: https://www.csb.gov.lv/lv/dzimumu-lidztiesiba/Likumparkapumi_vardarbiba [sk. 14.10.2021.].

(vīrs, draugs) vai citi tuvinieki (pieauguši bērni u. c.), lai viņu kontrolētu, iegūtu un turētu savā varā. Vara pār upuri un viņa kontrolēšana ir īpaša pazīme, kas liecina par vardarbību ģimenē un atšķir to no citām vardarbības formām. Tādēļ, lai palīdzētu izklūst no šīm traumējošajām attiecībām tiem, kuri cieš no vardarbības ģimenē, ir nepieciešams ne tikai saprast, kas tad īsti ir vardarbība ģimenē, bet arī radīt drošas vardarbīgu attiecību izbeigšanas stratēģijas un sniegt cietušajiem valsts garantētu aizsardzību un atbalstu.² Darba autors, pildot savus darba pienākumus Valsts policijā, vairākkārt ir personīgi devies uz saņemtajiem izsaukumiem par ģimenes konfliktiem, pieņēmis lēmumus par policijas veiktu nošķiršanu, pamatojoties uz likuma "Par policiju", izraidījis varmāku no dzīvesvietas, atrisinājis konfliktus uz vietas, uzsācis administratīvā pārkāpuma procesu par nodarītiem miesas bojājumiem. Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes iekšējie apkopotie dati liecina, ka 2020. gadā Elektroniskajā notikumu žurnālā sadaļā "Ģimenes konflikts" tika reģistrēti 11 534 notikumi.³

Tēma ir aktuāla, jo tieši tiesiskais noregulējums ir pamats vardarbības ģimenē novēršanai. Tiesiskā regulējuma izpēte, analīze, tā nepilnību konstatēšana un priekšlikumi varētu mazināt vardarbības ģimenē skaitu. Pētījumu centra "SKDS" 2018. gada aptaujā secināts, ka 20 % respondentu pazīst kādu tuvākajā apkārtnē vai apkaimē, kas ir cietis no vardarbības ģimenē, 17 % – draugu vai ģimenes lokā, bet 5 % – darbā vai mācību vietā.⁴ Eiropas Komisijas 2021. gada ziņojumā par dzimumu līdztiesību Eiropas Savienībā ir atspoguļots, kā Covid-19 pandēmija ir kļuvusi par nopietnu izaicinājumu dzimumu līdztiesībai, proti, dalībvalstis konstatējušas, ka ir pieaugusi vardarbība ģimenē. Piemēram, ziņojumu skaits par vardarbību ģimenē Francijā pārvietošanās ierobežojumu pirmajā nedēļā palielinājās par 32 %, savukārt Lietuvā pirmajās trijās nedēļās – par 20 %. Īrijā ziņojumu skaits par vardarbību ģimenē piecāršojās, savukārt Spānijas iestādes ziņoja, ka pārvietošanās ierobežojumu dēļ pirmajās divās nedēļās par 18 % pieauga ar vardarbību ģimenē saistīto izsaukumu skaits.⁵ Vardarbības ģimenē rezultātā cieš arī bērni, kuri pieredzēto var turpināt nākamajās paaudzēs. Tādēļ ir nepieciešams meklēt risinājumus tiesiskā regulējuma pilnveidošanā, lai veicinātu vardarbības ģimenē novēršanas iespējas.

² Cilvēktiesību gids. *Kas ir vardarbība ģimenē?* Pieejams: <https://www.cilvektiesibusgids.lv/lv/temas/vardarbiba-gimene/kas-ir-vardarbiba-gimene> [sk. 09.10.2021.].

³ Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes iekšējie dati. Npublicēts avots.

⁴ Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. 2018. *LR pilsoņu aptauja. Izpratnes veidošanas kampaņa par nulles toleranci attiecībā uz vardarbību pret sievietēm. "Vardarbībai patīk klusums"*. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/7507/download> [sk. 19.11.2021.].

⁵ Eiropas Komisijas pārstāvniecība Latvijā. Covid-19 pandēmija – izaicinājums dzimumu līdztiesībai. *Jurista Vārds*, 16.03.2021., Nr. 11 (1173), 33. lpp.

Tiesiskajā regulējumā, kas nosaka policijas iestāžu un pašvaldību iestāžu sadarbības vardarbības ģimenē novēršanā un tiesiskā regulējuma piemērošanā tūlītēju vardarbības draudu novēršanā, policijas lēmumā par nošķiršanu un tiesas lēmumā par pagaidu aizsardzību pret vardarbību pieņemšanā pastāv nepilnības, kuras būtu nepieciešams novērst, veicot normatīvo aktu grozījumus, tādējādi veicinot vardarbības ģimenē novēršanu un iedzīvotāju labklājību.

Lielākajā daļā gadījumu varmāka ģimenē ir vīrietis, bet upuris – sieviete, tomēr dažos gadījumos arī vīrietis var ciest no sievietes vardarbības. Vardarbība ģimenē ir vērojama arī viendzimuma attiecībās.⁶ 2020. gadā 450 gadījumos policijas lēmumi par nošķiršanu tika piemēroti pret vīrieti un tikai 11 gadījumos pret sievieti.⁷ Ņemot vērā aktualitāti, pētnieciskajā darbā pētīts vardarbības ģimenē modulis, kurā vīrietis ir varmāka, savukārt sieviete – vardarbības upuris.

Pētījuma mērķis: izpētot vardarbības ģimenē novēršanas tiesisko regulējumu un tiesiskā regulējuma piemērošanu, konstatēt problemātiku vardarbības upura tiesību aizsardzības īstenošanā un ieteikt grozījumus tiesiskā regulējuma pilnveidošanai.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izvērtēt tiesisko regulējumu Valsts policijas un pašvaldības policijas kompetencei novērst vardarbību ģimenē;
- 2) izpētīt vardarbības upuru pieteikumu par policijas veiktu nošķiršanu un pagaidu aizsardzību pret vardarbību tiesiskā regulējuma piemērošanas problēmas;
- 3) analizēt policijas iestāžu sadarbības ar sociālo dienestu un bāriņtiesu tiesisko regulējumu vardarbības novēršanas jomā.

Pētījuma objekts: tiesiskās attiecības starp valsti un vardarbībā cietušo, novēršot vardarbību ģimenē.

Pētījuma priekšmets: tiesiskais regulējums un tā piemērošana vardarbības ģimenē novēršanā.

Pētījuma jautājumi:

- 1) apzināt, cik aptveroši tiesiskais regulējums paredz attiecīgo iestāžu kompetenci novērst vardarbību ģimenē;
- 2) izpētīt, kādus līdzekļus paredz tiesiskais regulējums vardarbības ģimenē novēršanai;
- 3) pētīt, cik efektīvi tiek īstenota tiesiskajā regulējumā noteiktā valsts un pašvaldības iestāžu sadarbība, novēršot vardarbību ģimenēs.

⁶ Labklājības ministrija. 2009. *Vardarbība ģimenē pret sievieti*. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/5917/download> [sk. 10.10.2021.].

⁷ Valsts policijas Galvenās kārtības policijas pārvaldes iekšējie dati. Npublicēts avots.

Zinātniskās pētniecības metodes:

- 1) analītiskā metode izmantota, lai izvērtētu atšķirības viedokļos par atbildīgo institūciju kompetenci, tiesībām un pienākumiem novērst vardarbību ģimenē, atšķirības dažādu valstu normatīvajos regulējumos. Pētīta vardarbības ģimenē novēršana dažādos vēstures posmos un dažādās valstīs, analizējot kopīgo un atšķirīgo;
- 2) ar aprakstošo pētniecības metodi, detalizēti izpētot interneta resursus, tiesu praksi un monogrāfijas izdevumus, noteiktas problēmas un sniegti problēmu risinājumi;
- 3) deduktīvā pētniecības metode izmantota, lai pētnieciskā darba noslēgumā izdarītu secinājumus un priekšlikumus, kā arī slēdzienu izteikšanai par dažādu autoru viedokļiem pierādījumu un to būtības jautājumos;
- 4) induktīvā pētniecības metode izmantota, lai izdarītu vispārīgus secinājumus par dažādu autoru piedāvātajām iespējām novērst vardarbību ģimenē.

Tiesību normu interpretācijas metodes:

- 1) pētījumā izmantota gramatiskā tulkošanas metode, lai no valodnieciskā viedokļa noskaidrotu un izzinātu vardarbības ģimenē lingvistisko būtību un idejisko nozīmi;
- 2) sistēmiskā interpretācijas metode, lai izzinātu vardarbības ģimenē novēršanai reglamentējošo normatīvo aktu jēgu un būtību saistībā ar to specifisko lomu un vietu vienotas tiesību sistēmas ietvaros;
- 3) teleoloģiskā metode, lai izzinātu vardarbības ģimenē novēršanas tiesiskā regulējuma jēgu un mērķi;
- 4) vēsturiskā metode, lai noskaidrotu vardarbības ģimenē novēršanas tiesiskā regulējuma evolūciju.

Darba izstrādes teorētiskajā daļā pētītas tiesību normas: Latvijas Republikas Satversme, Civilprocesa likums, Civillikums, likums "Par policiju", kā arī nacionālā literatūra, ārvalstu literatūras avoti un cita teorētiska rakstura interneta vietnēs pieejamā informācija.

Empīriskajā daļā, kas integrēta nodaļās kopā ar teorētisko daļu, pētīti statistikas dati, Latvijas tiesu prakse, teorijas praktiskā piemērošana un darba autora personīgā pieredze praktiskajā darbā Valsts policijā.

Pētījuma struktūra: pētnieciskā darba struktūra ir veidota tā, lai pēc darba uzdevumu izpildes tiktu sasniegts pētījuma mērķis. Darbs sastāv no ievada, trīs nodaļām un nobeiguma. Ievadā pamatots darba tēmas nozīmīgums un aktualitāte, izvirzīts pētījuma mērķis, uzdevumi, noteikts pētījuma objekts, pētījuma priekšmets, darba struktūra, publicēts darbā izmantoto avotu saraksts un pētījuma metodes. Pirmajā nodaļā analizēta Valsts policijas un pašvaldības policijas kompetence, pienākumi un tiesības novērst vardarbību ģimenē. Otrās nodaļas divās apakšnodaļās izpētīts

policijas lēmums par nošķiršanu un tiesas lēmums par pagaidu aizsardzību pret vardarbību. Trešās nodaļas divās apakšnodaļās aplūkota Valsts policijas sadarbība ar citām valsts un pašvaldības iestādēm vardarbības novēršanā. Nobeigumā apkopoti pētījuma rezultātā gūtie secinājumi, kā arī ieteikumi vardarbības ģimenē novēršanā un priekšlikumi normatīvo aktu pilnveidošanai.

Nobeigums

Pētnieciskā darba "Vardarbības ģimenē novēršanas tiesiskie aspekti" sākumā izvirzītais mērķis, veicot noteikto uzdevumu izpildi un rodot atbildes uz pētnieciskajiem jautājumiem, ir sasniegts.

Secinājumi

1. Policijas darbiniekiem, reaģējot uz izsaukumiem par ģimenes konfliktiem vai izsaukumiem, kur paralēli notikumam redzamas vardarbības ģimenē pazīmes, aizsargājamā persona ir jāinformē par tiesisko regulējumu un tā piemērošanu vardarbības ģimenē novēršanai.
2. Uzticība sociālajam dienestam jautājumos par vardarbību ģimenē ir salīdzinoši zema, tāpēc, veicinot policijas sadarbību ar sociālo dienestu, nepieciešams šo uzticību uzlabot.
3. Pieņemot policijas lēmumu par nošķiršanu, 2014. gada 25. marta Ministru kabineta noteikumos Nr. 161 "Kārtība, kādā novērš vardarbības draudus un nodrošina pagaidu aizsardzību pret vardarbību" ir noteikts, ka nepieciešams pieņemt paskaidrojumu no personas, kas rada draudus, taču nav atrunāts, kā rīkoties, ja persona nevēlas sniegt skaidrojumus.
4. Konstatējot vardarbības ģimenē pazīmes, policijas darbiniekam ir jāizvērtē, vai attiecīgajā situācijā ir pamats pieņemt policijas lēmumu par nošķiršanu vai situācijas atrisināšanai un draudu novēršanai ir lietojami citi līdzekļi, kuru izmantošanas tiesības būtu nepieciešamas paplašināt.
5. Policijas darbiniekam ir jāinformē aizsargājamā persona par viņas tiesībām vērsties policijā ar pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību, kā arī jāizskaidro šī administratīvā akta būtība.
6. Policijas darbiniekam ir jāinformē aizsargājamā persona par tiesībām vērsties tiesā ar pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību un jāsniedz palīdzība viņai pieteikuma aizpildīšanā.
7. Pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību var iesniegt, ja ir nepieciešams atzīt laulību par neesošu, šķirt laulību, ja ir prasījumi par personiskiem

aizskārumiem, uzturlīdzekļu piedziņu, mājokļa dalīšanu vai lietošanas kārtību, prasības, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām. Ja nepastāv pamats sniegt kaut vienu šādu prasību, tad persona nevar lūgt sev pagaidu aizsardzību pret vardarbību.

8. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas un Valsts kontroles veiktajās pārbaudēs konstatēti vairāki trūkumi bāriņtiesu darbībā, tādēļ veikti grozījumi Bāriņtiesas likumā un bāriņtiesas funkcionālā pārraudzība ir nodota Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai, kura veic arī bāriņtiesas darbinieku kvalifikācijas pārbaudi. Bāriņtiesu sadarbība ar policiju, novēršot vardarbību ģimenē, ir salīdzinoši zema, un to nepieciešams uzlabot.

Priekšlikumi

1. Veikt grozījumus likumā "Par policiju" un tā 11. panta pirmo daļu papildināt ar punktu Nr. 11, kas izteikts šādā redakcijā: "*.. sociālajiem dienestiem – vardarbībā cietušo ģimeņu identificēšanā un uzraudzīšanā.*" Tādējādi tiktu veicināta policijas iestāžu sadarbība ar sociālo dienestu un policija sniegtu palīdzību pēc sociālā dienesta lūguma vardarbīgo ģimeņu uzraudzībā. Tāpat tiktu veikta informācijas apmaiņa par iespējamiem vardarbības riskiem ģimenēs un policijas ziņojuma par notikumu nosūtīšana sociālajam dienestam tiktu noteikta ar likumu.

2. Veikt grozījumus 2014. gada 25. marta Ministru kabineta noteikumu Nr. 161 "Kārtība, kādā novērš vardarbības draudus un nodrošina pagaidu aizsardzību pret vardarbību" 6.2. apakšpunktā, tos papildinot un izsakot šādā redakcijā: "*.. paskaidrojumu no personas, kas rada draudus, ja viņa tam labprātīgi piekrīt, norādot šādas ziņas ..*" Šie grozījumi ļautu policijas darbiniekam veikt ierakstu lēmumā, ja persona, kas rada draudus, atsakās parakstīt policijas lēmumu par nošķiršanu.

3. Veikt grozījumus likuma "Par policiju" 12. panta pirmās daļas 10. punktā, izslēdzot vārdus "uz rakstveida pieteikuma pamata" un papildinot pēc vārda "iestādē" ar vārdiem "vai nogādāt iestādēs, kas sniedz atskurbšanas pakalpojumus". Tādējādi 10. punkts tiktu izteikts šādi: "*.. aizturēt personas, kuras mājoklī atrodas alkohola, narkotisko, psihotropo vai toksisko vielu reibuma stāvoklī un var nodarīt kaitējumu sev vai apkārtējiem cilvēkiem, vai gadījumā, ja apkārtējie cilvēki baidās palikt vienatnē ar šo personu un nav cita pamata tās aizturēšanai, uzturēt tādas personas policijas iestādē vai nogādāt iestādēs, kas sniedz atskurbšanas pakalpojumus, līdz zudis apdraudējuma pamats, bet ne ilgāk par 12 stundām ..*" Šāda rīcība būtu nepieciešama gadījumos, kad persona, kas rada draudus, atrodas stipra alkohola reibuma stāvoklī un uzvedas agresīvi, taču aizsargājamā persona nevēlas rakstīt pieteikumu. Kā arī, secinot pēc cietušā un varmākas savstarpējām attiecībām, policijas lēmums par nošķiršanu būtu bijis neefektīvs, jo persona, kas rada draudus, jau nākamajā dienā atgrieztos atpakaļ mājoklī un cietušā persona par to neziņotu.

4. Veikt grozījumus Civilprocesa likuma 250.⁴⁴ pantā, izsakot to šādā redakcijā: *“Pieteikumu par pagaidu aizsardzību pret vardarbību var iesniegt pret jebkuru savstarpēji pazīstamu personu, kas attiecībā pret pieteicēju īsteno jebkāda veida fizisku, seksuālu, psiholoģisku vai ekonomisku vardarbību ..”*

5. Veikt grozījumus Bērnu tiesību aizsardzības likuma 27. panta 4.³ daļā, papildinot to aiz vārda “vecākiem” ar šādiem vārdiem: “Par pieņemto lēmumu un tā pamatojumu bāriņtiesa sniedz rakstisku atbildi attiecīgajai policijas iestādei, kura sniegusi informāciju.” Tādējādi jaunā redakcijā panta daļa tiktu izteikta šādi: *“Ja bērns tiek šķirts no ģimenes šā panta 4.1 daļā minētajā gadījumā, par to ne vēlāk kā nākamajā darbdienā informē bāriņtiesu, kura ir kompetenta lemt par aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem. Bāriņtiesa, saņemot šo informāciju, ne vēlāk kā nākamajā darbdienā lemj par bērna aizgādības tiesību pārtraukšanu vecākiem. Par pieņemto lēmumu un tā pamatojumu bāriņtiesa sniedz rakstisku atbildi attiecīgajai policijas iestādei, kura sniegusi informāciju.”* Šie grozījumi veicinātu policijas iestāžu un bāriņtiesu savstarpējo sadarbību un informācijas apmaiņu. Vienlaikus arī policijas iecirkņa vai preventīcijas nodaļas inspektors būtu lietas kursā par to, kam darbā ar iedzīvotājiem jāpievērš pastiprināta uzmanība.

Tehnisko līdzekļu izmantošanas problemātika operatīvās darbības procesā

Darba autore: **Baiba Kokina**
Darba vadītājs: *Mg. iur.* lektors **Ģirts Zalāns**

Saturs

Ievads

Operatīvās darbības jēdziens un saturs

1. Tehnisko līdzekļu izmantošanas operatīvajā darbā jēdziens un būtība
2. Tehnisko līdzekļu izmantošanas operatīvajā darbā tiesiskais pamats un metodes
3. Tehnisko līdzekļu izmantošanas operatīvajā darbā problemātika un iespējamie risinājumi

Nobeigums

Literatūra un avoti

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir "Tehnisko līdzekļu izmantošanas problemātika operatīvās darbības procesā". Darba aktualitāte saistāma ar to, ka policija un tās struktūrvienības šodien funkcionē ļoti sarežģītos modernās pasaules apstākļos. Latvijā pieaug sabiedrībā plašu rezonansi guvušu dažādu vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu skaits, noziedznieki veido organizētas, agresīvas un izgudrotspējīgas grupas. Noziedzīgās pasaules pārstāvji izmanto jaunākos tehniskos līdzekļus, vismodernākās tehnoloģijas un rīkojas ar neierobežotiem materiālajiem resursiem un cilvēkresursiem. Tehnisko līdzekļu izmantošana operatīvajā darbā ir neatņemama efektīvas, intensīvas un augsta līmeņa kriminālpolicijas darba kompetence. Tikai kompleksa pieeja ļauj sasniegt pietiekamu kontroles līmeni, jo jaunāko tehnoloģiju ieviešana un izmantošana ļauj efektīvi īstenot kriminālpolicijai definētos uzdevumus operatīvās darbības jomā. Bakalaura darba mērķis ir analizēt tehnisko līdzekļu izmantošanas problemātiku operatīvās darbības procesā, definēt būtiskākās problēmas šajā jomā un rast iespējamus šo problēmu risinājumus. Darbā tika identificētas vairākas būtiskas problēmas, piemēram, neskatoties uz tiesu argumentiem un

tiesību zinātnieku priekšlikumiem, Operatīvās darbības likumā nekādi grozījumi pēdējo piecu gadu laikā nav veikti. Jāuzsver, ka laika garam neatbilstošas operatīvās darbības rada problēmas gan konkrētiem indivīdiem, gan pašai valstij. Operatīvās darbības likumā nav nostiprināta tāda terminoloģija kā "aģenti", "figuranti", "aģentūra" u. c., kas rada problēmas gan operatīvajā darbā, gan kriminālprocesa izmeklēšanā, gan tiesu spriedumos, nemaz jau nerunājot par tehnisko līdzekļu izmantošanas instrukciju un metodoloģijas trūkumu. Tas veicina labvēlīgu vidi nelikumībām. Ar operatīvās darbības materiāliem, kas nav pievienoti krimināllietai, nekādā gadījumā nedrīkst iepazīstināt apsūdzības uzturētāju, apsūdzēto un/vai viņa aizstāvi, jo uzreiz pazustu operatīvo darbību jēga un būtība, turklāt tiktu atšifrēti kriminālpolicijas darbā izmantotie tehniskie līdzekļi. Tiesai ir jāpārbauda likumā noteiktajā kārtībā iegūtie pierādījumi saskaņā ar Kriminālprocesa likumā noteikto procesuālo kārtību, bet operatīvās darbības laikā iegūtajai informācijai ir jākalpo tam mērķim un uzdevumiem, kuru dēļ operatīvā darbība tiek realizēta.

Darba apjoms ir 55 lappuses, izmantoti 53 literatūras avoti.

Atslēgvārdi: operatīvā darbība, operatīvās darbības subjekts, tehniskie līdzekļi, izmantošana, problēmas.

Ievads

Latvijas Republikas Satversmes 96. pants garantē: "Ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību."¹ Tas ir nopietns arguments, kas demokrātiskā valstī nosaka cilvēktiesību ievērošanas principus, kas, policijai realizējot operatīvo darbu, reizēm ir apgrūtināši.

Policija un tās struktūrvienības šodien funkcionē ļoti sarežģītos modernās pasaules apstākļos. Latvijā pieaug sabiedrībā plašu rezonansi guvušu dažādu vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu skaits, noziedznieki veido organizētas, agresīvas un izgudrospējīgas grupas. Noziedzīgās pasaules pārstāvji izmanto jaunākos tehniskos līdzekļus, vismodernākās tehnoloģijas un rīkojas ar neierobežotiem materiālajiem resursiem un cilvēkresursiem, turklāt noziedzība intensīvi izplatās arī mazturīgo iedzīvotāju vidū.

Operatīvās darbības pasākumiem ir jābūt tiesiskām amatpersonu darbībām, kas veiktas Operatīvās darbības likumā noteiktajā kārtībā. Operatīvās darbības pasākumi ir noteikti Operatīvās darbības likumā, kas ir tiesību akts, līdz ar to izriet no demokrātiskas valsts pamattiesībām un atbilst tiesiskuma pazīmēm.

Operatīvās darbības likuma 6. panta trešajā daļā definēts: "*Operatīvās darbības pasākumu gaitā var izdarīt ierakstus ar video un audio, kino un foto aparāturu, kā arī izmantot dažādas informācijas sistēmas, tehniskos, ķīmiskos un bioloģiskos*

¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993., 96. pants.

līdzekļus. Šo līdzekļu izmantošana nedrīkst nodarīt kaitējumu iedzīvotāju veselībai un apkārtējai videi. To izmantošanas kārtību nosaka operatīvās darbības subjekts."² Informācijas iegūšanas pasākumu realizācijas laikā lietotās dažādās metodes un taktiskie paņēmieni ir valsts noslēpums³ ne tikai Latvijas Republikā, bet arī visās valstīs.

Moderno tehnoloģiju lietošana šajā sfērā ir viens no pamatiem Operatīvās darbības likuma grozījumu izstrādāšanai un pieņemšanai, kā arī jaunu taktisko un metodisko paņēmienu izstrādāšanai un ieviešanai, lai, iespējami mazāk iejaucoties cilvēktiesību sfērā, optimālā laikā iegūtu patiesu, pilnīgu un precīzu informāciju. Vēl viens apgrūtināošs apstāklis ir kibernetizācijas zināšanu un prasmju attīstība, jo jebkuram iesācējam ir pieejama liela informācijas krātuve no grāmatām un interneta resursiem, bet par digitālo kriminālistiku – no drošības iestāžu publikācijām par incidentiem, kā arī no dažādiem interesentu forumiem un no t. s. *Dark Web*. Minētais pētīts kopsakarā ar Operatīvās darbības likuma 6. panta trešo daļu un cilvēktiesību ievērošanas pamatprincipiem.

Tehnisko līdzekļu izmantošana operatīvajā darbā ir neatņemama efektīvas, intensīvas un augsta līmeņa kriminālpolicijas darba kompetence. Tikai ar kompleksu pieeju var sasniegt pietiekamu kontroles līmeni, jo jaunāko tehnoloģiju ieviešana un izmantošana ļauj efektīvi īstenot kriminālpolicijai definētos uzdevumus operatīvās darbības jomā.

Pētījuma mērķis: analizēt tehnisko līdzekļu izmantošanas problemātiku operatīvās darbības procesā, definēt būtiskākās problēmas šajā jomā un rast iespējamus šo problēmu risinājumus.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) noskaidrot operatīvās darbības jēdzienu un saturu;
- 2) apskatīt tehnisko līdzekļu izmantošanas operatīvajā darbā jēdzienu un būtību;
- 3) raksturot tehnisko līdzekļu izmantošanas operatīvajā darbā tiesisko pamatu un metodes;
- 4) analizēt tehnisko līdzekļu izmantošanas operatīvajā darbā problemātiku un izstrādāt iespējamus risinājumus.

Pētījuma objekts: tiesiskās attiecības, kas izriet no tehnisko līdzekļu izmantošanas operatīvās darbības procesā.

Pētījuma priekšmets: normatīvais regulējums, kas reglamentē tehnisko līdzekļu izmantošanu operatīvās darbības procesā.

² Operatīvās darbības likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 131, 30.12.1993.

³ *Ibid.*, 8. panta trešā daļa.

Pētījuma jautājums: kādi grozījumi normatīvajā regulējumā nepieciešami, lai tehnisko līdzekļu izmantošanu operatīvās darbības procesā padarītu efektīvāku.

Pētnieciskās metodes:

- 1) aprakstošā metode, lai raksturotu normatīvos aktus operatīvās darbības jomā;
- 2) salīdzinošā metode, lai salīdzinātu Latvijas tiesu praksi un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, kā arī ārzemju praksi;
- 3) analītiskā metode, lai analizētu statistikas datus un dažādu zinātnieku līdzekļus.

Tiesību normu interpretācijas metodes:

- 1) gramatiskā metode, lai noskaidrotu Operatīvās darbības likuma pantu (piemēram, 6. panta) saturu, pētot tehnisko līdzekļu izmantošanas iespējas operatīvās darbības procesā;
- 2) sistēmiskā metode, lai meklētu nacionālo tiesību normu savstarpēju saistīti operatīvo darbību un tehnisko līdzekļu piemērošanas jomā;
- 3) vēsturiskā metode, lai noskaidrotu tehnisko līdzekļu izmantošanas iespēju operatīvās darbības procesā vēsturisko attīstību un jēgu;
- 4) teleoloģiskā metode, lai iztulkotu tās tiesību normas, kas nosaka tehnisko līdzekļu izmantošanas iespējas operatīvās darbības procesā nepieciešamības jēgu, pamatojoties uz mērķi, kas jāsasniedz ar attiecīgo tiesību normu.

Pētījuma avoti: bakalaura darba izstrādē izmantoti Latvijas Republikas likumi, pētīts citu valstu normatīvais regulējums, latviešu un citu valstu zinātnieku monogrāfijas, zinātniskās publikācijas, elektroniskie resursi un statistikas dati. Darba izstrādē izmantots arī autores studiju darbs "Sakaru līdzekļu kontroles veikšanas īpatnības kriminālprocesā".

Pētījuma struktūra: bakalaura darbs sastāv no četrām nodaļām. Pirmajā nodaļā skaidrots operatīvās darbības jēdziens un saturs. Otrajā nodaļā apskatīts tehnisko līdzekļu izmantošanas operatīvajā darbā jēdziens un būtība. Darba trešajā nodaļā raksturots tehnisko līdzekļu izmantošanas operatīvajā darbā tiesiskais pamats un metodes. Ceturtajā nodaļā analizēta tehnisko līdzekļu izmantošanas operatīvajā darbā problemātika un izstrādāti iespējamie risinājumi.

Nobeigums

Darba mērķis – analizēt tehnisko līdzekļu izmantošanas problemātiku operatīvās darbības procesā, definēt būtiskākās problēmas šajā jomā un rast iespējamus šo problēmu risinājumus – tika sasniegts.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Operatīvās uzskaites lietas veids ir atkarīgs no tā, vai operatīvās darbības procesa ierosināšanas pamatā ir konstatēts noteikts fakts vai identificēta konkrēta persona neatkarīgi no tā, vai šajā procesā tika vai netika izmantoti tehniskie līdzekļi.

Priekšlikums: nepieciešami grozījumi Operatīvās darbības likuma 20. pantā "Operatīvā izziņa", papildinot to ar trešo daļu un izsakot to šādā redakcijā:

"(3) Ja operatīvās izziņas procesā iegūto ziņu precizitātes un patiesuma konstatēšana ir saistīta ar apjomīgu laika un resursu patēriņu, operatīvās darbības subjekta vadītājs vai viņa vietnieks var dot akceptu informācijas pārbaudes lietas ierosināšanai. Informācijas pārbaudes lieta nav uzskatāma par operatīvās uzskaites objektu."

2. Ņemot vērā to, ka Operatīvās darbības likuma 21. pantā paredzēto operatīvo pārbaudi veic operatīvās darbības subjekts, lai īstenotu šī likuma 6. pantā minētos pasākumus, ir jāsaprot, ka šī darbība atbilst faktu pārbaudei, līdz ar to visai diskutabla ir reālu notikumu faktiskās pārbaudes veikšana, turklāt vēl izmantojot tehniskos līdzekļus.

Priekšlikums: izslēgt no Operatīvās darbības likuma 21. pantu.

3. Operatīvā izstrāde operatīvajā darbībā nozīmē, ka tās gaitā tiek intensīvi iegūta un apstrādāta informācija par izstrādājamo personu, lai iegūtu ziņas un noskaidrotu pierādījumu avotus par šīs personas vai konkrētas personu grupas veiktajiem, plānotajiem vai izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, šādā veidā rodot pamatu kriminālprocesa uzsākšanai. Tas nozīmē, ka Operatīvās darbības likuma 22. pantā nepieciešami grozījumi.

Priekšlikums: Operatīvās darbības likuma 22. pants "Operatīvā izstrāde" izsakāms šādā redakcijā:

"(1) Ja operatīvās darbības subjekta rīcībā ir informācija par tā kompetencei atbilstošiem faktiem, kas norāda uz gatavošanos noziedzīgam nodarījumam vai uz izdarītu noziedzīgu nodarījumu, vai ziņas par konkrētām personām, kas dod pamatu turēt šīs personas aizdomās par noziedzīga nodarījuma gatavošanu vai izdarīšanu vai par valsts vai sabiedrības drošības apdraudējumu, vai arī tās tiek meklētas par izdarītu noziedzīgu nodarījumu – jāuzsāk šo faktu operatīvā pārbaude, un attiecībā uz šīm personām jāuzsāk operatīvā izstrāde.

(2) Operatīvo pārbaudi un izstrādi uzsāk, pieņemot par to motivētu lēmumu, ko akceptē operatīvās darbības subjekta vadītājs vai viņa vietnieks. Par to tiek informēts prokurors.

(3) Par operatīvās pārbaudes un izstrādes veikšanu jāierosina operatīvās uzskaites lieta, bet personas, attiecībā uz kurām tiek veikta operatīvā izstrāde, jāiekļauj operatīvajā uzskaitē. Operatīvās pārbaudes kārtību nosaka operatīvās darbības subjekta vadītājs vai viņa vietnieks."

4. Policijas darbības specifika ir saistīta ar biežām pārmaiņām – parasti dažādu standartu līmeņa noteikšanu, turklāt operatīvajā darbībā ir grūti izstrādāt situāciju standartus, līdz ar to sākotnēji būtu jāvērtē šo izmaiņu ietekme uz darba efektivitāti. Tas novērstu atbildības uzlikšanu uz izpildītāju pleciem. Minētais attiecas gan uz izmaiņām normatīvajos aktos, gan arī uz jaunas tehnikas vai procesu ieviešanu.

5. Ievērojot nepieciešamību pēc policijas darbinieka augstākas kvalifikācijas, no ekonomiskās efektivitātes redzespunkta ir novērojama sakarība starp cilvēkresursu un darba funkciju izpildes cenu, t. i., pazeminoties funkcijas izpildes cenai, ieviešot modernās tehnoloģijas, vienas vienības cilvēkresursu cena sadārdzinās un otrādi. Tādējādi, ja noteiktās funkcijas izpildei nepieciešamo vienību skaita cilvēkresursu cena pārsniegs attiecīgās modernizētās funkcijas izpildes cenu noteiktā laika posmā, efektivitātes princips netiks ievērots.

6. Plānojot dažādu inovatīvu tehnisko līdzekļu iegādi, Valsts policija iespēju robežās mēģina ieviest Eiropas Savienības valstīs aprobētas tehnoloģijas un tām pakārtotus produktus. Latvijā šo tehnoloģiju ieviešana sarežģītās birokrātijas dēļ notiek lēni, turklāt kriminālpolicijai nav izstrādātu metodisko noteikumu un instrukciju, kā šos tehniskos līdzekļus lietot. Pat šobrīd atsevišķiem kriminālpolicijas izmantojamiem tehniskajiem līdzekļiem, piemēram, programnodrošinājumam telefonu apskatei, nav to lietošanas kārtības noteikumu.

Priekšlikums: lai notiktu pilnvērtīga tehnisko līdzekļu izmantošana kriminālpolicijas darbā, Valsts policijas iegāžu plāna ietvaros iegādāto tehnisko līdzekļu izmantošana, lietošana, kā arī kārtība ir jāreglamentē Valsts policijas iekšējos normatīvajos aktos, ieplānojot arī amatpersonu apmācību u. c.

7. Nereti rodas pamats saprātīgām šaubām par to, vai ir ievērotas taisnīga procesa prasības gadījumos, kad operatīvās darbības pasākumos ar tehniskajiem līdzekļiem iegūtās ziņas tomēr nolemj izmantot pierādīšanā kriminālprocesā. Piemēram, bezpilota gaisa kuģu izmantošana operatīvās darbības pasākumos ir sarežģīta ne jau tehnisko parametru dēļ, bet gan tieši normatīvā regulējuma dēļ, jo operatīvās darbības pasākumu norises nianse ir grūti paredzēt. Tajos gadījumos, kad jānošķir vispārējā un sevišķajā veidā veicamie operatīvās darbības pasākumi, amatpersonai ir jāizvērtē apstākļi katrā gadījumā, vadoties no spēkā esošā lēmuma. Reti, bet var būt gadījumi, ka, veicot operatīvās darbības pasākumus vispārējā veidā, notiek situācijas maiņa, kad jāuzsāk pasākumi sevišķajā veidā. Tas nozīmē, ka operatīvās darbības subjekta amatpersonai ir jāsaņem jauns lēmums par operatīvās darbības pasākumu veikšanu sevišķā veidā, kam vajadzīgi lieli laika resursi.

Priekšlikums: rosinot veikt operatīvās darbības pasākumus sevišķajā veidā, rūpīgi izvērtēt personas pamattiesību aizskārumsamērīgumu.

Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana nepilngadīgajiem par administratīvajiem pārkāpumiem

Darba autore: Lāsma Binduka
Darba vadītāja: Bc. *paed.* Vineta Vaičuka

Saturs

Ievads

1. Nepilngadīgo likumpārkāpumi un to novēršanas iespējas
2. Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana un izpilde
 - 2.1. Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu jēdziens, būtība un veidi
 - 2.2. Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas kārtība un izpilde par administratīvo pārkāpumu
3. Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas administratīvajiem pārkāpumiem problēmas un risinājumu iespējas

Nobeigums

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir "Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana nepilngadīgajiem par administratīvajiem pārkāpumiem". Darbs ir aktuāls tādēļ, ka Tieslietu ministrija tuvākajā nākotnē plāno pilnībā mainīt pastāvošo nepilngadīgo sodīšanas sistēmu, atsakoties gan no administratīvās atbildības, gan audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas, pievēršoties riska grupas bērnu uzvedības faktoru skaidrošanai, sociālās korekcijas programmu izstrādei un piemērošanai. Darba mērķis ir analizēt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas tiesiskos un praktiskos aspektus par administratīvo pārkāpumu nepilngadīgajiem, identificēt problēmas šajā jomā un izstrādāt iespējamus šo problēmu risinājumus. Izpētot normatīvos aktus, kas nosaka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu nepilngadīgajiem, redzams, ka šo līdzekļu piemērošanas lietderīguma izvērtēšanas kritēriji ir atstāti kompetento amatpersonu ziņā. Kad nepilngadīgais

nonāk konfliktā ar likumu, viņš uzreiz nokļūst policijas kompetentās amatpersonas redzeslokā, un viens no policijas amatpersonas uzdevumiem ir lemt par materiālu nosūtīšanu pašvaldības administratīvajai komisijai vai tiesai par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas nepieciešamību. Policijas amatpersonas darbs un tam pakārtotie uzdevumi ir tieši saistīti ar nepilngadīgo likumpārkāpumu prevenciju. Policijas amatpersonas spējas adekvāti un pareizi reaģēt uz nepilngadīgā izdarīto likumpārkāpumu un novērtēt izdarītā likumpārkāpuma sekas ietekmē arī tiesiskās apziņas nostiprināšanos bērņā, kā arī prevencijas jēgu un būtību.

Darba apjoms: 57 lappuses, izmantoti 50 literatūras avoti.

Atslēgvārdi: audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi, problēmas, nepilngadīgais, administratīvais pārkāpums, sods.

Ievads

Nepilngadīgo delinkvences radītajām problēmām ir smagas sekas visā pasaulē. Nepilngadīgo delinkvence strauji attīstās, un to izdarītie administratīvie pārkāpumi ataino mūsu valsts sociālās problēmas. Ir jāveicina nepilngadīgo pāraudzināšana, nevis sodīšana vai bērņa nošķiršana no sabiedrības, un to var izdarīt, tikai bērnam veidojot sociālo vērtību orientāciju, palīdzot tam mainīt delinkvento dzīvesveidu un uzvedības modeli.

Latvijas Republikas Satversme nosaka, ka "Valsts aizsargā .. bērņa tiesības".¹ Latvijā ik gadu liels skaits nepilngadīgo nonāk saskarsmē ar kriminālo un administratīvo justīciju. Iekšlietu ministrijas Informācijas centra dati liecina, ka 2020. gadā tika pieņemti 2617 lēmumi par administratīvā soda piemērošanu nepilngadīgajiem vecumā no 14 līdz 17 gadiem, savukārt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi tika piemēroti 1580 gadījumos.²

Pamatojoties uz likuma "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērņiem" 1. panta otrās daļas 2. punktu, viens no audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas mērķiem ir veidot bērņa orientāciju uz atturēšanos no pretlikumīgām darbībām. Šī likuma 2. pants nosaka, ka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus nepilngadīgajam var piemērot, ja bērns ir izdarījis tādu nodarījumu vai pārkāpumu, par kuru normatīvajos aktos paredzēta kriminālatbildība vai administratīvā atbildība.³

¹ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993., 110. pants.

² Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs. 2021. Pārskats par 2020. gadā sastādītiem administratīvo pārkāpumu protokoliem par Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksā paredzētiem pārkāpumiem. Pieejams: <https://www.ic.iem.gov.lv/lv/media/1440/download> [sk. 21.09.2021.].

³ Likums "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērņiem": LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 168 (2743), 19.11.2002.

Darbs ir aktuāls tādēļ, ka Tieslietu ministrija tuvākajā nākotnē plāno pilnībā mainīt pastāvošo nepilngadīgo sodīšanas sistēmu, atsakoties gan no administratīvās atbildības, gan audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas, pievēršoties riska grupas bērnu uzvedības faktoru skaidrošanai, sociālās korekcijas programmu izstrādei un piemērošanai. Attiecīgi gan Valsts policijai, gan citām bērnu tiesību aizsardzības institūcijām, kā arī pašvaldībām ir saprātīgas šaubas, ka minētajām izmaiņām gaidīto rezultātu nebūs.

Tomēr jebkurā gadījumā pārmaiņas bērnu tiesību aizsardzības sistēmā ir nepieciešamas, jo pašreizējā sodu sistēma nav efektīva un paralēli pastāv trīs sistēmas:

- 1) sodīšana, kuras pamatā ir Administratīvās atbildības likums un Krimināllikums;
- 2) audzināšana jeb audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana;
- 3) resocializācija, balstoties uz Bērnu aizsardzības likuma 58. pantu.

Izpētot normatīvos aktus, kas nosaka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu nepilngadīgajiem, redzams, ka šo līdzekļu piemērošanas lietderīguma izvērtēšanas kritēriji ir atstāti kompetento amatpersonu ziņā. Kad nepilngadīgais nonāk konfliktā ar likumu, viņš uzreiz nokļūst policijas kompetentās amatpersonas redzeslokā, un viens no policijas amatpersonas uzdevumiem ir lemt par materiālu nosūtīšanu pašvaldības administratīvo komisijai vai tiesai par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas nepieciešamību. Policijas amatpersonas darbs un tam pakārtotie uzdevumi ir tieši saistīti ar nepilngadīgo likumpārkāpumu prevenciju. Policijas amatpersonas spēja adekvāti un pareizi reaģēt uz nepilngadīgā izdarīto likumpārkāpumu un novērtēt izdarītā likumpārkāpuma sekas ietekmē arī tiesiskās apziņas nostiprināšanos bērņā, kā arī prevencijas jēgu un būtību. Šajā darbā pētīta audzinoša rakstura līdzekļu piemērošana par administratīvajiem pārkāpumiem nepilngadīgajiem.

Pētījuma mērķis: analizēt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas tiesiskos un praktiskos aspektus par administratīvo pārkāpumu nepilngadīgajiem, identificēt problēmas šajā jomā un izstrādāt iespējamās šo problēmu risinājumus.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) raksturot nepilngadīgo likumpārkāpumus un to novēršanas iespējas;
- 2) aprakstīt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu un izpildi, kā arī audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu veidus;
- 3) analizēt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas par administratīvajiem pārkāpumiem problēmas un risinājumu iespējas.

Pētījuma objekts: tiesiskās attiecības, kas izriet no audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas nepilngadīgajiem par administratīvo pārkāpumu.

Pētījuma priekšmets: normatīvais regulējums, kas reglamentē audzinoša rakstura līdzekļu piemērošanu par administratīvo pārkāpumu.

Pētījuma jautājums: kādi grozījumi ir nepieciešami tiesību aktos, lai audzi-
noša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana par administratīvajiem pārkāpumiem
nepilngadīgajiem būtu efektīva.

Pētnieciskās metodes:

- 1) aprakstošā metode – lai aprakstītu normatīvo regulējumu, kas reglamentē
audziņoša rakstura līdzekļu piemērošanu par administratīvajiem pārkāpu-
miem nepilngadīgajiem;
- 2) salīdzinošā metode – lai salīdzinātu Latvijas un ārzemju praksi audziņoša
rakstura līdzekļu piemērošanā;
- 3) savukārt analītiskā metode – lai analizētu tiesu spriedumus, tiesību zināt-
nieku viedokļus un statistikas datus.

Tiesību normu interpretācijas metodes:

- 1) izmantojot gramatisko metodi, skaidrota jēdziena "audziņoša rakstura
piespiedu līdzekļi nepilngadīgajiem" jēga no valodas skatpunkta, jo katram
vārdam ir daudz (nereti krasi atšķirīgu) nozīmju. Gramatiskās interpretācijas
metode izmantota audziņoša rakstura piespiedu līdzekļu nepilngadīgajiem
jēdzienu salīdzināšanai citās valstīs;
- 2) sistēmiskā metode izmantota, lai noskaidrotu audziņoša rakstura piespiedu
līdzekļu nepilngadīgajiem piemērošanas par administratīvo pārkāpumu
būtību mērķi, vadoties no tiesību normu mijiedarbības;
- 3) vēsturiskā metode lietota, lai noskaidrotu jēdziena "audziņoša rakstura
piespiedu līdzekļu nepilngadīgajiem" būtību un saturu, ņemot vērā apstākļus,
kādos tas laika gaitā veidojās kā tiesību institūts.

Pētījuma avoti: bakalaura darbā izmantoti Latvijas Republikas normatīvie akti,
piemēram, Bērnu tiesību aizsardzības likums, Administratīvās atbildības likums,
likums "Par audziņoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem", tiesību
zinātnieku publikācijas, statistikas dati un elektroniskajos resursos pieejamā infor-
mācija. Par pamatu bakalaura darba izstrādei autore ir ņēmusi savu studiju darbu
"Audziņoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana nepilngadīgajiem".

Pētījuma struktūra: darbs sastāv no trijām nodaļām ar apakšnodaļām. Pirmajā
darba nodaļā raksturoti nepilngadīgo likumpārkāpumi un to novēršanas iespējas,
otrajā nodaļā pētīta audziņoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana un izpilde,
aprakstot arī šo līdzekļu jēdzienu, būtību un veidus. Trešajā nodaļā analizētas audzi-
ņoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas par administratīvajiem pārkāpumiem
problēmas un risinājumu iespējas.

Nobeigums

Darba mērķis – analizēt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanas tiesiskos un praktiskos aspektus par administratīvo pārkāpumu nepilngadīgajiem, identificēt problēmas šajā jomā un izstrādāt iespējamās šo problēmu risinājumus – tika sasniegts.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Nepilngadīgo veiktajiem administratīvajiem pārkāpumiem ir salīdzinoši augstāka bīstamība nekā pieaugušo personu izdarītajiem administratīvajiem pārkāpumiem, jo nepilngadīgais prettiesiskās darbības sāk realizēt jau bērnībā, nepilngadīgā personības attīstībai atrodoties vēl agrīnā stadijā un tam vēl neapzinoties savu prettiesisko rīcību un tās sekas.

Priekšlikums: nepilngadīgo izdarītie administratīvie pārkāpumi ir ne tikai tiesiska rakstura, bet arī sociāla problēma, un tādu problēmu efektīvs risinājums ir iespējams, piemērojot tikai kompleksus pasākumus, kuru pamatā ir nevis sodīšana un atsevišķu audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu represīvā ietekme, bet šie pasākumi satur arī pedagoģiskus aspektus, piemēram, nepilngadīgā tiesisko audzināšanu, korekciju un atturēšanu no likumpārkāpumiem.

2. Likums "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem" ir tiesību akts, kas vērsts uz nepilngadīgo justīcijas mērķa sasniegšanu, un tā noteikumi formāli ir vērsti nevis uz sodīšanu, bet uz nepilngadīgā atturēšanu no uzvedības novirzēm, lai gan, analizējot likuma "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu" normas, var secināt, ka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi būtībā neatšķiras no kriminālsodiem, līdz ar to ir redzams, ka tagadējā likumpārkāpumu novēršanas sistēma nav efektīva un ir jādomā par jauniem risinājumiem, kas balstīti gan tiesību, gan klīniskajos pētījumos.

Priekšlikums: izveidot atsevišķu normatīvo regulējumu nepilngadīgajiem, par pamatu ņemot tiesību zinātnieces Ilonas Kronbergas promocijas darbā "Nepilngadīgo personu likumpārkāpumu prevencija kā kriminālsoda mērķis" izstrādātos priekšlikumus, piemēram, par nepieciešamību veidot nepilngadīgos atbalstošu justīciju.

3. Lai nepilngadīgajam noteiktais audzinoša rakstura līdzeklis par izdarīto administratīvo pārkāpumu patiešām viņu audzinātu, skaidrojums par juridiskajām sekām, kas var rasties, nepilngadīgajam izdarot likumpārkāpumu atkārtoti, kompetentās iestādes amatpersonai nepilngadīgajam un tā likumiskajiem pārstāvjiem jāsniedz rakstiski.

4. Spēkā esošie tiesību akti konkrēti nenosaka, par kādiem likumpārkāpumiem un kādus apstākļus izvērtējot, efektīvāk ir piemērot audzinoša rakstura piespiedu

līdzekļus vai administratīvos sodus, jo likums "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem" nosaka, ka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana ir izteikta vēlamā formā, piemēram, "var piemērot" un "var uzlikt".

Priekšlikums: veikt grozījumus likuma "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem" 2. pantā un izteikt to šādā redakcijā:

"2. pants. Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus bērnam var piemērot, ja viņš izdarījis tādu nodarījumu vai pārkāpumu, par kuru normatīvajos aktos paredzēta kriminālatbildība vai administratīvā atbildība (turpmāk – nodarījums vai pārkāpums). Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošana bērniem ir obligāta par atkārtota pārkāpuma izdarīšanu, par kuru ir noteikta kriminālatbildība vai administratīvā atbildība."

5. Nepilngadīgā nodošana galvojumā citām personām, iestādēm vai organizācijām ir diskutabla, jo nav noteiktas kārtības, kā šīs iespējas varētu īstenot.

Priekšlikums: lai nebūtu diskusiju par likuma "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem" 6. panta pirmās daļas trešā punkta (proti, nodot bērnu galvojumā vecākiem vai aizbildņiem, kā arī citām personām, iestādēm vai organizācijām) izpildi, noteikt minētajā likumā kārtību, kādā notiek šī nodošana galvojumā.

6. Var spriest par Tieslietu ministrijas iecerēto administratīvā soda atcelšanu nepilngadīgajiem, bet nav atbalstāma tūlītēja audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu atcelšana, jo Tieslietu ministrija reformas izstrādāšanas gaitā neizvērtēja apstākļus, kādēļ nedarbojas Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58. pants.

7. Lai īstenotu veiksmīgu un kvalitatīvu preventīvu darbu, ir jāpievērš uzmanība un jāveic aktīva darbība zinošu speciālistu sagatavošanā darbā ar nepilngadīgajiem.

Priekšlikums: veikt visu Valsts policijas kārtības policijas amatpersonu sagatavošanu saskaņā ar Ministru kabineta 2014. gada 1. aprīļa noteikumiem Nr. 173 "Noteikumi par speciālu zināšanu apguves kārtību bērnu tiesību aizsardzības jomā un šo zināšanu saturu", un izstrādāt jaunas mācību programmas, to saturu veidojot tā, lai tas tiktu vērstas arī uz nepilngadīgo lietu inspektoru sagatavošanu un saskarsmes prasmju attīstīšanu.

8. Šobrīd Valsts policijā nav nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta, un kārtības policijas struktūrvienību inspektori veic preventīvo darbu ar nepilngadīgajiem saskaņā ar individuāli izstrādātiem amatu aprakstiem. Preventīvo darbību veidus un veicamo apjomu nosaka inspektors patstāvīgi, jo nav konkrēti definētu uzdevumu. Nepilngadīgo lietu inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumiem piemīt abstrakts raksturs, un tajos nav konkrēti noteiktas veicamās preventīvās darbības.

9. Valsts policijas kompetento amatpersonu uzskaitē ņemto nepilngadīgo likumpārkāpēju skaits pakāpeniski sarūk, savukārt atkārtoti likumpārkāpumus izdarījušo nepilngadīgo skaits pieaug. Praksē tas ir saistīts ar to, ka inspektoru, kas pilda dienesta pienākumus nepilngadīgo lietu jomā, skaita samazināšanos un slodzes palielināšanos, kā arī par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu izpildes un kontroles iestāžu neefektīvu sadarbību.

10. Atsevišķu audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu jēdziens un būtība nav skaidri definēti, proti, nav saprotams, pēc kādiem kritērijiem par administratīvo pārkāpumu tiek piemērots viens vai otrs audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis, līdz ar to nepieciešams pilnveidot likumā "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem" sniegto definējumu, kā arī izstrādāt kritērijus, pēc kuriem varētu vadīties, lai noteiktu, kāds no audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem ir jāpiemēro.

11. Pastāvošā nepilngadīgo izdarīto likumpārkāpumu prevencijas sistēma nav efektīva, jo reaģē uz likumpārkāpumiem tikai no nepilngadīgā 11 gadu vecuma, kad var sākt piemērot audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus, bet šajā vecumā sāk mazināties iespējas koriģēt bērna uzvedību.

Priekšlikums: nepieciešams samilzušās problēmas risināt sadarbībā ar citu nozaru speciālistiem, lai nodrošinātu vienotus pakalpojumus un rīcības standartus visā valsts teritorijā un paredzēt agrīnās intervences pienākumus, administratīvo sodu aizstājot ar valsts un pašvaldību speciālistu izstrādātajām sociālās korekcijas programmām, lai stiprinātu starpinstitucionālo sadarbību un vecāku lomu nepilngadīgā atturēšanā no likumpārkāpumiem.

12. Jānosaka viena konkrēta institūcija, kas koordinētu un uzraudzītu sekundārās prevencijas darbību realizēšanu. Strikti jānodala policijas, valsts un pašvaldības iestāžu pienākumi bērnu tiesību aizsardzības jomā, kā arī jānosaka savstarpējās sadarbības kārtība, paredzot atbildību arī par nesadarbošanos.

13. Nepieciešams veidot vienotu, kompleksu risinājumu nepilngadīgajiem ar antisociālu uzvedību un nepilngadīgajiem, kuri izdara likumpārkāpumus. Tas nozīmē, ka bērnu tiesību aizsardzību vajag centralizēt un valstī veidot integrētu sistēmu ar vienotu pieeju bērnu tiesību aizsardzībai, kā arī vienādu sociālo pakalpojumu programmu visā valsts teritorijā, kurā ietilptu darbs ar nepilngadīgo izdarīto likumpārkāpumu prevenciju un darbs ar nepilngadīgajiem, kuriem raksturīga antisociāla uzvedība. Tai jābūt vienai iestādei, kas sākotnēji vismaz daļēji aizstātu pašvaldību administratīvās komisijas un sociālos dienestus, nonākot pie centralizēta pakalpojuma sniegšanas nepilngadīgajiem. Ilgtermiņā ar šādu reformu pārdomātu veikšanu tiktu atslogotas tiesas.

Speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālais regulējums un piemērošana praksē

Darba autors: **Kristaps Račko**
Darba vadītāja: *Dr. iur. Aldona Kipāne*

Saturs

Darbā lietotie saīsinājumi

Ievads

1. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta jēdziens, tā būtība un tiesiskais regulējums
 - 1.1. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta tiesiskais regulējums
 - 1.2. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta nošķiršana no izmeklēšanas eksperimenta un operatīvā eksperimenta
2. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas nosacījumi
 - 2.1. Procesuālie dokumenti speciālā izmeklēšanas eksperimenta ietvaros
 - 2.2. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta procesuālā kārtība
 - 2.3. Speciālais izmeklēšanas eksperiments neatliekamības kārtībā
3. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta gaitā iegūto ziņu par faktiem fiksēšana un to izmantošana
 - 3.1. Provokācijas nepieļaujamība speciālajā izmeklēšanas eksperimentā
 - 3.2. Speciālais izmeklēšanas eksperiments praksē

Nobeigums

Literatūra un avoti

Anotācija

Bakalaura darba tēma "Speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālais regulējums un piemērošana praksē" būs aktuāla vienmēr, jo speciālā izmeklēšanas eksperimenta mērķis ir radīt personas ikdienas darbībai raksturīgu situāciju vai apstākļus, kas veicina noziedzīga nodoma atklāšanos, un fiksēt personas rīcību

šajos apstākļos. Bakalaura darba ievadā tiek pamatota izvēlētais tēmas aktualitāte, formulēts pētījuma mērķis, pētījuma jautājumi un noteikti pētījuma uzdevumi. Bakalaura darba mērķis ir izpētīt speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālo regulējumu un piemērošanas praksi, konstatēt problēmas, kā arī sniegt kriminālprocesuālā regulējuma pilnveidošanas priekšlikumus. Bakalaura darba pamatā ir izmantotas vairākas pētījuma metodes: pētnieciskās (analītiskā, salīdzinošā un vēsturiskā metode) un tiesību normu interpretācijas metodes (vēsturiskā, sistemātiskā, gramatiskā un teoloģiskā metode). Pētījumam ir trīs nodaļas. Darba struktūra ir veidota tā, lai pirmajā nodaļā un tās apakšnodaļās noskaidrotu, kāds ir speciālā izmeklēšanas jēdziens un būtība, kā arī to, kāds ir tā tiesiskais regulējums un atšķirība no līdzīga nosaukuma operatīvās darbības pasākuma – operatīvā eksperimenta –, kā arī izmeklēšanas darbības – izmeklēšanas eksperimenta. Otrajā nodaļā apskatīts, kādi procesuālie dokumenti ir nepieciešami speciālā izmeklēšanas eksperimenta ietvaros, speciālā izmeklēšanas eksperimenta procesuālā kārtība, kā arī speciālā izmeklēšanas eksperimenta neatliekamības kārtībā veikšanas nosacījumi. Trešajā nodaļā apskatīta speciālā izmeklēšanas eksperimenta gaitā iegūto ziņu par faktiem fiksēšana un to izmantošana, kā arī jautājums par provokācijas nepieļaujamību speciālajā izmeklēšanas eksperimentā. Darba nobeigumā apkopoti būtiskākie secinājumi un izstrādāti priekšlikumi tiesību normu aktu pilnveidei. Darbā izmantoti Latvijas un ārvalstu autoru zinātniskie darbi, Latvijas Republikas normatīvie akti, judikatūra, tiesu prakse un interneta avoti.

levads

Latvijā pastāv divi dažādi uz ziņu iegūšanu orientēti kriminālprocesuālo darbību veidi: izmeklēšanas darbības jeb vispārējās izmeklēšanas darbības un speciālās izmeklēšanas darbības. Kriminālprocesa likumā (turpmāk – KPL) abi minētie procesuālo darbību veidi ir strikti norobežoti divās nodaļās. KPL 10. nodaļa veltīta vispārīgajām izmeklēšanas darbībām, bet 11. nodaļa – speciālajām izmeklēšanas darbībām.¹ Abus šos darbību veidus vieno vairākas kopīgas iezīmes.

Vēsturiski 2005. gada 1. oktobrī spēkā stājās jaunais KPL, kurā atšķirībā no iepriekš spēkā esošā Latvijas Kriminālprocesa kodeksa tika ieviesta jauna nodaļa "Speciālās izmeklēšanas darbības". Motivācija speciālo izmeklēšanas darbību ieviešanai kriminālprocesuālajā regulējumā – tiesībsargājošajām iestādēm bija nepieciešama efektīvāka pret darbība organizētās noziedzības apkarošanai. Organizētās noziedzības grupu dalībnieki, zinot gan to, ka pret viņiem tiek veikta izmeklēšana, gan par tradicionālajām, atklāti veicamajām izmeklēšanas darbībām, intensīvi un aktīvi pretdarbojās policijas un prokuratūras veiktajiem

¹ Kriminālprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 74, 11.05.2005.

pasākumiem,² tādējādi apgrūtinot KPL mērķa sasniegšanu, kas nosaka tādu kriminālprocesa kārtību, kas nodrošina efektīvu Krimināllikuma normu piemērošanu un krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē.

Speciālo izmeklēšanas darbību veikšanas noteikumi paredz, ka šīs darbības drīkst veikt, vienīgi izmeklējot smagus vai sevišķi smagus noziegumus un ka speciālās izmeklēšanas darbības ir veicamas, ja kriminālprocesā pierādāmo apstākļu noskaidrošanai ziņas par faktiem nepieciešams iegūt, neinformējot kriminālprocesā iesaistītās personas un tās personas, kuras varētu šīs ziņas sniegt. Šie noteikumi paredz arī to, ka speciālās izmeklēšanas darbības, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu, veic procesa virzītājs vai iestādes un personas viņa uzdevumā. Ja šādas darbības realizācijai ir nepieciešams izmantot operatīvās darbības līdzekļus un metodes, to var uzdot veikt tikai ar likumu īpaši pilnvarotām valsts iestādēm.

Autors tēmas "Speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālais regulējums un pielietošana praksē" aktualitāti pamato ar to, ka ir dienējis Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 1. biroja 3. nodaļā, kas ir vērsta uz narkotisko / psihotropo vielu nelikumīgas aprites novēršanu un atklāšanu. Veicot iepriekšminētās nodaļas iekšējās statistikas analīzi, secināts, ka biežāk izmantotā kriminālprocesuālā darbība narkotisko / psihotropo vielu aprites apkarošanai ir KPL 11. nodaļas 225. pantā noteiktā speciālā izmeklēšanas darbība – speciālais izmeklēšanas eksperiments, kurš tiek izmantots aptuveni 80 % no nodaļā uzsāktajiem kriminālprocesiem.³ Speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas biežumu var pamatot ar to, ka, veicot vispārējās izmeklēšanas darbības, nav iespējams iegūt visas nepieciešamās ziņas par pierādāmajos apstākļos ietilpstošajiem faktiem un bez speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas nepieciešamo ziņu iegūšana ir apgrūtināta vai neiespējama.

Mūsdienās gan attīstās tehnoloģiju nozare, kas neliedz narkotiskās / psihotropās vielas iegādāties, izmantojot internetvietņu platformas, gan arī parādās personu interese iegādāties un realizēt neatļautās vielas ar nolūku gūt vieglu peļņu. Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra statistikas dati liecina, ka pārkāpumu skaits pēdējā desmitgadē ir pakāpeniski palielinājies, kas pašlaik ir aktuāla problēma arī Latvijā.⁴ Tieši speciālais izmeklēšanas eksperiments ir viens no efektīvākajiem

² Kavalieris, A. 2006. *Speciālo izmeklēšanas darbību izmantošanas taktikas pamati*. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija, 5. lpp.

³ Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 1. biroja 3. nodaļas iekšējā statistika. Nepublicēts avots.

⁴ Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs. 2021. *Eiropas ziņojums par narkotikām*. Pieejams: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13838/2021.2256_LV0906.pdf [sk. 10.11.2021.].

veidiem, kā fiksēt personas rīcību un uzvedību noziedzīgos nodarījumos, kas saistīti ar narkotisko / psihotropo vielu nelegālu apriti. Tāpēc ļoti svarīgi ir fiksēt speciālā izmeklēšanas eksperimenta rezultātus atbilstoši KPL regulējumam.

Pārsvārā speciālo izmeklēšanas eksperimentu veic personas procesa virzītāja uzdevumā. Iemesli, kādēļ šīs personas piekrīt to darīt, ir dažādi, taču šajā aspektā KPL 11. nodaļas autori un likumdevējs nav bijuši tālredzīgi, un šobrīd KPL nav paredzēts nekāds statuss un tiesības personām, kuras procesa virzītāja uzdevumā veic speciālo izmeklēšanas eksperimentu. Šīs personas pakļauj sevi liels riskam, taču nekur normatīvi nav noteikts, kā un kam būtu jārikojas nelabvēlīgu seku iestāšanās gadījumā. Šīm personām nevar piemērot KPL 32. panta (Procesuālo uzdevumu izpildītājs) noteikumus, jo šīs personas nav ne izmeklēšanas iestādes amatpersonas, ne prokurori.⁵ Balstoties uz iepriekš minēto, ir nepieciešams ar tiesību normām nostiprināt speciālo izmeklēšanas darbību veicēja procesuālo aizsardzību un slēpt speciālo izmeklēšanas darbību veicēja identitāti pirmstiesas izmeklēšanas gaitā.

Praktiskajā darbā ir konstatēta atšķirīga izpratne par speciālā izmeklēšanas eksperimenta tiesiskā regulējuma interpretāciju un piemērošanu. Praktiķu vidū pastāv diskusijas, vai KPL 225. panta pirmās daļas trīs punkti piemērojami atsevišķi, vai arī tajos minētajiem nosacījumiem jāizpildās vienlaikus katrā pasākuma pamatošanas gadījumā. Pastāv arī neskaidrība par minētā panta pirmās daļas 1. punktā ietverto nosacījumu izpildi – pasākums veicams, tikai izpildoties abiem nosacījumiem, kurus vieno saiklis "un", vai arī tie jāskata atsevišķi. Lai pret personu veiktu speciālo izmeklēšanas eksperimentu, saskaņā ar šī brīža formulējumu tai ir jābūt iepriekš sodītai un tā gatavojas izdarīt vai jau ir uzsākusi tādas pašas noziedzīgas darbības, kādas tā ir veikusi jau iepriekš, taču praksē izmeklēšanas iestāžu darbinieki speciālo izmeklēšanas eksperimentu veic arī tad, ja persona iepriekš nav bijusi sodīta.

Tādēļ šī KPL norma būtu jāformulē citādi, piemēram, pastāv reāla varbūtība, ka persona agrāk ir izdarījusi noziedzīgas darbības, par ko ir iegūtas ziņas kriminālprocesā, kura ietvaros tiks veikta speciālā izmeklēšanas darbība. Ir nepieciešams konstatēt gan KPL 225. panta pirmās daļas 1., 2. un 3. punkta regulējuma interpretācijas robežas, gan arī to, vai normas interpretācija neierobežo tās piemērošanas iespējas praksē. Šajā bakalaura darbā sniegti priekšlikumi pētītās normas pilnveidošanai.

Papildus minētajam, pētot jomas literatūru, kurā skatīti jautājumi par provokāciju un kūdīšanu, konstatēts, ka pamatojuma saturam nereti ir izšķiroša nozīme, lai tiesa secinātu, vai pasākuma izpildes laikā ir notikusi personas provokācija. Minētais

⁵ Matisāns, L. Speciālais izmeklēšanas eksperiments. *Jurista Vārds* Nr. 16 (521), 22.04.2008. Pieejams: <https://juristavards.lv/doc.php?id=174205&show=true> [sk. 14.11.2021.].

skaidrojams šādi: ja izmeklēšanas iestādes rīcībā nebija konkrētas pārbaudāmas informācijas par personas noziedzīgām aktivitātēm, nav pamata uzskatīt, ka bez iestādes iejaukšanās, izpildot speciālo izmeklēšanas eksperimentu, persona šo noziegumu būtu izdarījusi. Ja nav gūts apstiprinājums personas noziedzīgai darbībai, šāda domu ierosināšana eksperimenta laikā ir uzskatāma par provokatīvu. Šādas atziņas izriet no Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietu spriedumiem, kuri apskatīti darba saturā.

Pētījuma mērķis: izpētīt speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālo regulējumu un piemērošanas praksi, konstatēt problēmas, kā arī sniegt kriminālprocesuālā regulējuma pilnveidošanas priekšlikumus.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) noskaidrot speciālā izmeklēšanas eksperimenta jēdzienu un būtību, kā arī analizēt speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālo regulējumu;
- 2) analizēt speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas nosacījumus;
- 3) noskaidrot speciālā izmeklēšanas eksperimenta gaitā iegūto ziņu par faktiem fiksēšanas un to izmantošanas nosacījumus.

Pētījuma objekts: tiesiskās attiecības starp personu, kura veikusi vai veiks noziedzīgu nodarījumu un valsti.

Pētījuma priekšmets: speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālais regulējums un piemērošanas prakse.

Pētījuma jautājumi:

- 1) kāds ir speciālā izmeklēšanas eksperimenta jēdziens un būtība;
- 2) kādas ir problēmas, piemērojot speciālo izmeklēšanas eksperimentu;
- 3) kādi tiesiskā regulējuma grozījumi ir nepieciešami Kriminālprocesa likumā, lai atvieglotu krimināllietu izmeklēšanu saistībā ar speciālo izmeklēšanas eksperimentu.

Pētījuma avoti: tiek apskatīta tiesu prakse par speciālo izmeklēšanas darbību realizāciju un lomu Latvijas Republikas tiesību aktos, kā arī pētīti LR Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta pieņemtie lēmumi. Bakalaura darbā izmantota arī nacionālā normatīvo aktu bāze, juridiskās prakses materiāli, monogrāfiskie izdevumi un elektroniskie resursi.

Izziņas avoti: Kavalieris, A. 2006. Speciālo izmeklēšanas darbību izmantošanas taktikas pamati. Rīga: Latvijas Policijas akadēmija; Matisāns, L. 12.10.2010. Speciālais izmeklēšanas eksperiments. Jurista Vārds, u. c.; normatīvie akti – Kriminālprocesa likums, Krimināllikums, Operatīvās darbības likums u. c.

Vispārējās zinātniskās pētījuma metodes:

- 1) analītiskā metode – izpētīti normatīvie akti, literatūra un interneta resursi;
- 2) analīzes metode – pētot Kriminālprocesa likuma 225. pantu, izdalīti tur ietvertie speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas nosacījumi un izpētīta to ietekme uz eksperimenta veikšanas iespējām;

- 3) aprakstošā metode – aprakstīts speciālā izmeklēšanas eksperimenta tiesiskais regulējums un tiesību teorētisku un praktisku viedokļi par speciālajām izmeklēšanas darbībām;
- 4) modelēšanas metode – modelējot praktiskās situācijas, atklāta speciālā izmeklēšanas eksperimenta efektivitāte un tā veikšanas nosacījumu izpildes problemātika;
- 5) indukcijas un dedukcijas metode – izteikti secinājumi un izstrādāti priekšlikumi speciālā izmeklēšanas eksperimenta uzlabošanai.

Speciālās juridiskās pētījuma metodes:

- 1) gramatiskā tiesību normu interpretācijas metode – noskaidrots speciālā izmeklēšanas eksperimenta tiesiskā regulējuma vēstījums; izpētīta speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas nosacījumu nozīme; izdarīti secinājumi par šī brīža regulējuma vēstījumu, saņemot piekrišanu veikt eksperimentu neatliekamības kārtībā; noskaidrota regulējumā lietoto terminu nozīme un to ietekme uz regulējuma izpausmi praksē;
- 2) sistēmiskā metode – izzināts speciālā izmeklēšanas eksperimenta tiesiskais regulējums kopsakarā ar citām Kriminālprocesa likuma tiesību normām; salīdzināts speciālais izmeklēšanas eksperiments ar izmeklēšanas eksperimentu un operatīvo eksperimentu, to regulējumiem, lai izdarītu secinājumus par pasākumu kopīgo un atšķirīgo un par speciālā izmeklēšanas eksperimenta regulējuma trūkumiem vai priekšrocībām;
- 3) vēsturiskā metode – noskaidrota tiesību normu jēga un mērķi;
- 4) teoloģiskā metode – izstrādāti priekšlikumi Kriminālprocesa likuma normu pilnveidei.

Pētījuma struktūra: bakalaura darbs sastāv no ievada, trīs nodaļām, sešām apakšnodaļām, secinājumiem un priekšlikumiem. Pirmajā nodaļā izpētītas speciālās izmeklēšanas darbības, speciālā izmeklēšanas eksperimenta jēdziens un būtība, kā arī kriminālprocesuālais regulējums. Otrajā nodaļā pētīti speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas nosacījumi. Trešajā nodaļā noskaidrota speciālā izmeklēšanas eksperimenta gaitā iegūto ziņu par faktiem fiksēšanas un izmantošanas kārtība. Darba empīriskā daļa integrēta teorētiskajā daļā. Darba nobeigumā apkopoti būtiskākie secinājumi un izstrādāti priekšlikumi tiesību normu aktu pilnveidei, radot labvēlīgus priekšnoteikumus speciālā izmeklēšanas eksperimenta pareizai tiesību normu piemērošanai un krimināltiesisko attiecību taisnīgai noregulēšanai, lai novērstu prettiesisku un nepamatotu iejaukšanos personu dzīvē.

Nobeigums

Izstrādājot bakalaura darbu "Speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālais regulējums un piemērošana praksē", tika izvirzīts mērķis izpētīt speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālo regulējumu un piemērošanas praksi, konstatēt problēmas, kā arī sniegt kriminālprocesuālā regulējuma pilnveidošanas priekšlikumus. Bakalaura darba izstrādes procesā, īstenojot noteiktos darba uzdevumus, tika noskaidrots speciālā izmeklēšanas eksperimenta jēdziens un būtība, izanalizēts speciālā izmeklēšanas eksperimenta kriminālprocesuālais regulējums, noskaidroti speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas nosacījumi un šī eksperimenta gaitā iegūto ziņu par faktiem fiksēšanas un izmantošanas nosacījumi. Tika arī izpētīti jautājumi par speciālā izmeklēšanas eksperimenta veikšanas kārtību neatliekamajos gadījumos un provokācijas nepieļaujamību speciālajā izmeklēšanas eksperimentā.

Kopumā speciālo izmeklēšanas darbību institūta ieviešana Latvijas Republikas tiesību normās ir pozitīvs aspekts, lai arī tiesas lēmumos tika konstatēti pārkāpumi speciālā izmeklēšanas eksperimenta piemērošanā, ir dažāda izpratne par Kriminālprocesa likuma 225. panta pirmās daļas interpretācijas robežām un pastāv šaura robeža starp tiesiski veiktu speciālo izmeklēšanas eksperimentu un speciālo izmeklēšanas eksperimentu, kas veikts kā provokācija. Speciālais izmeklēšanas eksperiments efektīvi tiek izmantots noziedzīgu nodarījumu atklāšanā, jo īpaši noziedzīgu nodarījumu, kas saistīti ar narkotisko / psihotropo vielu nelikumīgu apripi, kur šī speciālā izmeklēšanas darbība kalpo kā galvenais ierocis cīņā ar narkokriminalitāti.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Kriminālprocesa likuma 225. pants neietver speciālā izmeklēšanas eksperimenta definīciju, kas palīdzētu precīzāk izprast speciālā izmeklēšanas eksperimenta būtību.

Priekšlikums: papildināt Kriminālprocesa likuma 225. panta pirmo daļu un izteikt to šādā redakcijā: "*Speciālais izmeklēšanas eksperiments ir speciālā izmeklēšanas darbība, kuras gaitā rada personas ikdienas darbībai raksturīgu situāciju vai apstākļus, kas notiek kontrolētos apstākļos un kas veicina noziedzīga nodoma atklāšanos. Personas rīcība šajos apstākļos tiek fiksēta.*"

2. Kriminālprocesa likuma 225. panta pirmās daļas 1. punkts nosaka: "*Speciālo izmeklēšanas eksperimentu veic, pamatojoties uz izmeklēšanas tiesneša lēmumu, ja ir pamats uzskatīt, ka persona agrāk ir izdarījusi noziedzīgas darbības un gatavojas izdarīt vai ir uzsākusi tādas pašas noziedzīgas darbības.*" Šīs panta daļas nosacījumi ir savstarpēji vienoti ar vārdu "un", kas nosaka, ka, lai varētu piemērot

speciālo izmeklēšanas eksperimentu, ir nepieciešams iestāties abiem nosacījumiem. Šādā veidā tiek sašaurinātas speciālā izmeklēšanas eksperimenta piemērošanas iespējas.

Priekšlikums: Izslēgt no Kriminālprocesa likuma 225. panta pirmās daļas nosacījuma vārdus "*agrāk ir izdarījusi noziedzīgas darbības un*" un vārdus "*uzsākusi tādas pašas*" un izteikt Kriminālprocesa likuma 225. panta pirmās daļas 1. punktu šādā redakcijā: "*persona gatavojas izdarīt vai ir uzsākusi noziedzīgas darbības*".

3. Speciālā izmeklēšanas eksperimenta plānā ir jāiekļauj informācija, kādai ir jābūt eksperimenta veicēja rīcībai, ja uz satikšanos, piemēram, realizējot narkotiskās / psihotropās vielas, atnāk nevis persona, pret kuru tiek veikts speciālais izmeklēšanas eksperiments, bet persona, kas darbojas tās uzdevumā. Kriminālprocesa likuma 225. pantā nav noteikts šādas personas statuss speciālajā izmeklēšanas eksperimentā.

Priekšlikums: papildināt Kriminālprocesa likuma 225. panta pirmās daļas pirmo punktu šādā redakcijā: "*.. persona un/vai personas, kas darbojas viņa uzdevumā, gatavojas izdarīt noziedzīgas darbības vai ir uzsākušas noziedzīgas darbības ..*"

4. Kriminālprocesa likumā ir noteikta tikai speciālo izmeklēšanas darbību lēmuma forma, bet ne ierosinājuma forma un tajā nepieciešamās informācijas saturs. Izmeklēšanas iestāžu darbiniekiem nav noteikts, kādai informācijai ir jābūt ietvertai ierosinājumā. Tādēļ pastāv iespēja, ka ierosinājumā nav apsvērts apstāklis par provokācijas nepieļaujamību speciālajā izmeklēšanas eksperimentā.

Priekšlikums: Ietvert Kriminālprocesa likuma 213. pantā ceturto daļu šādā redakcijā: "*Ierosinājumā procesa virzītājs norāda konkrētus noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļus, ciktāl tie lietā ir noskaidroti, argumentē, kāpēc tieši ar speciālo izmeklēšanas darbību vai darbībām iespējams iegūt ziņas pierādāmo apstākļu noskaidrošanai. Norāda, kāda tieši speciālā izmeklēšanas darbība tiks veikta, uz kādu laiku tiek ierosināta un kam būtu uzdodama tās veikšana.*"

Noziedzības pret īpašumu novēršanas metodes

Darba autors: **Edgars Palkevičs**
Darba vadītājs: *Mg. iur. Artis Velšs*

Saturs

Ievads

1. Noziedzīgs nodarījums pret īpašumu no krimināltiesību aspekta
2. Noziedzīga nodarījuma pret īpašumu raksturojums un īpatnības
3. Noziedzīga nodarījuma pret īpašumu ietekmējošie faktori
 - 3.1. Noziedzīga nodarījuma pret īpašumu riska, cēloņu un veicinošie faktori
 - 3.2. Noziedzīga nodarījuma pret īpašumu statistika un dinamika laika periodā no 2016. gada līdz 2021. gadam
4. Noziedzīga nodarījuma pret īpašumu novēršanas metodes
 - 4.1. Valsts policijas izmantojamās novēršanas metodes
 - 4.2. Sabiedrības individuālie aizsardzības mehānismi

Secinājumi un priekšlikumi

Izmantoto avotu un literatūras saraksts

Pielikumi

Anotācija

Bakalaura darba "Noziedzības pret īpašumu novēršanas metodes" mērķis ir izpētīt Valsts policijas tiesisko regulējumu noziedzības pret īpašumu novēršanas jomā, noskaidrot noziedzības pret īpašumu veicinošos apstākļus un tiesību normu nepilnības, konstatēt problēmas un piedāvāt iespējamus risinājumus. Bakalaura darba objekts: Valsts policijas un valsts tiesiskās attiecības noziedzības pret īpašumu novēršanā. Bakalaura darba priekšmets: Valsts policijas kompetences tiesiskais regulējums un tā piemērošana noziedzības pret īpašumu novēršanā. Bakalaura darba uzdevumi: 1) izanalizēt noziedzīga nodarījuma pret īpašumu tiesisko regulējumu no krimināltiesību aspekta; 2) izpētīt noziedzīga nodarījuma pret īpašumu

raksturojumu un īpatnības; 3) izanalizēt noziedzīga nodarījuma pret īpašumu ietekmējošos faktorus; 4) izpētīt, kādas ir noziedzības pret īpašumu novēršanas metodes Valsts policijai un sabiedrībai; 5) noskaidrot tiesiskā regulējuma problēmas un rast risinājumu noziedzības pret īpašumu novēršanas metožu izmantošanas jomā.

Darbam ir 96 lappuses.

levads

Bakalaura darba temata izvēli noteica tas, ka autors pilda dienesta pienākumus Valsts policijā un viens no ikdienas darba pienākumiem ir saistīts ar dažādu veidu noziedzīgu nodarījumu atklāšanu un novēršanu. Ikdienā veicot darba pienākumus, tiek novērots, ka noziegumi pret īpašumu ir viens no izplatītākajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, ar ko tiek nodarīts kaitējums un aizskartas personas mantiskās intereses.

No Valsts policijas publisko pārskatu publikācijām, kuros ir atspoguļota informācija par noziedzīgiem nodarījumiem valstī, Pārskatā par Valsts policijas darbību 2020. gadā norādīts, ka 2020. gadā noziedzības līmenis uz 10 000 iedzīvotāju bija 204,7 noziedzīgi nodarījumi, savukārt 2016. gadā uz 10 000 iedzīvotāju bija 233,5 noziedzīgi nodarījumi, un tas ir būtisks samazinājums. Valstī reģistrēto noziegumu skaits ir samazinājies, jo 2020. gadā bija 38 767 noziedzīgi nodarījumi, bet 2016. gadā – 45 639. Atsevišķi izpētot noziedzīgus nodarījumus pret īpašumu, konstatēts, ka 2016. gadā valstī pēc Krimināllikuma XVIII nodaļas (Noziedzīgi nodarījumi pret īpašumu) kopumā reģistrēti 27 865 noziedzīgi nodarījumi, bet 2020. gadā – 22 409, kas ir par 5456 noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu mazāk.

Saskaņā ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes statistiku par ieslodzītajiem 2020. gada 31. decembrī ieslodzījuma vietās atradās 3104 ieslodzītie, no tiem 1776 bija notiesāti par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pret īpašumu.¹ Vairāk par pusi šo ieslodzīto bija notiesāti par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pret īpašumu un izcieš sodu ieslodzījuma vietās.

Apkopojot šo statistiku par noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu, kas reģistrēti Valsts policijā, un notiesātajiem, kuri izcieš sodu brīvības atņemšanas vietā par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pret īpašumu, secināts, ka vairāk par pusi no ieslodzītajiem ir notiesāti par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pret īpašumu. Tādēļ tā ir ne tikai liela problēma valsts tiesībsargājošajām iestādēm, kas ikdienā aizsargā personu tiesības, bet arī liels apdraudējums sabiedrībai kopumā. Ņemot vērā statistikas datus, var secināt, ka valsts tiesībsargājošajās iestādēs nav izstrādāti efektīvi noziedzīga nodarījuma novēršanas pasākumi, lai novērstu pēc iespējas vairāk nākotnes noziedzīgu nodarījumu, nevis cīnīties ar to sekām.

¹ Ieslodzījuma vietu pārvalde. *Statistika 2020*. Pieejams: <https://www.ievp.gov.lv/lv/oficialas-statistikas-parskati> [sk. 21.10.2021.].

Darba tēma autoram ir aktuāla, jo, paaugstinoties noziedzīgo nodarījumu pret īpašumu skaitam, policijas darbiniekiem ir jāveic virkne procesuālo darbību, lai atklātu noziedzīgu nodarījumu, bet, ja tiktu pievērsts vairāk uzmanības noziedzīga nodarījuma novēršanas metodēm, tad, iespējams, varētu novērst, apturēt un prognozēt kādu no izdarītajiem likumpārkāpumiem.

*"Noziedzība – vēsturiski mainīga, sociāli krimināltiesiska rakstura parādība, ko veido noziegumu kopums, kuri izdarīti noteiktā laika periodā, un raksturojas kvantitatīviem un kvalitatīviem radītājiem. Noziedzību kā organisku kopumu raksturo tās stāvoklis, struktūra, noziegumu iedalījums pēc to bīstamības pakāpes, vainas rakstura, nozieguma recidīva, nepilngadīgo noziedzības īpatsvars, dinamika. Noziedzību izraisa cilvēku sabiedrības daļas nevēlēšanās vai nespēja dzīvot saskaņā ar sabiedrībā vispārpieņemtiem noteikumiem (likumiem)."*²

Lai izprastu noziedzīga nodarījuma definīciju, tika izpētīta normatīvā bāze. *"Noziedzīgs nodarījums ir personas konkrēta uzvedība, kas izpaužas viņa prettiesiskā darbībā vai bezdarbībā."*³ Vispārīgie noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas noteikumi ir tieši nostiprināti Krimināllikuma normās, un tie ir: noziedzīgam nodarījumam ir jābūt tieši paredzētam Krimināllikumā, nodarījumam ir jāsaturs visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes, noziedzīgs nodarījums tiek kvalificēts saskaņā ar Krimināllikumu, kas bijis spēkā šā nodarījuma izdarīšanas laikā, likumam, kas atzīst nodarījumu par nesodāmu, mīkstina sodu vai ir citādi labvēlīgs personai, ja vien attiecīgajā likumā nav noteikti citādi, ir atpakaļejošs spēks. Saskaņā ar Krimināllikumu tiek kvalificēti noziedzīgi nodarījumi, kas izdarīti Latvijas teritorijā, un izdarīti noziedzīgi nodarījumi citas valsts teritorijā.⁴

Latvijas Republikas Satversmes 105. pantā ir noteikts: *"Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību."*⁵

*"Ikviens valsts iedzīvotājs vēlas dzīvot tiesiskā, taisnīgā un demokrātiskā valstī. Katrs cilvēks vēlas, lai viņa tiesības tiktu aizsargātas. Latvijas Republikas Satversmē ir noteikts, ka: "Valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem"*⁶,

² Autoru kolektīvs Krastiņa, I. vad. 1998. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Nordik, 302 lpp.

³ Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A. 2008. *Krimināltiesības. Vispārīgā daļa*. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 62. lpp.

⁴ Liholaja, V. 2007. *Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija: Likums. Teorija. Prakse*. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 17. lpp.

⁵ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993., 105. pants.

⁶ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis Nr. 43, 01.07.1993., 89. pants.

līdz ar to Valsts policijas amatpersonām ir jāseko, lai tiktu ievēroti visi likumi, lai valstī dzīvotu labvēlīgi noskaņoti un pozitīvi domājoši cilvēki. Lai Valsts policijas darbinieks aizsargātu iedzīvotājus, tiem ir arī jāievēro darbības tiesiskais pamats.”⁷

Saskaņā ar Valsts policijas nolikumu *“Valsts policija ir iekšlietu ministra pārraudzībā esoša tiešās pārvaldes iestāde, kas atbilstoši kompetencei īsteno valsts politiku noziedzības apkarošanas un sabiedriskās kārtības un drošības aizsardzībā, kā arī personu tiesību un likumīgo interešu aizsardzībā”*.⁸

“Autora ikdienas darbs ir saistīts ar noteiktās administratīvās teritorijas apkalpošanu: nodrošināt sabiedrisko kārtību, novērst un atklāt likumpārkāpumus, savas kompetences ietvaros sastādīt administratīva pārkāpuma protokolus, izpildīt atsevišķos uzdevumus, izskatīt fizisku un juridisku personu iesniegumus, sūdzības un priekšlikumus, savas kompetences ietvaros uzsākt administratīvās lietas un krimināllietas, iesaistīties noziedzīgu nodarījumu atklāšanā, apkarošanā, sadarboties ar kriminālpolicijas darbiniekiem, operatīvās grupas sastāvā izbraukt uz notikuma vietām, lai veiktu sākotnējās izmeklēšanas darbības noziedzīga nodarījuma izdarīšanas gadījumā, konvojēt un apsargāt aizturētās, apcietinātās, aizdomās turētās personas, apkarot akcīzes preču nelikumīgo apriti, veikt nelikumīgu zvejas un medību apkarošanu, publisko pasākumu laikā nodrošināt sabiedrisko kārtību un ceļu satiksmes regulēšanu, sadarboties ar citām iestādēm vai pašvaldību institūcijām, kā arī pildīt citus amata pienākumus, kas noteikti normatīvajos aktos.”⁹

“Noziedzīgo nodarījumu novēršana (preventīvais darbs) ir neatņemama policijas darba sastāvdaļa.”¹⁰

Lai sekmīgi īstenotu noziedzības novēršanu, *“vislielākā loma ir preventijas darbam, kas bieži vien netiek īstenots darba noslogotības dēļ, kur darbs tiek veikts dienesta vietā – kabinetā”*.¹¹ Pēdējā laikā ir novērots, ka personas sīkās domstarpības (strīdus) necenšas risināt savā starpā, bet iesaista policijas darbinieku, līdz ar to tādu iesniegumu izskatīšana aizņem daudz laika, jo tādu iesniegumu ir ļoti daudz, tādēļ nav iespējams veltīt laiku preventijai.

⁷ Palkevičs, E. 2021. *Valsts policijas inspektora (iecirķņa inspektora) kompetence likumpārkāpumu novēršanas jomā: studiju darbs*. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 5. lpp.

⁸ Valsts policijas nolikums: Ministru kabineta 2005. gada 18. janvāra noteikumi Nr. 46. Latvijas Vēstnesis, 21.01.2005., 1. punkts.

⁹ Palkevičs, E. 2021. *Valsts policijas inspektora (iecirķņa inspektora) kompetence likumpārkāpumu novēršanas jomā: studiju darbs*. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 5.–6. lpp.

¹⁰ Bērziņa-Rukere, I., Avota, I. 2012. *Uz sabiedrību vērsts policijas darbs Latvijā 2009.–2012. Pieredze un nākamie soļi*. Valsts policija, 57. lpp.

¹¹ Palkevičs, E. 2021. *Valsts policijas inspektora (iecirķņa inspektora) kompetence likumpārkāpumu novēršanas jomā: studiju darbs*. Rīga: Rīgas Stradiņa universitāte, 6. lpp.

“Prevencija (praevenire – latīņu val. aizsteigties priekšā) ir valsts realizēts pasākumu kopums, kas vērstas uz to, lai kavētu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu valstī vai kādā tās reģionā.”¹²

Savukārt noziegumu profilakse ir *“valsts varas un pārvaldes iestāžu, pašvaldības vai personu grupu, vai arī atsevišķu indivīdu veikto pasākumu un darbību kopums noteiktu noziedzīgu nodarījumu veidu ierobežošanā vai novēršanā, vai arī atsevišķu noziedzīgu nodarījumu novēršanā”*.¹³

Bakalaura darbā izanalizēta Valsts policijas kompetence, novēršot noziegumus pret īpašumu, norādīts uz nepilnībām un izteikti priekšlikumi ikdienas darba pilnveidošanai noziedzības pret īpašumu novēršanas jomā.

Pētījuma mērķis: izpētīt Valsts policijas tiesisko regulējumu noziedzības pret īpašumu novēršanas jomā, noskaidrot noziedzības pret īpašumu veicinošos apstākļus un tiesību normu nepilnības, konstatēt problēmas un piedāvāt iespējamus risinājumus.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izanalizēt noziedzīga nodarījuma pret īpašumu tiesisko regulējumu no krimināltiesību aspekta;
- 2) izpētīt noziedzīga nodarījuma pret īpašumu raksturojumu un īpatnības;
- 3) izanalizēt noziedzīga nodarījuma pret īpašumu ietekmējošos faktorus;
- 4) izpētīt, kādas ir noziedzības pret īpašumu novēršanas metodes Valsts policijai un sabiedrībai;
- 5) noskaidrot tiesiskā regulējuma problēmas un rast risinājumu noziedzības pret īpašumu novēršanas metožu lietošanas jomā.

Pētījuma objekts: Valsts policijas un valsts tiesiskās attiecības noziedzības pret īpašumu novēršanā.

Pētījuma priekšmets: Valsts policijas kompetences tiesiskais regulējums un tā piemērošana noziedzības pret īpašumu novēršanā.

Pētījuma jautājumi:

- 1) kādi normatīvie akti Latvijā regulē Valsts policijas kompetenci noziedzības pret īpašumu novēršanā;
- 2) kāda ir Valsts policijas kompetence noziedzības pret īpašumu novēršanas jomā;
- 3) kādas ir tiesiskā regulējuma piemērošanas problēmas noziedzības pret īpašumu novēršanas jomā, un kāds ir iespējamais risinājums.

Vispārzinātniskās pētnieciskās metodes:

- 1) analītiskā pētniecības metode – lai pētītu un analizētu dažādus informācijas avotus (normatīvos aktus, iekšējos normatīvos aktus un juridisko literatūru, statistiku, dinamiku);

¹² Autoru kolektīvs Krastiņa, I. vad. 1998. *Juridisko terminu vārdnīca*. Rīga: Nordik, 214. lpp.

¹³ *Ibid.*, 180. lpp.

- 2) dogmatiskā pētniecības metode – lai sistemātiski izklāstītu valstī spēkā esošās tiesību normas, kuras regulē Valsts policijas tiesisko darbību noziegumu pret īpašumu novēršanā;
- 3) induktīvā pētniecības metode – lai veiktu secinājumu un kopēju principu atvasināšanu, pamatojoties uz atsevišķu gadījumu analīzi;
- 4) loģiski konstruktīvā metode – lai izdarītu secinājumus un izteiktu priekšlikumus mainīt tiesisko regulējumu problēmas risināšanai.

Tiesību normu interpretācijas metodes:

- 1) gramatiskās jeb filoloģiskās interpretācijas metode – lai gramatiski izziņātu tādus normatīvos aktus, noteikumus un izprastu tiesību normu regulējumu, kur ir noteikta Valsts policijas kompetence noziegumu pret īpašumu novēršanā;
- 2) vēsturiskā interpretācijas metode – lai noskaidrotu laika gaitā pieņemto un grozīto tiesību normu, kas regulē Valsts policijas kompetenci noziegumu pret īpašumu novēršanā;
- 3) sistēmiskā interpretācijas metode – lai noskaidrotu reglamentējošo normatīvo aktu saistību ar Valsts policijas kompetenci noziegumu pret īpašumu novēršanā;
- 4) teleoloģiskā (jēgas un mērķa) interpretācijas metode – lai noskaidrotu tiesību normas jēgu, pamatojoties uz lietderīgu un taisnīgu mērķi, kas jāsasniedz ar attiecīgo tiesību normu, kas regulē Valsts policijas kompetenci noziegumu pret īpašumu novēršanā.

Pētījuma avoti: darba teorētisko un normatīvi tiesisko bāzi veido Latvijas Republikas likumi, Ministru kabineta noteikumi, Valsts policijas iekšējie normatīvie akti, socioloģiskie pētījumi, literatūra, publicētie un internetā pieejamie juridiskās literatūras avoti, publikācijas, statistika.

Pētījuma struktūra: bakalaura darbam ir četras nodaļas. Pirmajā nodaļā analizēts noziedzīga nodarījuma pret īpašumu tiesiskais regulējums no krimināltiesību aspekta. Otrajā nodaļā atspoguļots noziedzīga nodarījuma pret īpašumu raksturojums un to īpatnības. Trešajā nodaļā aprakstīti un analizēti noziedzīga nodarījuma pret īpašumu ietekmējošie faktori. Trešās nodaļas apakšnodaļās izpētīti noziedzīga nodarījuma pret īpašumu riska cēloņi, veicinošie faktori, statistika un dinamika laika periodā no 2016. līdz 2021. gadam. Ceturtajā nodaļā atspoguļotas noziedzīga nodarījuma pret īpašumu novēršanas metodes. Ceturtās nodaļas apakšnodaļās aprakstītas Valsts policijas izmantotās metodes un sabiedrības individuālie aizsardzības mehānismi noziedzības pret īpašumu novēršanā. Darba beigās apkopoti secinājumi un sniegti priekšlikumi.

Nobeigums

Izstrādājot bakalaura darbu, tika saniegts ievadā norādītais mērķis, t. i., izpētīts Valsts policijas tiesiskais regulējums noziedzības pret īpašumu novēršanas jomā, noskaidroti noziedzības pret īpašumu veicinošie apstākļi, izpētītas noziedzīga nodarījuma novēršanas metodes, konstatētas problēmas noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu novēršanā un piedāvāti iespējamie risinājumi. Secināts, ka Valsts policijas kompetencē noziedzības pret īpašumu novēršanas jomā iekšējā tiesiskajā regulējumā pastāv nepilnības, kas saistītas ar noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu novēršanu.

Bakalaura darba izstrādes laikā galvenokārt tika pētīta normatīvo aktu bāze, papildus tam pētot un analizējot dažādu autoru un speciālistu rakstus un viņu viedokļus. Darbā aprakstīta arī autora personīgā pieredze un viedoklis. Izstrādājot bakalaura darbu, tika konstatētas tiesiskās problēmas, izdarīti par tām secinājumi un piedāvāti priekšlikumi, lai novērstu konstatētās problēmas un, iespējams, izvirzītos priekšlikumus īstenotu ikdienas darbā.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Izpētot statistikas datus par noziedzīgiem nodarījumiem pret īpašumu laika periodā no 2016. līdz 2020. gadam, secināts, ka puse no noziedzīgajiem nodarījumiem ir paveikti pēc Krimināllikuma 180. panta un 185. panta noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmēm. 2020. gada 6. jūlijā stājās spēkā Kriminālprocesa likuma grozījumi, kur 373. pantā (21) noteikts, ka izmeklētājs ar prokurora piekrišanu vai prokurors var atteikt kriminālprocesa uzsākšanu, ja izdarīts maznozīmīgs noziedzīgs nodarījums. Praksē bieži vien, piemērojot šo likuma normu, persona netiek saukta pie likumā paredzētās atbildības un tai iestājas tiesiskais nihilisms.

Priekšlikums: dekriminalizēt Krimināllikuma 180. pantā un 185. panta pirmajā daļā paredzēto tiesību normu par mazāk smagu nodarījumu, paredzot to izskatīšanai administratīvā procesa, nevis kriminālprocesa kārtībā. Šāda veida dekriminalizācija ļautu personu sodīt ar administratīvo sodu, kur pārkāpēju sodītu tūlīt pēc pārkāpuma izdarīšanas, tā atvieglojot izmeklēšanas iestāžu ikdienas darbu, kas ļautu veikt izmeklēšanu un pievērsties smagiem un sevišķi smagiem noziedzīgiem nodarījumiem.

2. Valsts policija izstrādā preventīvas plānu noziedzīgu nodarījumu novēršanas jomā, bet šis izstrādātais plāns darbojas kādā noteiktā laika periodā un, termiņam beidzoties, netiek pagarināts vai arī aizstāts ar citu preventīvu plānu, tādēļ ilgtermiņā netiek nodrošināta nepārtraukta preventīva, kura orientēta uz konkrēta mērķa sasniegšanu. Šāda veida plāns ir ļoti lietderīgs un vajadzīgs, jo tad ilgtermiņā tiek pievērsta lielāka uzmanība jau zināmiem objektiem un personām.

Priekšlikums: Valsts policija nepārtraukti noteiktam laika periodam izstrādā Prevencijas plānu noziedzīgu nodarījumu novēršanas jomā, iekļaujot aktualitātes un darbības virzienus likumpārkāpumu un noziedzīgu nodarījumu novēršanā.

3. Valsts policijas 2017. gada 22. novembra iekšējos noteikumos Nr. 29 "Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi" ir noteikts, ka iecirkņa inspektors veic vispārējās preventīvas pasākumus: 1) tiek ar iedzīvotājiem un juridisko personu pārstāvjiem, izskaidro likumpārkāpumu veicinošos apstākļus un norāda veicamos pasākumus to nepieļaušanai; 2) atrodies sabiedriskās vietās iedzīvotāju vidū, ar savu klātbūtni un nepieciešamības gadījumā ar aktīvu rīcību novērš radušās konfliktsituācijas un likumpārkāpumus; 3) konstatējot apstākļus, kas varētu veicināt likumpārkāpumu izdarīšanu, sniedz rekomendācijas personām konstatēto nepilnību novēršanai; 4) regulāri pārbauda vietas, kur var pulcēties personas, kurām ir nosliece uz likumpārkāpumu izdarīšanu.

Priekšlikums: papildināt 2017. gada 22. novembra iekšējo noteikumu Nr. 29 "Iecirkņa inspektoru dienesta pienākumu izpildes organizācijas noteikumi" 21.1., 21.2., 21.3., 21.4. punktu pēc vārda "likumpārkāpumu/s" ar vārdiem "noziedzīgu nodarījumu".

4. Izpētot noziedzīga nodarījuma pret īpašumu riska, cēloņu un veicinošos faktorus, secināts, ka būtiska loma noziedzības pret īpašumu novēršanā ir sabiedrībai, kur, katram iesaistoties drošas apkārtējās vides radīšanā, tiktu radīta sev un apkārtējiem drošāka vide, kas pārkāpēju atturētu no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas drošā, labiekārtotā un sakoptā vidē.

Priekšlikums: Valsts policijā veikt atsevišķa personāla apmācīšanu par drošības problēmu risinājumiem, tas ir, apkaimes drošības programmas aktivitātēm un drošas vides izpratnes veicināšanu, lai policijas darbinieki kā tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji sabiedrībai sniegtu profesionālu un kompetentu palīdzību, kā arī rekomendācijas radušos drošības problēmu risināšanā.

5. Valsts policijas darbs šobrīd lielākoties vērsts uz reaģēšanu uz sekām, un darbs tiek veikts pēc tam, kad noziedzīgs nodarījums jau ir izdarīts. Covid-19 pandēmijas ietvaros ar komandantstundas un mājāsdes ieviešanu policijas darbinieki vairāk ir redzami patrulējot, līdz ar ko tiek nodrošināta sabiedriskā kārtība un garantēta personu drošība, novērsti noziedzīgi nodarījumi un citi likumpārkāpumi.

Priekšlikums: Valsts policijai palielināt preventīvo pasākumu skaitu, lai nodrošinātu sabiedrisko kārtību un drošību, novērstu un atklātu likumpārkāpumus un noziedzīgus nodarījumus.

6. Ņemot vērā noziedzības līmeni, pašvaldības administratīvajā teritorijā izdarīto noziedzības analīzi un kriminoloģisko situāciju, arī pašvaldībām vajadzētu noteikt

kā obligātu pienākumu iesaistīties noziedzības novēršanā un drošas vides radīšanā, vietējās pašvaldības attīstības programmā ietverot noziedzības raksturojumu un analīzi.

Priekšlikums: papildināt Teritorijas attīstības plānošanas likuma 22. panta otro daļu pēc vārda "prognozes" ar vārdiem "noziedzības raksturojumu un analīzi vietējās pašvaldības teritorijā".

Profesionālā bakalaura studiju programma "Policijas darbs"

1. Ziņas par kvalifikāciju:

- 1.1. Kvalifikācijas nosaukums: profesionālais bakalaura grāds policijas darbā un Valsts policijas vecākā virsnieka profesionālā kvalifikācija
- 1.2. Galvenā studiju joma
kvalifikācijas iegūšanai: civilā un militārā aizsardzība

2. Ziņas par kvalifikācijas līmeni:

- 2.1. Kvalifikācijas līmenis: pirmais akadēmiskais grāds, kas atbilst Eiropas / Latvijas kvalifikācijas ietvarstruktūras 5. līmenim
- 2.2. Programmas ilgums: pilna laika klātienes studijas: 4 gadi (8 semestri) vai 2 gadi (4 semestri), 160 kredītpunkti / 240 ECTS kredīti;
nepilna laika klātienes studijas: 4,5 gadi (9 semestri) vai 2,5 gadi (5 semestri), 160 kredītpunkti / 240 ECTS kredīti
- 2.3. Uzņemšanas prasības: vispārējā vidējā izglītība vai 1. līmeņa profesionālā augstākā izglītība (ar speciālista policijas darbā, vidējā komandējošā (jaunāko virsnieku) sastāva policista vai Valsts policijas jaunākā virsnieka kvalifikāciju)

3. Ziņas par studiju saturu un rezultātiem:

- 3.1. Studiju veids: pilna laika klātienes studijas / nepilna laika klātienes studijas

3.2. Programmas prasības

(programmas mērķi un plānotie studiju rezultāti):

Studiju programmas mērķis – sagatavot kvalificētus Valsts policijas vecākos virsniekus (piektā līmeņa profesionālā kvalifikācija) ar bakalauru grādu, kuriem ir teorētiskās zināšanas un profesionālās prasmes civilajā aizsardzībā.

Zināšanas – absolvents spēj parādīt Valsts policijas vecākā virsnieka (vecākā speciālista policijas darbā) profesijai raksturīgās pamata un specializētas zināšanas un šo zināšanu kritisku izpratni, turklāt daļa zināšanu atbilst attiecīgās profesijas augstāko sasniegumu līmenim; spēj parādīt Valsts policijas vecākā virsnieka (vecākā speciālista policijas darbā) profesionālās jomas svarīgāko jēdzienu un likumsakarību izpratni.

Prasmes – absolvents spēj, izmantojot apgūtos teorētiskos pamatus un prasmes, veikt profesionālu, inovatīvu vai pētniecisku darbību, formulēt un analītiski aprakstīt informāciju, problēmas un risinājumus savā profesijā, tos izskaidrot un argumentēti diskutēt par tiem gan ar speciālistiem, gan ar nespeciālistiem. Spēj patstāvīgi strukturēt savu mācīšanos, virzīt savu un padoto tālāku mācīšanos un profesionālo pilnveidi, parādīt zinātnisku pieeju problēmu risināšanā, uzņemties atbildību un iniciatīvu, veicot darbu individuāli, komandā vai pieņemot lēmumus un rast radošus risinājumus mainīgos vai neskaidros apstākļos. Spēj patstāvīgi iegūt, atlasīt un analizēt informāciju un to izmantot, pieņemt lēmumus un risināt problēmas profesijā, parādīt, ka izprot profesionālo ētiku, prot izvērtēt savas profesionālās darbības ietekmi uz vidi un sabiedrību, un piedalīties attiecīgās profesionālās jomas attīstībā. Profesionālā bakalaura kompetences tiek iegūtas Valsts policijas vecākā virsnieka (vecākā speciālista policijas darbā) darbības nozares teorētiskajos pamatos bāzētās, profesijas standartam atbilstošās, praktiski policijas darbā piemērojamās profesionālajās studijās un sadarbībā ar Valsts policijas (un citu Latvijas policijas institūciju) iegūtās obligātās prakses laikā. Profesionālajam bakalauram ir attiecīgās profesionālās darbības nozarei atbilstošo disciplīnu un nozares teorētisko pamatu zināšanas, kā arī to piemērošanas prasmes.

Profesionālā bakalaura grāds kvalificē profesionālās darbības veikšanai policijas darba jomā Valsts policijas vecākā virsnieka (vecākā speciālista policijas darbā) amatā un turpmākām studijām maģistra programmā.

Kompetences – absolvents spēj stratēģiski un analītiski formulēt un diskutēt par profesionālajiem aspektiem un attiecīgās nozares problēmām, ievērojot darbības īpatnības reģionā; izmantojot apgūtos teorētiskos pamatus un prasmes, risināt profesionālus jautājumus, kuri atbilst Valsts policijas vecākā virsnieka (vecākā speciālista policijas darbā) amatam; strukturēt savu tālāko mācīšanos, virzīt savu tālāko izglītību un profesionālās kvalifikācijas pilnveidi.

